

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ВВІЧЛИВІСТЬ

HUMANITAS

Випуск 6



Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Чернета Світлана Юріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Борисюк Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Дьякон Антоніна, Dr.oec., професор, проректор з розвитку та інновацій, керівник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA (Рига, Латвія);

Колосок Андрій Мирославович, кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Степаненко Вікторія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Сушик Наталія Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Протокол № 17 від 20 грудня 2024 року

Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas»
zareєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
(Рішення №1834 від 21.12.2023 р. Ідентифікатор медіа R30-02332).

«Ввічливість. Humanitas» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(спеціальності 231 – Соціальна робота, 232 – Соціальне забезпечення)
відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 4).

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas

Мови видання: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4715 (Print)
ISSN 2786-4723 (Online)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364.4-057.36

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.1>

Олена БАЛУХТИНА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя,
Україна, 69011

ORCID: 0000-0002-1085-6908

Ліна ТАНКУШИНА

студентка факультету соціальних наук, Національний університет «Запорізька політехніка»,
вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69011

ORCID: 0009-0006-8438-6861

Бібліографічний опис статті: Балухтіна, О., Танкушина, Л. (2024). Запровадження в Україні інституту помічника ветерана та шляхи його вдосконалення. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 3–7, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.1>

ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТУ ПОМІЧНИКА ВЕТЕРАНА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглядається новий сервіс, який повинен відігравати значну роль у системі соціальної підтримки ветеранів та виходить за межі діяльності соціальних працівників. Здійснено аналіз наявної інформації щодо проєкту «Помічник ветерана» та сучасного стану ветеранської політики. Основна увага приділена результативності проєкту, визначенню ключових викликів, з якими стикаються професіонали під час його реалізації, а також можливостям покращення процесу надання послуг для забезпечення всебічного підходу до супроводу ветеранів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні перспектив розвитку інституту помічника ветерана, а також у розробці практичних рекомендацій стосовно впровадження нової посади «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Об'єктом дослідження є інститут помічника ветерана. Предметом є виклики та перспективи реалізації нового сервісу.

У дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціально наукові методи, зокрема методи кабінетного дослідження, прогнозування, порівняння та аналізу, що дозволило узагальнити інформацію, зібрану з веб-ресурсів. Використання методу аналізу документів при роботі з нормативно-правовими актами дозволило глибоко розкрити регулятивні аспекти досліджуваної проблеми.

Новизна дослідження полягає у систематичному підході до аналізу проєкту «Помічник ветерана», який розширює спектр підтримки для ветеранів і враховує їхні специфічні потреби. Дослідження підкреслює важливість професійного стандарту «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», що повинен забезпечити якісну підготовку фахівців для роботи з ветеранами. У висновках сформульовано прогнози щодо викликів, які можуть виникнути в процесі впровадження нової професії, та перспектив її подальшого розвитку по всій Україні.

Ключові слова: помічник ветерана, проєкт, фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Olena BALUKHTINA

PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, National University «Zaporizhzhia Polytechnic», 64 Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0000-0002-1085-6908

Lina TANKUSHYNA

Student at the Faculty of Social Sciences, National University «Zaporizhzhia Polytechnic», 64 Zhukovsky str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69011

ORCID: 0009-0006-8438-6861

To cite this article: Balukhtina, O., Tankushyna, L. (2024). Zaprovadzhennia v Ukraini instytutu pomichnyka veterana ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Introduction of the veteran assistant institute in Ukraine and ways of its improvement]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 3–7, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.1>

INTRODUCTION OF THE VETERAN ASSISTANT INSTITUTE IN UKRAINE AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

The article examines a new service that plays a significant role in the system of social support for veterans and goes beyond the professional activities of social workers. An analysis of the available information regarding the «Veteran's Assistant» project, the professional standard «Specialist in accompanying war veterans and demobilized persons» and the current state of veteran policy was carried out. The main focus is on evaluating the effectiveness of the experimental project, identifying key challenges faced by professionals during its implementation, as well as opportunities to improve the process of providing services to ensure a comprehensive approach to supporting veterans.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the prospects for the development of the veteran's assistant institute, as well as to develop practical recommendations regarding the implementation of the new specialty.

General scientific methods of learning about social phenomena and processes were applied, in particular methods of office research, forecasting, comparison and analysis. In addition, the method of document analysis was applied when working with regulatory and legal acts, which made it possible to deeply reveal the regulatory aspects of the investigated problem.

The novelty of the study is a systematic approach to the analysis of the project, which expands the spectrum of support for veterans and takes into account their specific needs. The study emphasizes the importance of the professional standard, which should ensure high-quality training of specialists to work with veterans. The conclusions formulate forecasts regarding the challenges that may arise during the introduction of a new profession and the prospects for its further development.

Key words: veteran's assistant, project, specialist in accompanying war veterans and demobilized persons.

Актуальність проблеми. Міністерство у справах ветеранів (далі – Мінветеранів) прогнозує, що кількість громадян, які матимуть статус ветерана після війни і потребуватимуть особливої уваги та турботи, збільшиться у 4 рази, і сягне 5 млн осіб. Ці дані свідчать про те, що в майбутньому Україна стане країною ветеранів та ветеранок та потребуватиме системного підходу до їхньої ресоціалізації і адаптації в суспільстві. Аналіз теоретичної бази дослідження показує, що існуюча ветеранська політика поки не готова ефективно підтримувати ветеранів, тому потребує вдосконалення. Наше дослідження – спроба аналізу пілотного проєкту «Помічник ветерана» та його трансформацію в 2024 році шляхом створення нової посади «фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запровадження інституту помічника ветерана, та його подальше переформатування ще

не отримали достатнього аналізу в наукових публікаціях, що пояснюється новизною теми.

Зокрема, ряд вчених (І. Мамаєв; Ю. Сербалюк, 2024) проаналізували особливості діяльності помічника ветерана та фахівця із супроводу, розглянули історичні аспекти, зарубіжний досвід соціального супроводу ветеранів, членів їхніх родин. Питання ветеранської політики та соціального захисту досліджували також Л. Яценко, Г. Терещук, М. Кравченко, Е. Костишин, Є. Гордієнко, І. Наливайко, Ю. Шевців та ін.

Результати нашого дослідження знайшли відображення в публікації двох тез на науково-практичних конференціях (О. Балухтіна, Л. Танкушина, 2023, 2024).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні перспектив розвитку інституту помічника ветерана, а також у розробці практичних рекомендацій щодо реалізації нової професії «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2023 року «Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана у системі переходу від військової служби до цивільного життя» пілотний проєкт «Помічник ветерана» запущений 1 липня 2023 року. Помічник ветерана – фахівець зі спеціальною підготовкою, який фасилітує діалог між органами влади та ветераном, надає послуги та сприяє ветеранам у реалізації їх можливостей, прав, гарантій, пільг. Фахівець із супроводу – перша особа, яка зустрічає ветеранів після повернення в громаду.

Після дев'яти місяців реалізації Мінветеранів вирішило перезапустити проєкт, оскільки він зіткнувся з труднощами. Основною проблемою, на думку міністерства, стала фінансова неспроможність громад виконувати свої зобов'язання в сфері соціального захисту ветеранів, зокрема забезпечувати надання соціальних послуг, як того вимагає закон. Таким чином, у 2024 році проєкт «Помічник ветерана» трансформовано, і до Національного класифікатора України додано новий професійний стандарт – «фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» (група 2446.2 професіонали у галузі соціального захисту населення). Затверджено посади фахівця, фахівця II категорії, фахівця I категорії, провідного фахівця. Наразі, з 22 серпня 2024 року Мінветеранів України відкрило прийом заяв на участь у відборі на посади фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Трансформаційні зміни, що відбулися в проєкті представлені в таблиці 1.

Помічники ветеранів розпочали роботу в зазначених регіонах, але станом на грудень 2023 року ефективно діяли лише у Вінниці, де 12 спеціалістів працювали завдяки фінансуванню з міського бюджету. У Полтавській області дев'ять помічників завершили навчання, проте через брак коштів працював лише один, надаючи підтримку ветеранам Кременчука та допомагаючи з працевлаштуванням, реабілітацією й соціальними питаннями. Через затримки з виплатами та відсутність належних умов значна частина фахівців залишалася без роботи, що зумовило необхідність перегляду та оновлення проєкту.

Таким чином, внесені у 2024 році зміни покликані сприяти ефективному освоєнню нової професії та забезпеченню безперешкодної інтеграції фахівців у робочі процеси. Перспективність нового сервісу підтверджена зарубіжним досвідом Великої Британії, США та Хорватії, де ефективно працює практика залучення спеціальних менторів, які допомагають ветеранам будувати гідне життя (О. Балухтіна, Л. Танкушина, 2023). Проте, аналізуючи реалізацію проєкту ми визначаємо ряд недоліків, на які треба звернути увагу:

1. Фінансування проєкту та співпраця з громадами мають ключове значення, адже це суттєво впливає на ефективність роботи фахівців. Фахівець має стати посередником між громадськими структурами та клієнтом, що дозволить уникнути дублювання послуг і сприятиме швидкому вирішенню проблем ветеранів. Водночас фінансування та виплата зарплати повинні бути стабільними, що забезпечить безперервність надання послуг і підвищення їхньої якості як на сьогодні, так і в майбутньому.

2. Важливо, щоб фахівці мали не лише теоретичні знання, але й практичні навички у роботі з ветеранами, які потребують юридичної, психологічної та соціальної підтримки. Тому підготовка має бути спеціалізованою та комплексною.

3. Заплановане масштабне впровадження по всій Україні може створити значне навантаження при навчанні фахівців та розподілу ресурсної бази. Під час реалізації проєкту «Помічник ветерана» вже виникали труднощі з недостатньою підтримкою фахівців на робочих місцях та затримкою виплати заробітної плати. Через нестабільну безпекову ситуацію прогнозуємо труднощі впровадження професії в прифронтових регіонах країни.

4. Наразі бракує достатньої промоції в публічному просторі, що показує доволі слабку інформаційну кампанію. Це обмежує обізнаність серед ветеранів та можливих кандидатів на посади.

Підсумовуючи, зазначимо, що однозначно позитивним є те, що на державному рівні створена нова професія, яка спеціалізується на роботі виключно з ветеранами, забезпечуючи їхній комплексний супровід. Робота має бути побудована на зручній системі звернення громадян, формування зворотного зв'язку, поінформованості про права та гарантії, про-

грами соціального захисту та працевлаштування (Е. Костишин, Ю. Шевців, 2023, с. 23). Залучення спеціалістів дозволить вирішувати багато питань безпосередньо на місці, уникаючи потреби звертатися до різних установ, і спрямовувати зусилля на підтримці конкретної групи.

Висновки. Створення інституту помічника ветерана є перспективним напрямком у покращенні життя та підтримці ветеранів війни в Україні. У цивільному житті ветерани стикаються з численними викликами, тому на державному рівні необхідно розробляти дієві стратегії допомоги. Спеціаліст, який

працюватиме з ветеранами та їхніми сім'ями, відіграватиме ключову роль у наданні соціальної, психологічної та правової підтримки. Він забезпечуватиме координацію отримання соціальних послуг та пільг, допомогу з працевлаштуванням, а також сприятиме адаптації до мирного життя, створюючи індивідуальний план підтримки відповідно до потреб ветеранів.

Запуск проєкту на загальнонаціональному рівні, початок роботи фахівців із супроводу з конкретними випадками клієнтів дозволить на практиці точніше оцінити його ефективність реалізації в різних областях країни.

Таблиця 1

Порівняння проєкту в 2023–2024 роках

Критерій	Реалізація в 2023 році	Реалізація в 2024 році
Фінансування	Фінансування відбувалось з держбюджету, на створення мережі підтримки закладено 3,8 млрд грн. Свою частку мали додати і місцеві бюджети.	Уряд передбачив 2,9 млрд грн з державного бюджету для оплати праці фахівців. Частково виплата зарплати здійснюється за рахунок місцевого бюджету. Окремо громада може залучати для фінансування допомогу міжнародних організацій та гранти.
Територія	Липень – реалізація проєкту почалась у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях. З 10 жовтня доєдналися Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська області та місто Київ.	Поширюється на всю територію України, окрім тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться активні бойові дії.
Застосування принципу «рівний-рівному»	Базовий принцип проєкту, який мав забезпечити ветеранам зручний та зрозумілий сервіс. Підгрунття: тільки ветеран може зрозуміти іншого ветерана, завдяки їхньому спільному досвіду. Тому помічники відбиралися серед самих ветеранів або членів їхніх сімей.	Прийнято рішення відійти від базового принципу. Помічниками ветерана можуть бути не лише ветерани або демобілізовані особи, а й інші фахівці, які мають відповідну підготовку та розуміння потреб ветеранів.
Вимоги до кандидатів	Громадяни України, ветерани війни або члени їхніх сімей, які володіють українською мовою та мають освіту не нижче рівня молодшого бакалавра.	Громадяни України зі статусом ветерана війни, які мають рівень освіти не нижче бакалавра в галузях знань: «Освіта/Педагогіка», «Соціальні та поведінкові науки», «Право», «Охорона здоров'я», «Соціальна робота», «Публічне управління та адміністрування». Також кандидатом може стати громадянин який має сертифікат про підвищення кваліфікації за напрямом: «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».
Навчання та курси	Три тижні окремої підготовки за шістьма блоками: 1. юридичний супровід; 2. соціальний захист ветеранів у громаді; 3. супровід реабілітації ветеранів та їхніх родин; 4. психологічні та комунікативні стратегії у роботі з ветеранами; 5. професійна адаптація ветеранів до цивільного життя; 6. організація роботи й документообігу помічника ветерана.	Три тижні підготовки (або підвищення кваліфікації) у закладах вищої освіти та Центрах ветеранського розвитку Мінветеранів відповідно до типової освітньої програми, розробленої та затвердженої Міністерством.
Заробітна плата фахівця	Орієнтовно 16 тис. грн.	17 860 грн та можливі надбавки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балухтіна О. М., Танкушина Л. В. Аналіз реалізації проєкту «Помічник ветерана». *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф.*, м. Запоріжжя, 14-15 травня 2024 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 67–71.
2. Балухтіна О. М., Танкушина Л. В. Пілотний проєкт «Помічник ветерана». *Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, м. Одеса, 10 листопада 2023 р. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2023. С. 104–106.
3. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 39. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Видавель Ковальчук О. В., 2024. 228 с.
4. Костишин Е.І., Шевців Ю.О. Особливості реалізації політики ветеранського розвитку в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 19–24.
5. Опис проєкту «Помічник ветерана» / Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu> (дата звернення: 21.10.2024).
6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навчальний посібник / за заг. ред. Л. Царенко. Київ : Організація з безпеки і співробітництва в Європі, 2018. Том 2. 240 с.
7. Помічників ветеранів набирають переважно з ветеранів: побратимам порозумітися простіше / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3799273-pomicnikiv-veteraniv-nabiraut-perevazno-z-veteraniv-pobratimam-porozumitisa-prostise.html> (дата звернення: 22.10.2024).
8. Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 652. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-п/ed20230619#Text>. (дата звернення: 23.10.2024).
9. Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб»: Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 09 квітня 2024 р. № 111. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/604-profesijnij_standart_10_04_2024_do_nakazu_111.pdf (дата звернення: 24.10.2024).
10. У Мінветеранів обговорили перспективні напрями співпраці із Данією щодо реінтеграції українських ветеранів та їхніх сімей / Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/u-minveteraniv-obgovorili-perspektivni-napryami-spivpraci-iz-daniyeyu-shchodo-reintegraciyi-ukrayinskih-veteraniv-ta-yihnih-simej> (дата звернення: 25.10.2024).

REFERENCES:

1. Balukhtina, O., & Tankushyna, L. (2024). Analiz realizatsii proiektu «Pomichnyk veterana» [Analysis of the implementation of the «Veteran's Assistants» project]. Proceedings from «*Suspilstvo i osobystist u suchasnomu komunikatsiinomu dyskursi*» : *materialy V vseukrainskoi nauk.-prakt. konf.* (pp. 67–71). Zaporizhzhia : NU «Zaporizka politekhnikha» [in Ukrainian].
2. Balukhtina, O., & Tankushyna, L. (2023). Pilotnyi proiekt «Pomichnyk veterana» [Pilot project «Veteran's Assistant»]. Proceedings from «*Aktualni doslidzhennia v sotsialnii sferi*» : *materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (pp. 104-106). Odesa : NU «Odeska politekhnikha» [in Ukrainian].
3. Melyuk, L.P., & Opaliuk, T.L. (Ed.). (2024). Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii sotsialno-pedahohichna [A collection of scientific works of the Kamianets-Podilskiy National University named after Ivan Ohienko. The series is socio-pedagogical]. (Vol. 39). Kamianets-Podilskiy : Vydavets Kovalchuk O. V. 228 [in Ukrainian].
4. Kostyshyn, E.I. & Shevtsiv, Y.O. (2023). Osoblyvosti realizatsii polityky veteranskoho rozvytku v Ukraini [Peculiarities of the implementations of the policy of veteran development in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota – Publik Administration and Social Work*, 2, 19–24. [in Ukrainian].
5. Opys proiektu «Pomichnyk veterana» (2024) [Description of the «Veteran's Assistant» project]. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. – Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. Retrieved from <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu> (data zvernennia: 21.10.2024) [in Ukrainian].
6. Tsarenko, L (Eds.). (2018). Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy [Basics of rehabilitation psychology : overcoming the consequences of the crisis] navchalnyi posibnyk. Kyiv : Orhanizatsiia z bezpeky i spivrobitnytstva v Yevropi. (Vol. 2), 240 [in Ukrainian].
7. Pomichnykiv veteraniv nabyraut perevazhno z veteraniv: pobratymam porozumititsia prostishe (2024) [Veteran assistants are recruited mainly from veterans : it is easier for fellow veterans to get along]. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3799273-pomicnikiv-veteraniv-nabiraut-perevazno-z-veteraniv-pobratimam-porozumitisa-prostise.html> (data zvernennia: 22.10.2024) [in Ukrainian].
8. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proiektu shchodo zaprovadzhennia instytutu pomichnyka veterana v systemi perekhodu vid viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the implementation of an experimental project on the introduction of the veteran's assistant institute in the system of transition from military service to civilian life : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 19 chervnia 2023 r. № 652. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-п/ed20230619#Text>. (data zvernennia: 23.10.2024) [in Ukrainian].
9. Profesiyniy standart «Fakhivets iz suprovodu veteraniv viiny ta demobilizovanykh osib»: Nakaz Ministerstva u spravakh veteraniv Ukrainy [Professional standard «Specialist in accompanying war veterans and demobilized persons» : Order of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine] vid 09 kvitnia 2024 r. № 111. Retrieved from https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/604-profesijnij_standart_10_04_2024_do_nakazu_111.pdf (data zvernennia: 24.10.2024) [in Ukrainian].
10. U Minveteraniv obhovoryly perspektyvni napryamy spivpratsi iz Daniieiu shchodo reintegratsii ukrainskykh veteraniv ta yikhnikh simej (2024) [Prospective areas of cooperation with Denmark regarding the reintegration of Ukrainian veterans and their families were discussed at the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. – Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. Retrieved from <https://mva.gov.ua/ua/news/u-minveteraniv-obgovorili-perspektivni-napryami-spivpraci-iz-daniyeyu-shchodo-reintegraciyi-ukrayinskih-veteraniv-ta-yihnih-simej> (data zvernennia: 25.10.2024) [in Ukrainian].

УДК 364.4-054.73-787.522(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2>

Інна ВІТКОВСЬКА

старший викладач кафедри соціології управління та соціальної роботи,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

ORCID: 0000-0001-5624-4301

Бібліографічний опис статті: Вітковська, І. (2025). Роль соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 8–12, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу ролі соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни.

Авторка зазначає, що процес адаптації внутрішньо переміщених осіб є складним і тривалим, адже він вимагає значної підтримки, ресурсів і уваги з боку держави, громади та інших соціальних структур для успішного інтегрування цих осіб у нове середовище. У статті визначено, що успішність адаптації залежить від багатьох чинників, але передусім – від адаптаційного потенціалу самої людини.

Адаптаційний потенціал внутрішньо переміщених осіб у статті визначається як сукупність особистісних, соціальних і психофізіологічних ресурсів, які сприяють успішному пристосуванню до нових умов життя внаслідок вимушеного переселення. Ключовими компонентами адаптаційного потенціалу є: психофізіологічний компонент (стан здоров'я, фізична витривалість, здатність організму витримувати фізичні навантаження і стрес); емоційний компонент (емоційна стійкість); соціально-психологічний компонент (соціальна взаємодія, комунікабельність, здатність до співпраці) та особистісний компонент (внутрішні переконання, цінності, особистісна зрілість і готовність до змін), які формують внутрішню стійкість.

Особливу увагу приділено важливості підтримки внутрішньо переміщених осіб через соціальні послуги, які надаються Центрами життєстійкості. Аналізується використання індивідуальних і групових методів соціальної роботи для зниження стресу, розвитку емоційної стійкості, побудови позитивної життєвої перспективи, соціальної інтеграції та професійної адаптації.

У статті зроблено висновок, що розвиток адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб за допомогою комплексної підтримки фахівців із соціальної роботи сприяє підвищенню їхньої психологічної стійкості, успішній соціальній інтеграції та покращенню якості життя як самих внутрішньо переміщених осіб, так і громади, до якої вони переїхали, що є перспективою подальших досліджень.

Ключові слова: адаптаційний потенціал, адаптація, внутрішньо переміщені особи, соціальна робота, центри життєстійкості.

Inna VITKOVSKA

Senior Lecture at the Sociology of Management and Social Work Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

ORCID: 0000-0001-5624-4301

To cite this article: Vitkovska, I. (2025). Rol sotsialnoi roboty u rozvytku adaptatsiinoho potentsialu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [The role of social work in the development of the adaptation potential of internally displaced persons in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 8–12, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2>

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN THE DEVELOPMENT OF ADAPTIVE POTENTIAL OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the role of social work in the development of the adaptive potential of internally displaced persons in Ukraine in the conditions of war.

In the article, the author notes that the process of adaptation of internally displaced persons is complex and lengthy, as it requires significant support, resources and attention from the state, community and other social structures for the successful integration of these persons into the new environment. The success of adaptation depends on many factors, but first, on the adaptive potential of the person.

The article defines the adaptive potential of internally displaced persons as a set of personal, social and psychophysiological resources that contribute to successful adaptation to new living conditions as a result of forced displacement. The key components of adaptive capacity are psychophysiological component (health status, physical endurance, the body's ability to withstand physical activity and stress); emotional component (emotional stability); socio-psychological component (social interaction, sociability, ability to cooperate) and personal component (internal beliefs, values, personal maturity and readiness for change), which form internal resilience.

Particular attention is paid to the importance of supporting internally displaced persons through social services provided by Resilience Centers. The use of individual and group methods of social work to reduce stress, develop emotional resilience, build a positive life perspective, social integration and professional adaptation is analyzed.

The article concludes that the development of the adaptation potential of internally displaced persons through comprehensive support from social work professionals contributes to enhancing psychological resilience, successful social integration, and improving the quality of life both for the internally displaced persons themselves and the community they join, which presents a promising direction for further research.

Key words: *adaptive potential, adaptation, internally displaced persons, social work, resilience centers.*

Актуальність проблеми. Війна, що триває в Україні, має серйозні наслідки, спричиняючи численні соціальні проблеми, які негативно впливають на життя окремих людей, різних соціальних груп та країни в цілому. З 2014 року Україна відстоює свою незалежність та територіальну цілісність, протистоячи ворогу. Наразі частина території України анексована, інша частина тимчасово окупована, а на ще одній – ведуться бойові дії.

Саме бойові дії стали основною причиною масштабного внутрішнього переміщення населення. У червні 2022 року за оцінками Міжнародної організації з міграції кількість внутрішніх переселенців в Україні становила більше ніж 7 млн осіб, станом на серпень 2024 року кількість ВПО зменшилась до 3 669 000 осіб. Водночас 4 396 000 осіб повернулися до своїх звичних місць проживання (Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення, 2024). Наразі найбільше вимушено переміщених осіб перебуває в Харківській та Дніпропетровській областях, а також у м. Києві, куди вони переїхали ще в перший рік повномасштабної війни, проте й досі не мають можливості повернутися додому через продовження бойових дій. За демографічним розподілом серед внутрішньо переміщених осіб в Україні більшість складають жінки (59%), які були змушені покинути свої домівки, шукаючи безпеки в інших регіонах країни (Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення, 2024).

Соціальна робота відіграє важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб, забезпечуючи їм допомогу в процесі адаптації, сприяючи формуванню нових соціальних зв'язків, економічній незалежності та загальному розвитку адаптаційного потенціалу, що й обумовлює актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тема адаптації завжди була актуальним напрямом наукових досліджень у соціології, психології та соціальній роботі. Соціально-психологічну адаптацію особистості вивчали такі науковці, як В. Васютинський, В. Вінков, А. Камбур, Л. Карамушка, Т. Карамушка, І. Козубовська, С. Кравцов, Л. Коробка, Н. Мазіна, С. Мартиненко, М. Панов, Г. Шикітка та інші. Темі адаптаційного потенціалу особистості присвячені праці А. Маклакова, С. Посохової, Н. Конової, О. Кузнецової, Н. Старинської та інші. Дослідженням соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб займалися Т. Алексеєнко, А. Гетьман, І. Єнгалічева, С. Задорожна, І. Карпова, В. Кердивар, А. Конончук, М. Логвинов, Н. Мазіна, Т. Мельничук, Н. Могильова, В. Николаєва, В. Пономарьова, О. Новікова, М. Пархоменко, Ю. Пащенко, А. Путінцева, Ю. Песоцька, В. Рюль, К. Рюль, Л. Шамілева, Я. Юрків та інші. Попри наявність значної кількості наукових публікацій, присвячених адаптації вимушено переміщених осіб в Україні, окремі аспекти, зокрема дослідження ролі соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану, потребують подальшого вивчення.

Мета статті: дослідження ролі соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вимушене переселення є важким етапом у житті будь-якої людини, оскільки воно руйнує стабільність та звичний спосіб життя. Процес адаптації внутрішньо переміщених осіб може бути складним та тривалим, адже вимагає значної підтримки, ресурсів і уваги з боку держави, громади та інших соціальних структур для успішного інте-

грування цих осіб у нове соціальне оточення. Успішність адаптації залежить від багатьох чинників, але передусім – від адаптаційного потенціалу самої людини.

У наукових працях вітчизняних авторів представлено кілька підходів до розуміння поняття адаптаційного потенціалу. Специфіку особистісного адаптаційного потенціалу досліджує А. Маклаков. На думку вченого, адаптаційний потенціал людини є комплексною характеристикою особистості, яка визначає її здатність адаптуватися до нових умов життя, соціальних і професійних змін. Основними компонентами адаптаційного потенціалу, за А. Маклаковим, є: психологічна стійкість; орієнтованість на досягнення успіху, розв'язання проблем і подолання труднощів; комунікативна стійкість. Не менш важливими є морально-етичні якості особистості, її цінності та норми, які допомагають у прийнятті адаптаційних рішень, а також когнітивні здібності, що спрощують навчання та засвоєння нових навичок, необхідним для адаптації (Старинська, 2017, с. 260).

С. Посохова є авторкою власної моделі адаптаційного потенціалу, яка, подібно до підходу А. Маклакова, орієнтована на дослідження адаптаційних можливостей особистості. У моделі адаптаційного потенціалу С. Посохової більш детально аналізуються психологічні, фізіологічні та соціальні аспекти адаптаційного процесу. Основними компонентами адаптаційного потенціалу, за С. Посоховою, є: психологічні особливості особистості, тобто такі індивідуальні характеристики, як рівень тривожності, самооцінка, стійкість до стресу, які сприяють або перешкоджають адаптації; поведінка людини у складних, стресових ситуаціях та особливості її саморегуляції, що проявляються у вмінні управляти своїми емоціями та діями, зокрема здатність долати труднощі й адаптуватися до нових умов зовнішнього середовища, яке змінюється; комунікативні здібності та здатність до входження до нових соціальних груп; а також такі фізіологічні показники, як стан здоров'я, витривалість і фізична адаптація до умов навколишнього середовища, які є важливими для загальної адаптації особистості.

Н. Коновалова досліджувала адаптаційний потенціал особистості в контексті її здатності до саморегуляції, психологічної стійкості та міжособистісної взаємодії. У її підході адапта-

ційний потенціал розглядається як сукупність характеристик, що забезпечують можливість успішної адаптації в різних сферах життя. Основними компонентами, що складають адаптаційний потенціал за Н. Коноваловою, є: індивідуально-психологічні характеристики особистості, а саме стійкість до стресу, тривожність, емоційна стабільність і вміння справлятися з психологічним навантаженням; мотиваційно-ціннісні орієнтири – цінності та цілі, які сприяють позитивній адаптації до нових умов, оскільки цінності людини визначають її поведінкові стратегії; когнітивні ресурси – здатність до аналізу ситуацій, прийняття рішень, засвоєння нової інформації, що полегшує адаптацію до змін у навколишньому середовищі (Конончук, 2019, с. 50).

Ще одна вітчизняна вчена, яка розробила концепцію адаптаційного потенціалу особистості, – О. Кузнецова. Дослідниця визначає адаптаційний потенціал особистості як «сукупність особистісних якостей та ресурсів, що сприяють ефективному пристосуванню до змінних умов середовища». Тобто, адаптаційний потенціал особистості – це здатність людини протистояти стресовим ситуаціям, зберігати внутрішню рівновагу, відновлювати емоційну стабільність і підтримувати ефективну діяльність навіть за умов кризових або значущих змін.

Основними компонентами адаптаційного потенціалу, за О. Кузнецовою, є: психофізіологічний компонент (стан здоров'я, фізична витривалість, здатність організму витримувати фізичні навантаження і стрес); емоційний компонент (емоційна стійкість); соціально-психологічний компонент (соціальна взаємодія, комунікабельність, здатність до співпраці) та особистісний компонент (внутрішні переконання, цінності, особистісна зрілість і готовність до змін), що формують внутрішню стійкість. Особливістю концепції адаптаційного потенціалу особистості О. Кузнецової є те, що дослідниця підкреслює змінність цього потенціалу, а також можливість його розвитку через життєвий досвід, освіту та практики саморозвитку.

Спираючись на наукові здобутки вітчизняних авторів, можна зробити висновок, що адаптаційний потенціал внутрішньо переміщених осіб – це сукупність особистісних, соціальних і психофізіологічних ресурсів, які сприяють успішному

приспособуванню до нових умов життя внаслідок вимушеного переселення. Ключовими компонентами адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб є: емоційна стійкість, соціальна підтримка, рівень інтеграції, психологічна гнучкість та професійна адаптація (Могильова, 2023, с. 83). Безперечно, що адаптаційний потенціал внутрішньо переміщених осіб залежить і від індивідуальних особливостей особистості, таких як вік, попередній досвід адаптації, рівень освіти, цінності, емоційний стан, доступ до ресурсів та наявність підтримки.

Соціальна робота відіграє ключову роль у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні, забезпечуючи їм доступ до необхідних ресурсів, підтримки та послуг. Яскравим прикладом такої підтримки є діяльність Центрів життєстійкості¹, де кожен клієнт може отримати безоплатну фахову допомогу від соціальних працівників і психологів. Протягом 2023–2024 років у 23 областях України було відкрито 199 Центрів життєстійкості. Основними напрямками роботи соціальних працівників у цих Центрах є індивідуальна та групова підтримка. Робота фахівців організована таким чином, що спочатку клієнт проходить індивідуальну консультацію з фахівцем, а потім, залежно від потреб, долучається до групових занять. Індивідуальна соціальна робота включає такі соціальні послуги, як інформування, консультування та психосоціальна підтримка. Групова соціальна робота охоплює організацію груп підтримки, проведення тренінгів, навчань, а також реалізацію програм соціальної інтеграції та професійної адаптації. Фахівці Центрів життєстійкості впевнені, що саме такий підхід є найбільш ефективним для психологічного відновлення внутрішньо переміщених осіб після кризових ситуацій.

Протягом 2024 року фахівці цих просторів провели понад 500 тисяч заходів, спрямованих на психосоціальну підтримку громадян. Серед них: тренінги-практикуми з профорієнтації та працевлаштування для внутрішньо переміщених жінок, тренінги з позитивного батьківства «Батьківство без стресу», тренінги з формування впевненості в собі та побудови позитивної життєвої перспективи, заняття з арттерапії, навчання навичок першої психологічної допомоги, групи взаємодопомоги та інші (у 2025-му році Центри життєстійкості розширять свою мережу).

Завдяки комплексному підходу, що впроваджується в Центрах життєстійкості фахівці з соціальної роботи допомагають клієнтам знизити рівень стресу, посилювати їхню емоційну стійкість, розвивати навички самозабезпечення та долати соціальну ізоляцію. В умовах воєнного стану особливої значущості набувають освітні та тренінгові програми, спрямовані на розвиток психологічної гнучкості, комунікативних здібностей і професійних навичок. Такі ініціативи сприяють успішній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові соціально-економічні умови.

Таким чином, соціальна робота в цьому контексті виконує не лише функцію підтримки, а й виступає інструментом для створення умов особистісного та соціального розвитку внутрішньо переміщених осіб у складних обставинах вимушеного переселення. Відновлення їхнього адаптаційного потенціалу через комплексну підтримку сприяє підвищенню психологічної стійкості, успішній соціальній інтеграції та покращенню якості життя як самих внутрішньо переміщених осіб, так і громади, до якої вони долучаються, що є перспективою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
2. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення. Раунд 17, серпень 2024 р.: веб-сайт MOM. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_R17_IDP_UKR.pdf (дата звернення 09.01.2025).
3. Конончук А. І. Внутрішньо переміщені особи: соціальні аспекти проблем і шляхи її вирішення. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів*: матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора, м. Ужгород, 27 вересня 2019 р. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. С. 49–50.

¹ Експериментальний проєкт Міністерства соціальної політики, який реалізується з грудня 2023 року в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» першої леді Олени Зеленської.

4. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск 2. 2023. С. 81–85. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12>.

5. Николаєва В., Пономарьова В. Соціальна адаптація ВПО у територіальній громаді за новим місцем проживання в умовах воєнного стану. *Ввічливість*. 2023. Вип. 1. С. 79–85. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.11>

6. Рюль В. О., Рюль К. В. Соціальна адаптація жінок ВПО в Закарпатській області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2024. Вип. 1. С. 189–194. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.189-194>

7. Соціальна адаптація ВПО: які інструменти для підтримки переселенців потребують впровадження. URL: <https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziyavpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzheniya/> (дата звернення 09.01.2025).

8. Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2017. Вип. 8. С. 259–263.

9. У 2025-му році Центри життєстійкості розширять свою мережу : веб-сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24286.html> (дата звернення 19.01.2025).

REFERENCES:

1. Alekseienco, T. F. (Ed.). (2020). *Vmusheni pereselentsi: sotsialno-pedahohichni problemy i dosvid pidtrymky* [Internally displaced persons: Socio-pedagogical problems and experience of support]. Кропивницький: Imeks-LTD [in Ukrainian].

2. International Organization for Migration (IOM). (2024, August). *Zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleння: Round 17 (Serpen 2024 roku)* [Report on internal displacement in Ukraine. General population survey: Round 17 (August 2024)]. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_R17_IDP_UKR.pdf [in Ukrainian].

3. Kononchuk, A. I. (2019). Vnutrishno peremishcheni osoby: Sotsialni aspekty problem i shliakhy yikh vyrishennia [Internally displaced persons: Social aspects of problems and ways to solve them]. In I. V. Kozubovska & F. F. Shandor (Eds.), *Sotsiologhiia ta sotsialna robota v umovakh natsionalnykh ta rehionalnykh vyklykiv: Materialy dopovidei ta povidomlen mihnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii* [Sociology and social work under national and regional challenges: Proceedings of the international scientific-practical conference] (pp. 49–50). Uzhhorod: TOV «RIK-U» [in Ukrainian].

4. Mohylova, N. M. (2023). Osoblyvosti psykhychnoho zdorovia ta psykholohichnoi adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh viiny: Dosvid Ukrainy [Features of mental health and psychological adaptation of internally displaced persons during the war: Experience of Ukraine]. *Dniprovskii naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava* [Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law], (2), 81–85. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12> [in Ukrainian].

5. Nikolaieva, V., & Ponomariova, V. (2023). Sotsialna adaptatsiia VPO u terytorialnii hromadi za novym mistsem prozhyvannia v umovakh voiennoho stanu [Social adaptation of IDPs in the territorial community under martial law]. *Vvichlyvist* [Humanitas], (1), 79–85. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.11> [in Ukrainian].

6. Riul, V. O., & Riul, K. V. (2024). Sotsialna adaptatsiia zhinok VPO v Zakarpatskii oblasti [Social adaptation of IDP women in the Zakarpattia region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work], (1), 189–194. [in Ukrainian].

7. SSS-UA. (2024). *Sotsialna adaptatsiia VPO: Yaki instrumenty dlia pidtrymky pereselentsiv potrebuyut vprovadzhenia* [Social adaptation of IDPs: What tools for supporting displaced persons need implementation]. Retrieved from <https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziyavpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzheniya/> [in Ukrainian].

8. Starynska, N. V. (2017). Adaptatsiinyi potentsial yak chynnyk profesiinoi samorealizatsii osobystosti [Adaptive potential as a factor of professional self-realization of an individual]. *Psykholohiia: Realnist i perspektivy* [Psychology: Reality and Perspectives], (8), 259–263. [in Ukrainian].

9. Ministry of Social Policy of Ukraine (2024). *U 2025-mu rotsi Tsentry zhyttiosti rozshyriat svoiu merezhu* [In 2025 resilience centers will expand their network]. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/24286.html> [in Ukrainian].

УДК 364.3:332.145-025.12

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.3>

Лідія ГУЦУЛЯК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна, 08400
ORCID: 0000-0003-2490-3514

Бібліографічний опис статті: Гуцуляк, Л. (2024). Соціальне прогнозування як фактор оцінки життєздатності соціального проєкту. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 13–17, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.3>

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ФАКТОР ОЦІНКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ

У статті проаналізовано соціальне прогнозування як фактор оцінки життєздатності соціального проєкту. Визначено, що соціальне прогнозування – це процес науково обґрунтованого передбачення майбутніх соціальних змін, тенденцій, проблем та можливостей з метою розробки ефективних стратегій, що сприяють вирішенню актуальних проблем сучасності. У контексті соціального проєктування прогнозування дозволяє передбачити сценарії, оцінити ризики, ресурси та результати, а також обґрунтувати впровадження інновацій для задоволення потреб як окремих осіб, так і суспільства загалом.

Названо такі методи соціального прогнозування як експертне оцінювання, SWOT-аналіз, аналіз тенденцій, сценарний підхід та використання великих даних (Big Data). Поєднання цих методів дозволяє створювати багатовимірні прогнози, які враховують як безпосередній вплив окремих чинників, так і їхнє можливе синергетичне поєднання.

Авторкою наголошено, що соціальне прогнозування в оцінці життєздатності проєкту виступає інструментом оцінки ймовірності успішної реалізації ініціативи в умовах змінного соціального середовища; допомагає ідентифікувати ризики, такі як недофінансування чи низька участь, та розробити стратегії їх мінімізації, забезпечуючи стійкість і відповідність проєкту зовнішнім умовам; визначає інноваційність і актуальність проєкту, оцінює його адаптацію до викликів і релевантність для аудиторії; забезпечує механізми зворотного зв'язку, моніторинг і корекцію, сприяючи успішній реалізації й життєздатності.

Також у статті зазначено, що соціальне прогнозування враховує непередбачуваність людського фактора, базується на якісних оцінках і аналізі даних, але має похибки через залежність від минулих тенденцій та обмеження методів, що вимагає ретельного вибору методів для конкретної ситуації.

Ключові слова: прогнозування, соціальне прогнозування, методи соціального прогнозування, соціальний проєкт, життєздатність соціального проєкту.

Lidiia HUTSULIAK

PhD in Pedagogy, Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30 Sukhomlynskoho str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08400
ORCID: 0000-0003-2490-3514

To cite this article: Hutsuliak, L. (2024). Sotsialne prohnozuvannia yak faktor otsinky zhyttiezdatnosti sotsialnoho proiektu [Social forecasting as a factor in assessing the viability of a social project]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 13–17, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.3>

SOCIAL FORECASTING AS A FACTOR IN ASSESSING THE VIABILITY OF A SOCIAL PROJECT

The article analyzed social forecasting as a factor in assessing the viability of a social project. It is determined, that social forecasting is the process of scientifically based prediction of future social changes, trends, problems and opportunities in order to develop effective strategies that contribute to solving current problems of our time. In the context of social planning, forecasting allows you to predict scenarios, assess risks, resources and results, as well as justify the implementation of innovations to meet the needs of both individuals and society as a whole.

The following methods of social forecasting are named: expert assessment, SWOT analysis, trend analysis, scenario approach and the use of big data (Big Data). The combination of these methods allows you to create multidimensional forecasts that take into account both the direct impact of individual factors and their possible synergistic combination.

The author emphasizes, that social forecasting in assessing the viability of a project acts as a tool for assessing the probability of successful implementation of an initiative in a changing social environment; helps identify risks, such as underfunding or low participation, and develop strategies to minimize them, ensuring the sustainability and compliance of the project with external conditions; determines the innovativeness and relevance of the project, assesses its adaptation to challenges and relevance to the audience; provides feedback mechanisms, monitoring and correction, contributing to successful implementation and viability.

The article also states, that social forecasting takes into account the unpredictability of the human factor, is based on qualitative assessments and data analysis, but has errors due to dependence on past trends and limitations of methods, which requires careful selection of methods for a specific situation.

Key words: forecasting, social forecasting, social forecasting methods, social project, viability of a social project.

Актуальність проблеми. У сучасному суспільстві реалізація соціальних проєктів займає важливе місце в розвитку територіальних громад, зміцненні соціального капіталу та вирішенні актуальних проблем сьогодення. Одним із ключових аспектів успішності соціальних проєктів є оцінка їх життєздатності, яка визначається не лише на основі ресурсних можливостей, а й шляхом соціального прогнозування. Соціальне прогнозування дозволяє заздалегідь передбачити можливі сценарії розвитку, оцінити ризики та забезпечити стійкість результатів, що є важливим для досягнення довгострокових цілей. Здатність точно оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на проєкт дозволяє своєчасно реагувати на непередбачені обставини та забезпечити стійкість реалізації ініціатив. Ураховуючи важливість ефективної взаємодії з різними соціальними групами та організаціями, соціальне прогнозування є необхідним інструментом для стратегічного планування та удосконалення управління соціальними проєктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття прогнозу, особливості прогнозування соціальних явищ і процесів в контексті соціально-педагогічного прогнозування детально проаналізовані у працях А. Семєрез. Прогнозування як фактор оцінки життєздатності соціально-економічного проєкту досліджували С. Бортнік, М. Галушак, О. Галушак, Т. Кужда. Обґрунтування теоретичних і методологічних засад психологічного забезпечення соціального прогнозування як науково-теоретичної та предметно-практичної діяльності вивчали О. Суший, Т. Данилова, В. Жовтянська, О. Кухарук, О. Малхазов. Поняття та особливості соціального прогнозування у межах оцінки соціального проєкту розглядали у своїх працях такі вчені як О. Безпалько, Т. Бутченко, С. Гончарова, Р. Жиленко.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу літературних джерел проаналізу-

вати соціальне прогнозування як фактор оцінки життєздатності соціального проєкту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне проєктування є ключовим елементом сучасного соціального розвитку, спрямованим на розв'язання конкретних проблем та покращення якості життя окремих осіб чи цілих громад. Важливість соціальних проєктів полягає в їх здатності впливати на соціальне середовище, полегшувати досягнення соціальних цілей, підвищувати рівень соціальної взаємодії та зміцнювати соціальну згуртованість. Однак успішна реалізація соціальних проєктів часто стикається з численними невизначеностями та викликами, зокрема в питаннях їх ефективності та довготривалості (Соціальне прогнозування ..., 2021). У цьому контексті соціальне прогнозування виступає важливим інструментом оцінки життєздатності соціального проєкту.

Під прогнозом розуміють припущення про майбутнє, яке має високу ймовірність здійснення. На відміну від пророцтва, що є безумовним твердженням про майбутнє, прогноз ґрунтується на ймовірності й логічній моделі можливих подій. В управлінні прогноз розглядається як інструмент планування, що базується на аналізі наявного досвіду та поточних припущень. Прогнозування небажаних соціальних процесів дає змогу їх попередити чи скоригувати, зменшуючи негативні наслідки. Водночас прогнозування позитивних явищ дозволяє активно сприяти їхньому розвитку, розширюючи сферу впливу, тривалість і масштаби дії (Бортнік, 2023).

Дослідники В. Сухицька та В. Данилюк трактують прогнозування як процес наукового передбачення, який включає розробку прогнозів. Соціальне прогнозування, на думку вчених, передбачає прогнозування розвитку соціальних явищ, яке базується на їх аналізі, діагностуванні, оцінці і полягає у формуванні конкретних висновків щодо можливого стану певного

соціального явища в майбутньому (Термінологічний словник ..., 2023).

Натомість О. Безпалько вважає, що соціальне прогнозування – це «конкретне уявлення, передбачення і судження про подію, стан соціального об'єкта в майбутньому» (Безпалько, 2010).

Іншої думки дотримується Г. Москаль, яка вважає, що соціальне прогнозування охоплює дослідження перспектив розвитку соціальних процесів і явищ з метою підвищення наукової обґрунтованості та ефективності соціального програмування, планування й управління через підготовку рекомендацій щодо стратегічно та тактично бажаних напрямків розвитку соціальних об'єктів (Москаль, 2016).

Соціальне прогнозування тісно пов'язане з інноваціями, оскільки підтримує ініціативи, що сприяють якісним змінам у суспільстві, забезпечуючи раціональне використання знань і ресурсів. Завдяки здатності впливати на управлінські рішення, соціальне прогнозування оптимізує соціальні процеси, сприяючи ефективності та науковому розвитку соціальної сфери через моделювання відносин та структур (Лукашевич, 2003).

У своїх дослідженнях В. Шахрай наголошує, що соціальне прогнозування ґрунтується на трьох взаємопов'язаних методах отримання інформації про майбутнє:

- екстраполяція сучасних тенденцій і закономірностей розвитку суспільства, припускаючи, що вони залишаться стабільними у перспективі;

- оцінка ймовірного або бажаного майбутнього стану певного явища, переважно через експертні оцінки;

- моделювання прогнозованих явищ, яке передбачає спрощене, умовне уявлення про об'єкт прогнозування, використовуючи показники, сценарії можливого або бажаного розвитку подій, або навіть формалізовані математичні моделі (Семез, 2012; Шахрай, 2006).

Отже, соціальне прогнозування – це процес науково обґрунтованого передбачення майбутніх соціальних змін, тенденцій, проблем та можливостей з метою розробки ефективних стратегій, що сприяють вирішенню актуальних проблем сучасності. У контексті соціального проектування, прогнозування виступає ключовим етапом, що дозволяє передбачити можливі сценарії реалізації соціальних проектів,

оцінити потенційні ризики, ресурси та результати, а також обґрунтувати доцільність запровадження інновацій у відповідь на потреби суспільства.

Соціальне прогнозування як науковий інструмент передбачає використання системного аналізу, моделювання соціальних процесів та оцінку ймовірних наслідків. Його основне завдання полягає в створенні теоретично об'єктивної картини майбутнього, яка враховує як позитивні, так і негативні тенденції розвитку. В аспекті оцінки життєздатності соціального проєкту соціальне прогнозування виступає методом оцінки ймовірності успішної реалізації ініціативи в умовах змінного соціального середовища (Євдокимова, 2021).

Визначення життєздатності соціального проєкту охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів: спроможність забезпечити відповідність потребам цільової аудиторії, адаптивність до зовнішніх впливів, стійкість фінансування та механізмів реалізації. Соціальне прогнозування дозволяє встановити ступінь реалістичності цілей проєкту, передбачити потенційні виклики, а також ідентифікувати чинники, що сприяють його сталості. Це, у свою чергу, підвищує об'єктивність прийняття управлінських рішень та сприяє ефективному плануванню ресурсів.

Однією з ключових особливостей соціального прогнозування в соціальній сфері є його орієнтація на майбутнє, що вимагає врахування як динаміки соціальних процесів, так і непередбачуваних змін у суспільстві. Наприклад, такі явища, як зростання рівня бідності, старіння населення або впровадження нових цифрових технологій, можуть істотно впливати на специфіку надання соціальних послуг та досягнення їхньої ефективності. Завдяки аналізу можливих сценаріїв розвитку подій фахівці соціальної сфери можуть своєчасно адаптувати свої підходи, уникнути кризових ситуацій у роботі з громадами та створити умови для сталого вирішення актуальних соціальних проблем.

Іншим важливим аспектом соціального прогнозування в контексті оцінки життєздатності проєкту є робота з ризиками. Кожен соціальний проєкт стикається з певними загрозами, такими як недофінансування, низький рівень участі громадськості, узгодженість із нормативно-правовими вимогами тощо. Використання

методів прогнозування дозволяє ідентифікувати такі ризики на ранніх етапах і розробити заходи для їхньої мінімізації. У такому випадку впровадження стратегій диверсифікації фінансових джерел або залучення зацікавлених сторін може підвищити стійкість проєкту до зовнішніх загроз.

Крім того, соціальне прогнозування допомагає визначити ступінь інноваційності та релевантності проєкту. У швидкозмінному світі важливим є те, наскільки ідея проєкту відповідає новим викликам і чи забезпечує вона вирішення актуальних соціальних проблем. Зокрема, впровадження цифрових технологій у соціальні ініціативи може стати ключовим фактором успішності проєкту, якщо попередній прогноз доводить його доцільність і прийнятність для цільової аудиторії.

У процесі соціального прогнозування важливим є не лише отримання даних про майбутнє, а й створення механізмів зворотного зв'язку, які дозволяють коригувати проєкт на різних етапах його реалізації. Моніторинг та оцінка проміжних результатів є невід'ємними складовими оцінки життєздатності, оскільки вони дозволяють оперативно реагувати на зміни умов і зберігати цілісність ідеї.

Особливу увагу варто приділити методам, що використовуються у процесі соціального прогнозування. Серед них варто виокремити експертне оцінювання, SWOT-аналіз, аналіз тенденцій, сценарний підхід та використання великих даних (Big Data). Поєднання цих методів дозволяє створювати багатовимірні прогнози, які враховують як безпосередній вплив окремих чинників, так і їхнє можливе синергетичне поєднання (Семез, 2012).

Сценарне прогнозування є одним із найбільш ефективних методів, оскільки передбачає не лише виявлення найімовірнішого розвитку подій, а й підготовку до альтернативних сценаріїв. Саме цей метод дозволяє врахувати найгірший і найкращий варіанти розвитку, що є ключовим для визначення стратегій мінімізації ризиків та максимізації ефективності.

Водночас соціальне прогнозування має свою специфіку, пов'язану з непередбачуваністю людського фактора. Мотивація, емоції, культурні особливості та інші аспекти соціальної поведінки впливають на результати проєкту і часто створюють додаткові виклики для прогнозистів. Тому значна увага приділяється включенню до прогнозів якісних оцінок, які базуються на думках експертів, результатах соціологічних досліджень та аналізі даних з відкритих джерел.

У практичній діяльності важливо враховувати обмеження методів прогнозування, адже кожен прогноз має певну похибку, яку неможливо повністю усунути навіть із використанням сучасних технологій. Усі методики прогнозування спираються на минулі тенденції, що ускладнює врахування можливих структурних змін у майбутньому. Оскільки універсальних підходів для створення точних прогнозів за будь-яких обставин не існує, вибір методики повинен базуватися на аналізі конкретної ситуації та характеристик об'єкта прогнозування. При цьому кожен метод ґрунтується на припущеннях, які спрощують реальність, тому їх використання є ефективним лише за відповідності до поставлених умов (Галушак, 2021).

Насамкінець, слід зазначити, що соціальне прогнозування має перспективи розвитку у поєднанні з інноваційними технологіями. Зокрема, використання штучного інтелекту, машинного навчання та хмарних обчислень відкриває нові можливості для точнішого та оперативнішого аналізу. Впровадження таких технологій у процес прогнозування здатне підвищити якість прийняття рішень і забезпечити довготривалий успіх соціальних проєктів.

Висновки. Отже, соціальне прогнозування є надзвичайно важливим фактором для оцінки життєздатності соціальних проєктів. Завдяки цьому інструменту можна побудувати стратегії, які відповідатимуть сучасним реаліям, враховуючи ризики, адаптуючись до викликів і підвищуючи ефективність соціальних ініціатив. Використання соціального прогнозування в практиці соціальної роботи та управління дозволяє ефективно реалізовувати ініціативи, спрямовані на позитивні соціальні зміни та розвиток суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О.В. Соціальне проектування: навч. посібник. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. 2010. 127 с.
2. Бортнік С.М. Соціально-економічне проектування: курс лекцій. Луцьк : 2023. 116 с.

3. Галушак М.П., Галушак О.Я., Кужда Т.І. Прогнозування соціально-економічних процесів : навчальний посібник для економічних спеціальностей. Тернопіль : ФОП Паляниця, 2021. 160 с.
4. Євдокимова І.А., Бутиліна О. В. Соціальна робота в Україні: спроба прогнозування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 81. С. 82–86.
5. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.
6. Москаль Г. Перспективи соціального прогнозування в сучасній гуманітарній та управлінській діяльності. Вітакультурний млин : методологічний альманах. Тернопіль, 2016. С. 82–85.
7. Семез А.А. Соціально-педагогічне проектування : навчально-методичний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 132 с.
8. Соціальне прогнозування і проектування : навчально-методичний посібник для студентів першого бакалаврського рівня закладів вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 231 Соціальна робота / уклад. Р.В. Жиленко. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 56 с.
9. Термінологічний словник спеціальності 232 Соціальне забезпечення / Н.В. Сушицька, К.В. Данилюк. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 102 с.
10. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

REFERENCES:

1. Bezpalko, O.V. (2010). *Sotsialne proektuvannia* [Social design]. Kyiv : Kyivskiy un-t im. V. Hrinchenka, In-t psykholohii ta sots. Pedahohiky [in Ukrainian].
2. Bortnik, S.M. (2023). *Sotsialno-ekonomichne proektuvannia: kurs lektsii* [Socio-economic design: a course of lectures]. Lutsk [in Ukrainian].
3. Halushchak, M.P., Halushchak, O.Ia., Kuzhda, T.I. (2021). *Prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnykh protsesiv* [Forecasting socio-economic processes]. Ternopil: FOP Palianytsia [in Ukrainian].
4. Ievdokymova I.A., & Butylina O.V. (2021). *Sotsialna robota v Ukraini: sprobа prohnozuvannia* [Social work in Ukraine: an attempt at forecasting]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 5 : Pedagogical sciences: realities and prospects*, 81, 82–86 [in Ukrainian].
5. Lukashevych, M.P., & Myhovych, I.I. (2003). *Teoriia i metody sotsialnoi roboty* [Theory and methods of social work]. Kyiv : MAUP [in Ukrainian].
6. Moskal, H. (2016). *Perspektyvy sotsialnoho prohnozuvannia v suchasni humanitarnii ta upravlinskii diialnosti* [Prospects of social forecasting in modern humanitarian and administrative activities]. *Vitakulturnyi mlyn : metodolohichniy almanakh – Vitakulturny mlyn : methodological almanac.*, 82–85 [in Ukrainian].
7. Semez, A.A. (2012). *Sotsialno-pedahohichne proektuvannia* [Socio-pedagogical design]. Kirovohrad: RVV KDPU im. V.Vynnychenka [in Ukrainian].
8. Zhylenko, R.V. (Eds.) (2021). *Sotsialne prohnozuvannia i proektuvannia* [Social forecasting and design]. Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].
9. Sukhytska, N.V., & Danyliuk, K.V. (Eds.) (2023). *Terminolohichniy slovnyk spetsialnosti 232 Sotsialne zabezpechennia* [Terminological dictionary of the specialty 232 Social security]. Kyiv : UDU imeni Mykhaila Drahomanova [in Ukrainian].
10. Shakhrai, V.M. (2006). *Tekhnolohii sotsialnoi roboty* [Social work technologies]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

УДК 364.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

Ірина ЄНГАЛИЧЕВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи, Черкаський національний університету імені Богдана Хмельницького, бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18000

ORCID: 0000-0001-6824-9548

Бібліографічний опис статті: Єнгаличева, І. (2024). Особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок та членів їхніх сімей в територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 18–23, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Стаття присвячена актуальній темі – підтримці ветеранів і ветеранок війни та членам їх сімей. Метою дослідження є аналіз особливостей надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Для вирішення мети поставлені основні завдання: з'ясувати потреби та проблеми ветеранів й ветеранок війни; проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює процес надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок та членів їх сімей; проаналізувати особливості надання послуги на рівні територіальних громад.

У статті обгрунтовано проблему адаптації ветеранів/ветеранок війни зумовлені військовим досвідом; розкрито мету та етапи надання послуги; досліджено ефективність надання підтримки ветеранам і ветеранкам війни та членам їхніх сімей на рівні громади; порушено питання ролі місцевих громад у забезпеченні умов для успішної реінтеграції ветеранів та ветеранок війни. Наголошено на основній меті надання послуги, що полягає в інтеграції учасників бойових дій у мирне життя через розробку індивідуальних планів адаптації, що враховують їхні фізичні, психологічні та соціальні потреби.

Дослідження враховує напрацювання науковців з даної проблеми, спирається на нормативно-правову базу щодо підтримки ветеранів/ветеранок і членів їх сімей, аналіз діяльності територіальних громад Черкащини, Вінниччини, Полтавщини та наводяться приклади реалізації послуги в цих громадах. В статті наголошується, що запровадження на державному рівні посади помічника ветерана сприяє успішній реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей у територіальних громадах.

Ключові слова: ветерани війни, ветеранки війни, соціальна послуга, соціальна адаптація, ментальне здоров'я, реінтеграція, територіальна громада.

Iryna YENGALYCHEVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational and Sociocultural Management and Social Work, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 81 Shevchenko Blvd., Cherkasy, Ukraine, 18000

ORCID: 0000-0001-6824-9548

To cite this article: Yengalycheva, I. (2024). Osoblyvosti nadannia posluhy sotsialnoi adaptatsii dlia veteraniv i veteranok ta chleniv yikhnikh simei v terytorialnykh hromadakh [Peculiarities of providing social adaptation services for veterans and their family members in territorial communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 18–23, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.4>

FEATURES OF PROVIDING SOCIAL ADAPTATION SERVICES FOR WAR VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The article is devoted to a topical topic – support for war veterans and their family members. The purpose of the study is to analyze the features of providing social adaptation services for war veterans and their family members at the regional level. To solve the goal, the main tasks are set: to identify the needs and problems of war veterans; to analyze the regulatory framework that regulates the process of providing social adaptation services for war veterans and their family members; stages and features of providing services at the level of territorial communities.

The article substantiates the problem of adaptation of war veterans due to military experience; reveals the purpose and stages of providing services; investigates the effectiveness of providing support for war veterans and their family members at the community level; raises the issue of the role of local communities in ensuring conditions for the successful reintegration of war veterans. It was emphasized that the main goal of providing the service is to integrate combatants into peaceful life through the development of individual adaptation plans that take into account their physical, psychological and social needs.

The study takes into account the work of scientists on this problem, is based on the regulatory framework for supporting veterans and their family members, an analysis of the activities of territorial communities of Cherkasy, Vinnytsia, and Poltava regions, and provides examples of the implementation of the service in these communities. The article emphasizes that the introduction of the position of veteran assistant at the state level contributes to the successful implementation of social adaptation services for war veterans and their family members in territorial communities.

Key words: war veterans, social service, social adaptation, mental health, reintegration, territorial community.

Постановка проблеми. Війна в Україні, що триває довгий час, створює несприятливі умови для повноцінного життя українського народу. Серед таких умов виділяємо: фізичну небезпеку, відсутність безпеки, недостатність ресурсів, психологічний стрес, економічні проблеми, соціальну нестабільність та ін. Ці умови створюють серйозні труднощі для життя і часто потребують значних зусиль для відновлення і підтримки життєдіяльності в умовах війни. Враховуючи зазначене досить актуальними постають питання збереження життя, покращення фізичного і психічного здоров'я, зміцнення родинних стосунків. Особливо ці питання стосуються осіб, які брали участь у військових конфліктах, бойових діях або війнах, і які після завершення служби або бойових дій залишаються цивільними особами. Підтримка ветеранів і їхніх родин є важливою частиною соціальної відповідальності, яка включає надання ресурсів, допомоги та визнання за їхню службу.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій вказує на цікавість науковців до проблем, що стосуються підтримки військових та ветеранів війни. Зокрема, проблему відновлення та реабілітації військовослужбовців порушували у своїх працях С. Трачук (2024), В. Хмара (2024), Р. Підлетейчук (2024), С. Сиротюк (2024) та ін. Методи психологічної реабілітації ветеранів війни досліджували Н. Голярдик (2024), І. Лівандовська (2024), О. Кравченко, О. Балдинюк, В. Квашук (2024).

Цікавим є використання досвіду інших країн у здійсненні супроводу ветеранів: О. Вдовиченко (2023), О. Педченко (2023), І. Соколова (2023), С. Степанова (2023), О. Фролова (2023) та ін. Досліджуючи психосоціальну підтримку ветеранів та їхніх сімей О. Столярик наголошувала на необхідності здійснення соціальної адаптації під час якої враховувалися б як фізичні

так й психологічні потреби ветеранів (Столярик, 2023). Перспективи роботи державних та комунальних установ щодо реалізації соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни порушено у дослідженні Г. Слозанської (2023), Н. Горішної (2023), Д. Бибик (2023), І. Криницької (2023), Л. Горбатої (2024) та ін.

Останні дослідження науковців підтверджують актуальність порушеної проблеми, але не є повністю розкритими. Відкритими залишаються питання підтримки ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей на рівні територіальних громад, виклики з якими стикаються громади у наданні допомоги учасникам бойових дій, включення членів громади у надання допомоги тощо.

Мета статті. Враховуючи актуальність теми та її доцільність ставимо за мету проаналізувати особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Для вирішення основної мети поставлено завдання: з'ясувати основні потреби та проблеми ветеранів й ветеранок війни; нормативно-правову базу, що регулює процес надання послуги соціальної адаптації для даної категорії населення; етапи та особливості надання послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей на рівні територіальних громад.

Для дослідження порушеної проблеми використано методи дослідження, зокрема: аналіз наукової літератури для дослідження ступеня визначення проблеми; аналіз нормативно-правових документів для вивчення ключових позицій у наданні соціальної послуги для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх родин; методи синтезу й узагальнення для уточнення ключових понять, виділення основних проблем учасників бойових дій; аналіз діяльності державних та недержавних організацій з визначення осо-

бливостей надання послуги соціальної адаптації на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тривала військова агресія Росії проти України порушує питання підтримки військових, які захищають територіальну цілісність держави та осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях під час військових конфліктів або війни – ветеранів/ветеранок війни. Аналізуючи впровадження дієвих механізмів соціальної підтримки осіб, що повернулися з війни Г. Слосанська, Н. Горішна, Д. Бибик, І. Криницька згадують про комплексні та соціальні програми підтримки військовослужбовців та їхніх сімей ще на початку АТО (Слосанська, Горішна, Бибик, Криницька, 2023). Однак з початку повномасштабної війни в Україні проблема підтримки військовослужбовців та їхніх сімей набула особливої уваги. Зокрема гостро постає питання соціальної підтримки ветеранів/ветеранок війни та їх сімей, адже процес переходу до цивільного життя є досить важким саме для цієї категорії осіб.

Досліджено, що проблеми адаптації ветеранів/ветеранок війни зумовлені військовим досвідом, що впливає на: фізичне і психічне здоров'я ветеранів/ветеранок; соціальну ізоляцію та складнощі у відновленні стосунків із родиною та суспільством; працевлаштування ветеранів/ветеранок через стереотипи або страхи роботодавців перед їхніми психологічними проблемами; проблемами в отриманні соціальних пільг, медичних послуг або юридичної допомоги та ін. Зрозуміло, що для вирішення цих проблем необхідна комплексна підтримка з боку держави, включаючи програми психологічної, соціальної та економічної реабілітації, а також сприяння у працевлаштуванні та наданні соціальних послуг. Міністерство соціальної політики України, Міністерство у справах ветеранів, Департамент соціальної політики та інші органи державної влади активно працюють над створенням необхідних умов для відновлення та адаптації ветеранів/ветеранок війни та повернення їх до цивільного життя. Підтвердженням є прийняття нормативно-правових документів, що регулюють дані питання, зокрема: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» із змінами та доповненнями, Закон України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги,

2019), Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей (Державний стандарт, 2024 р.), Постанова КМУ «Про порядок та забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни (Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації, 2017 р.), проєкт розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року» та ін.

Таким чином, наявність правових документів дає підґрунття щодо доцільності надання послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей на регіональному рівні. Акцентуючи увагу на змісті ключового поняття, звернемося до попереднього дослідження в якому соціальну адаптацію визначили як «систему адаптаційних заходів призначених для усунення або зміни обмежень життєдіяльності з метою збереження соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності; розвитку соціальних навичок, здібностей і компетенції через навчання або розробку стратегій адаптації» (Єнгалічева, 2024).

Спираючись на зміст послуги відзначимо, що соціальна адаптація для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей є досить своєчасною ініціативою держави, спрямованою на підтримку колишніх військовослужбовців у їхньому переході до цивільного життя після участі в бойових діях та розроблена в межах загальнодержавної програми підтримки ветеранів в Україні. Враховуючи наукові здобутки дослідників та керуючись Державним стандартом (Державний стандарт, 2024), узагальнемо мету надання послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей – надання соціальних, психологічних, правових та професійних послуг, які допоможуть ветеранам успішно адаптуватися до мирного життя, відновити фізичне та ментальне здоров'я, зміцнити родинні стосунки. Іншими словами, соціальна та психологічна адаптація ветеранів після повернення з зони бойових дій, допомога їм інтегруватися в цивільне життя, отримати доступ до необхідних послуг, а також підтримати членів їхніх сімей є ключовими у процесі надання послуги.

Як справедливо зазначає Л. Горбата вирішення проблем ветеранів на державному рівні буде не ефективним без активізації територіальних громад (Горбата, 2024). Тому участь громади у підтримці ветеранів і ветеранок та членів їхніх сімей є цілком виправданою.

Першими регіонами, які відгукнулися на ініціативу Міністерства соціальної політики України щодо впровадження послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей стали Вінницька, Полтавська та Черкаська області. Не зважаючи на короткий термін послуга успішно реалізується у регіонах завдяки співпраці органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями та волонтерами. Відповідно до Стандарту (Державний стандарт, 2024) та аналізуючи заходи, які відбуваються у громадах й програми, що діють в межах впровадження послуги соціальної адаптації для ветеранів і ветеранок війни та членів їхніх сімей наголосимо на двоетапній реалізації надання послуги – соціальному відновленню та індивідуальній адаптації.

Відтак, перший етап послуги на Черкащині реалізується через соціальне відновлення в рекреаційних закладах, де надаються послуги психологічної та фізичної реабілітації. На цьому етапі з ветеранами війни, які повернулися із зони бойових дій та їх родиною працює команда спеціалістів, які визначають проблеми та розробляють шляхи їх вирішення. На другому етапі надається допомога у розв'язанні тих проблем, які стоять перед родиною військовослужбовців, забезпечуючи підтримку ветеранів/ветеранок війни за місцем їхнього проживання: допомога в адаптації до мирного життя, надання індивідуальних консультацій, психологічна допомога; залучення до соціальних і професійних програм; надання професійної реабілітації та допомога в працевлаштуванні тощо.

Своєчасним є відкриття у м. Черкаси при міському центрі соціальних служб спеціалізованої служби «Ветеранський простір», місією якої є забезпечення комплексної підтримки ветеранів/ветеранок війни, допомога їм у особистому зростанні та адаптації до мирного життя. Основними завданнями служби соціально-психологічної підтримки є: надання соціальних послуг щодо пільг, виплат, соціального захисту та прав, що гарантуються державою; психологічна допомога під час здійснення

індивідуальних консультацій, груп взаємопідтримки, проведення психологічних тренінгів; професійний розвиток шляхом проведення тренінгів та воркшопів, спрямованих на підвищення кваліфікації, здобуття нових професійних навичок і допомогу в працевлаштуванні; неформальне спілкування та відпочинок; проведення сімейних заходів, які допоможуть зміцнити стосунки з дітьми та близькими тощо.

Відзначимо активність громадських та благодійних організацій у реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей. Наприклад, у Вінницькій області до надання соціальної послуги залучено психологів й фахівців соціальної роботи Українського Червоного хреста, які у співпраці з Міністерством внутрішніх справ України, обласним центром соціальних служб і військовою обласною адміністрацією працюють у цьому напрямі. Тут на початку впровадження послуги було залучено 12 родин ветеранів, які отримали кваліфіковану допомогу від фахівців соціальної роботи.

Досить доречним і своєчасним є запровадження на державному рівні помічника ветерана – фахівця, який здійснює підтримку ветеранів та ветеранок у громаді (Тимочко, Кіцак, 2024). Загалом на кінець року на Полтавщині 37 помічників ветеранів успішно надають послуги у громадах, на Вінниччині підготовлено 19 фахівців, успішним стартом є робота фахівців із супроводу ветеранів у Шполянській, Христинівській громадах, що на Черкащині. Переконані, що залучення відповідних фахівців соціальної сфери, психологів, благодійних організацій, створення просторового середовища сприяє успішній реалізації послуги соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, надання послуги соціальної адаптації для ветеранів й ветеранок війни та членів їхніх сімей є важливим кроком у підтримці осіб, які брали участь у бойових діях та їхніх сімей, допомагаючи їм плавно інтегруватися в цивільне життя після військової служби. Завдяки роботі фахівців у громадах розроблено індивідуальні плани адаптації, що враховують потреби кожної родини. Особливий акцент у наданні послуги зроблено на відновленні фізичного та ментального здоров'я, що є ключовим фактором успіш-

ної адаптації. Перші результати демонструють, що комплексна підтримка соціальної адаптації включає професійну допомогу та реабілітаційні заходи, покращує якість життя ветеранів/ветеранок та їхніх близьких. Наголосимо, що послуга соціальної адаптації для ветеранів/ветеранок війни та членів їхніх сімей успішно

реалізується на рівні територіальних громад та є однією з важливих завдань у соціальній сфері.

Заслугове на увагу подальше дослідження основних викликів з якими стикаються ветерани війни та їхні сім'ї після отримання послуги соціальної адаптації; аналіз діяльності помічників ветеранів на рівні громади тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбата Л. П. Особливості реалізації політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на рівні територіальних громад в Україні. *Національні інтереси України*. 2024. № 5(5). С. 439–448.
2. Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їх сімей. *Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 квітня. 2024 р. № 175-н*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE42173?an=39>. (дата звернення 26.10.2024).
3. Єнгалічева І.В. Соціальна адаптація як вид соціальної послуги незахищених категорій населення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2024. Вип. 1 (54). С. 48–53.
4. Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності. *Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 р. № 432*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/378653__767376 (дата звернення 18.11.2024).
5. Про соціальні послуги. *Закон України від 17.01.2019 р. № 18* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 25.10.2024).
6. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів російсько-української війни та їх сімей у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education, Vol. 10, No 1, 2023*. С. 47–62.
7. Столярик О., Семигіна Т. Про вас забудуть, як про афганців...: оцінка системи соціальної підтримки ветеранів російсько-Української війни. *Social Work and Education, Vol. 10, 2003*. No. 4. pp. 503–520.
8. Тимочко І., Кіцак Т. Державна політика у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій в Україні. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. 2024. № 7. С. 125–132.

REFERENCES:

1. Horbata, L. P. (2024) Osoblyvosti realizatsiyi polityky sotsial'noho zakhystu veteraniv viyny ta chleniv yikh simey na rivni terytorial'nykh hromad v Ukrayini [Peculiarities of implementing the policy of social protection of war veterans and their family members at the level of territorial communities in Ukraine]. *Natsionalni interesy Ukrainy – National interests of Ukraine*, № 5(5), 439–448 [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy sotsialnoi adaptatsii veteraniv viyny ta chleniv yikh simei (2024) [State standard of social services for social adaptation of war veterans and their family members]. *Nakaz Ministerstva sotsial'noyi polityky Ukrainy – Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated April 11. No. 175-n*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/RE42173?an=39>. [in Ukrainian].
3. Yenhalychева, I.V. (2024) Sotsialna adaptatsiia yak vyd sotsialnoi posluhy nezakhyshchennykh katehorii naselennia [Social adaptation as a type of social service for vulnerable categories of the population]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: “Pedagogy. Social work”*. Vypusk 1 (54). S. 48–53. [in Ukrainian].
4. Poriadok ta umovy zabezpechennia sotsialnoi ta profesiinoi adaptatsii osib, yaki zvilniaiutsia abo zvilneni z viiskovoi sluzhby, z chysla veteraniv viyny, osib, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chleniv simei takykh osib, chleniv simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viyny, chleniv simei zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy ta postrazhdalykh uchasykiv Revoliutsii Hidnosti (2017) [The procedure and conditions for ensuring social and professional adaptation of persons discharged or released from military service, war veterans, persons with special merits before the Motherland, family members of such persons, family members of deceased war veterans, family members of deceased Defenders of Ukraine and injured participants in the Revolution of Dignity]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. – Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.06.2017 No. 432*. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/378653__767376. [in Ukrainian].
5. Pro sotsialni posluhy, (2019) [On social services]. *Zakon Ukrainy – Law of Ukraine dated January 17, No. 18*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. [in Ukrainian].

6. Slozanska H., Horishna N., Bybyk D., & Krynytska I. (2023) Sotsialna pidtrymka veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh simei u voiennyi ta pisliavoiennyi period [Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period]. *Social Work and Education*, Vol. 10, No 1, S. 47–62. [in Ukrainian].

7. Stoliaryk, O., & Semyhina, T. (2003) Pro vas zabudut, yak pro afhantsiv...: otsinka systemy sotsialnoi pidtrymky veteraniv rosiisko-Ukrainskoi viiny. [They will forget about you, like about the Afghans...: an assessment of the social support system for veterans of the Russian-Ukrainian war]. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 4. pp. 503–520. [in Ukrainian].

8. Tymochko, I., & Kitsak, T. (2024) Derzhavna polityka u sferi sotsial'no-psykholohichnoyi adaptatsiyi uchashnykiv boyovykh diy v Ukraini [State policy in the sphere of social and psychological adaptation of combatants in Ukraine]. *Publichne upravlinnya: kontseptsiyi, paradyhma, rozvytok, udoskonalennya – Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*. No. 7. P. 125–132 [in Ukrainian].

УДК 369.014.5:316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.5>

Аліна ЄФРЕМЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0000-0002-6212-0660

Павло СТЕГНІЙ

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0009-0003-2150-7732

Наталія ЗАДОРЖНА

викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0009-0009-0399-4980

Бібліографічний опис статті: Єфременко, А., Стегній, П., Задорожна, Н. (2024). Актуальні аспекти особистісно-професійних характеристик соціального працівника у взаємодії з різними категоріями клієнтів: виклики, стратегії та ефективність. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 24–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.5>

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ВЗАЄМОДІЇ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ
КЛІЄНТІВ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Стаття аналізує особливості взаємодії соціальних працівників із різними групами населення. Для осіб із інвалідністю важливо створювати доступне середовище та надавати допомогу у подоланні фізичних бар'єрів. Пенсіонерам, своєю чергою, потрібна не лише підтримка в доступі до ресурсів, але й психологічна допомога, що сприяє подоланню ізоляції та самотності. Робота з дітьми вимагає особливого підходу, зокрема чутливості й уміння активно слухати. При взаємодії з мігрантами та представниками меншин необхідно враховувати культурні та етнічні відмінності, проявляючи чутливість до їхніх потреб і традицій. Особливу увагу приділено безперервному розвитку професійних навичок соціальних працівників. У статті запропоновано кілька рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки, зокрема розвиток емоційного інтелекту, міжкультурної компетентності та безперервної освіти. Особливий акцент зроблено на освоєнні цифрових технологій, які стають незамінними у сучасній соціальній роботі, а також на наданні психологічної підтримки самим соціальним працівникам для запобігання вигоранню та стресу. У статті підкреслюється необхідність комплексного підходу до підготовки соціальних працівників, який передбачає не лише теоретичні знання, а й практичні навички. Соціальні працівники мають бути підготовлені до роботи в різних кризових ситуаціях, застосовувати психологічні методики для емоційної підтримки та ефективно комунікувати з клієнтами з різноманітних соціальних груп. Також акцентовано на важливості створення системи постійного професійного розвитку, оскільки соціальна робота є динамічною сферою, яка постійно змінюється під впливом нових соціальних викликів і технологічних досягнень. Формування культури безперервного навчання та підтримка добробуту соціальних працівників дозволяють постійно підвищувати якість соціальної роботи, забезпечуючи надання високоякісних послуг вразливим групам населення. Реалізація таких підходів сприятиме ефективній підтримці вразливих груп, покращенню якості соціальних послуг і полегшенню інтеграції осіб із особливими потребами в суспільство.

Ключові слова. соціальна робота, вразливі групи, професійна підготовка, емпатія, міжкультурна компетентність.

Alina YEFREMENKO

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623
ORCID: 0000-0002-6212-0660

Pavlo STEHNII

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623
ORCID: 0009-0003-2150-7732

Nataliia ZADOROZHNA

Teacher at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623
ORCID: 0009-0009-0399-4980

To cite this article: Yefremenko, A., Stehni, P., Zadorozhna, N. (2024). Aktualni aspekty osobystisno-profesiinykh kharakterystyk sotsialnoho pratsivnyka u vzaiemodii z riznymy katehoriiami kliientiv: vyklyky, stratehii ta efektyvnist [Current aspects of the personal and professional characteristics of a social worker in interaction with different categories of clients: challenges, strategies and effectiveness]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 24–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.5>

CURRENT ASPECTS OF THE PERSONAL AND PROFESSIONAL CHARACTERISTICS OF A SOCIAL WORKER IN INTERACTION WITH DIFFERENT CATEGORIES OF CLIENTS: CHALLENGES, STRATEGIES AND EFFECTIVENESS

This article discusses the specific features of social workers' interactions with various population groups. For people with disabilities, the ability to create accessible environments and provide assistance in overcoming physical barriers is crucial. Pensioners, on the other hand, need support not only in accessing resources but also in psychological support that helps combat isolation and loneliness. Working with children requires a special approach, particularly sensitivity and active listening. It is also important to consider cultural and ethnic differences when interacting with migrants and minority groups, as they require sensitivity to their specific needs and traditions. Particular attention is given to the ongoing development of social workers' professional skills. The article offers several recommendations for improving professional training, including the development of emotional intelligence, intercultural competence, and continuing education. Special emphasis is placed on mastering digital technologies, which are becoming indispensable in modern social work, as well as providing psychological support for social workers themselves to prevent burnout and stress. In addition, the article emphasizes the need for a comprehensive approach to the training of social workers, which involves not only theoretical knowledge but also practical skills. Social workers must be equipped with the ability to work in various crisis situations, apply psychological techniques for emotional support, and effectively communicate with clients from diverse backgrounds. Moreover, the importance of creating a system for ongoing professional development is highlighted, as social work is a dynamic field that constantly evolves in response to new social challenges and technological advancements. By fostering a culture of lifelong learning and supporting social workers' well-being, the quality of social work can be continuously enhanced, ensuring the provision of high-quality services to vulnerable populations. The implementation of these approaches will help ensure effective support for vulnerable groups, improve the quality of social services, and contribute to the better integration of people with special needs into society.

Key words: social work, vulnerable groups, professional training, empathy, intercultural competence.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах соціальна робота стає дедалі складнішою, оскільки соціальні працівники повинні ефективно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів, кожен з яких має свої унікальні потреби

та проблеми. Професійна діяльність соціального працівника передбачає не лише надання допомоги, а й здатність адаптувати стратегії взаємодії з клієнтами залежно від їх соціального статусу, психологічного стану, культури та

інших характеристик. Особистісно-професійні характеристики соціального працівника, такі як емпатія, комунікабельність, стресостійкість та здатність до рефлексії, безпосередньо впливають на якість наданих послуг та ефективність вирішення соціальних проблем клієнтів.

Актуальність дослідження полягає в необхідності глибокого вивчення того, як особистісні та професійні риси соціального працівника впливають на взаємодію з різними категоріями клієнтів. Порушення проблем взаємодії може призвести до неефективного надання допомоги, погіршення взаєморозуміння та навіть до соціальної ізоляції клієнтів. Розуміння і вдосконалення особистісно-професійних характеристик соціальних працівників дозволяє покращити якість соціальної роботи, оптимізувати стратегії взаємодії та забезпечити соціальну інклюзію для всіх категорій клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень у сфері соціальної роботи, зокрема у контексті особистісно-професійних характеристик соціальних працівників, дозволяє виявити численні аспекти, які потребують подальшого вивчення. Сучасні дослідження акцентують увагу на важливості таких характеристик, як емоційний інтелект, комунікативні навички, здатність до рефлексії та стресостійкість. Особливо актуальними є роботи, що розглядають емоційну підтримку клієнтів, стресові ситуації та їх вплив на ефективність професійної діяльності соціального працівника. Так, одні дослідження показують, що емоційна чутливість соціальних працівників позитивно впливає на процес допомоги клієнтам, в той час як інші вказують на важливість професійної дистанції для запобігання вигорання та емоційного виснаження працівників.

Однак, попри значний інтерес до цієї теми, наявні дослідження часто фокусуються лише на окремих аспектах особистісно-професійних характеристик без глибокого аналізу того, як ці характеристики взаємодіють між собою та як вони впливають на різні категорії клієнтів. Наприклад, дослідження щодо впливу стресостійкості та здатності до емпатії на ефективність взаємодії з людьми з інвалідністю або представниками вразливих соціальних груп досі є обмеженими (Смұльсон, 2021). Більшість робіт концентруються на загальних підходах до соціальної роботи, не звертаючи увагу на

специфічні вимоги та потреби різних категорій клієнтів, таких як діти, люди похилого віку або особи, що пережили травму (Богучарова, 2016).

Також виявлено недостатню увагу до досліджень (Taub, 2020; Torres Castro, 2023), що стосуються інтеркультурних аспектів взаємодії соціальних працівників з клієнтами, які належать до різних етнічних, релігійних або соціальних груп. Існуючі публікації намагаються пояснити важливість культурної чутливості, але практичні рекомендації щодо того, як соціальні працівники повинні адаптувати свої підходи до культурних особливостей клієнтів, часто залишаються поверхневими. Зокрема, важливо дослідити, як особистісні характеристики соціального працівника, такі як здатність до міжкультурної комунікації, впливають на ефективність надання послуг представникам різних культурних груп.

Нерозкритим є також питання розвитку професійної підготовки соціальних працівників в контексті особистісно-професійних характеристик. Відсутність єдиного підходу до навчання соціальних працівників, який би враховував не лише технічні знання, але й розвиток особистісних якостей, є важливою проблемою (Кузікова, 2023). Хоча в деяких країнах уже створено програми, що акцентують увагу на розвитку емоційного інтелекту та стресостійкості, в Україні та багатьох інших країнах це питання залишається недостатньо дослідженим (Чуйко, 2017).

Крім того, вивчення того, як особистісно-професійні характеристики соціального працівника впливають на якість взаємодії з клієнтами в умовах кризових ситуацій або в умовах війни, є ще одним важливим напрямком для подальших досліджень (Данилюк, 2023). Особливо актуальним є розгляд ролі соціального працівника в підтримці людей, що пережили травму або втрату, де роль емоційної підтримки та професійного ставлення до клієнта стає надзвичайно важливою. Дослідження таких аспектів дозволить створити нові методи роботи та вдосконалити підготовку соціальних працівників.

Таким чином, хоча існує значна кількість досліджень, що стосуються особистісно-професійних характеристик соціального працівника, багато важливих аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, важливо досліджувати вплив особистісних

якостей працівника на роботу з різними категоріями клієнтів, особливо в контексті культурних, соціальних та економічних різниць. Ці аспекти потребують подальшого глибокого аналізу для оптимізації процесу надання соціальних послуг.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення впливу особистісно-професійних характеристик соціальних працівників на ефективність їхньої взаємодії з різними категоріями клієнтів, а також аналіз факторів, що визначають успішність професійної діяльності в умовах соціальної роботи. Дослідження спрямоване на виявлення специфічних рис, які повинні бути притаманні соціальним працівникам для надання якісної допомоги вразливим групам населення, зокрема людям з інвалідністю, пенсіонерам, дітям, представникам етнічних та культурних меншин. Крім того, метою є розробка рекомендацій для вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників з урахуванням особистісних аспектів їх діяльності та потреб клієнтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна робота є сферою, що вимагає від фахівців не тільки професійних знань, але й значного рівня емоційної та соціальної компетентності, а також уміння адаптувати свою поведінку та стратегії взаємодії в залежності від потреб клієнтів. Особливе значення це має при роботі з вразливими групами населення, серед яких є люди з інвалідністю, пенсіонери, діти, а також представники етнічних та культурних меншин. Успішність соціальної роботи в цих випадках залежить від особистісно-професійних характеристик соціального працівника, серед яких важливими є емпатія, стійкість, комунікативні навички та здатність адаптуватися до різноманітних культурних контекстів.

Для ефективної роботи з людьми з інвалідністю соціальний працівник повинен володіти особливими рисами, такими як висока чутливість до фізичних та психологічних потреб цих осіб, здатність встановлювати довірчі відносини, а також володіти знаннями щодо бар'єрів, які можуть виникнути в процесі взаємодії. Люди з інвалідністю часто стикаються з фізичними бар'єрами, які ускладнюють доступ до соціальних послуг, тому важливо, щоб соціальний працівник не тільки надавав професійну допомогу, але й сприяв подоланню таких бар'єрів, зокрема в організації доступного середовища.

Пенсіонери, в свою чергу, потребують особливої уваги через зміни у фізичному та психологічному стані. Старші люди часто мають обмежений доступ до ресурсів, таких як медичні послуги або інші види підтримки, тому соціальний працівник повинен володіти знаннями про специфіку старіння, а також бути здатним ефективно реагувати на питання ізоляції та самотності. Важливими є також знання щодо підтримки психоемоційного стану пенсіонерів, що вимагає високого рівня чуйності і здатності до активного слухання.

Крім того, соціальні працівники повинні володіти навичками адаптації до різних культурних, етнічних та релігійних контекстів, особливо при роботі з представниками етнічних меншин або мігрантами. Врахування культурних традицій, звичаїв та соціальних норм є важливим аспектом ефективної взаємодії, оскільки воно дозволяє уникнути можливих непорозумінь і створити сприятливе середовище для надання послуг. Соціальні працівники повинні бути готові працювати з людьми, які мають різні погляди на роль соціальних працівників і форму надання допомоги.

Особливу увагу варто звернути на роботу з дітьми, оскільки їх психологічний стан і потреби суттєво відрізняються від потреб дорослих. Соціальні працівники, які працюють з дітьми, повинні мати не тільки педагогічні навички, але й здатність до чуйного ставлення та надання підтримки в умовах стресу або конфліктних ситуацій. Важливою є здатність соціальних працівників забезпечити захист прав дітей, допомагати їм адаптуватися до змін у житті та сприяти їхньому здоровому розвитку.

Загалом, можна виділити кілька ключових рис, які мають бути притаманні соціальним працівникам, аби забезпечити якісну допомогу вразливим групам. По-перше, це емпатія, здатність розуміти переживання клієнта і правильно реагувати на них. По-друге, це високий рівень професійних знань і практичних навичок, що дозволяють вибудовувати ефективні стратегії підтримки в умовах різних соціальних проблем. По-третє, важливим є розвиток комунікативних навичок, здатність будувати довірчі відносини та адаптувати методи взаємодії залежно від особистісних та культурних особливостей клієнта.

Для вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників важливо звернути увагу

на кілька аспектів. По-перше, необхідно включити в навчальні програми курси, що сприяють розвитку соціальної чутливості та емоційного інтелекту. Це допоможе майбутнім соціальним працівникам краще розуміти потреби клієнтів і більш ефективно взаємодіяти з ними. По-друге, варто посилити увагу до міжкультурної компетентності, щоб фахівці могли краще розуміти та враховувати культурні відмінності, що значно впливає на результативність роботи.

По-третє, слід розвивати навички роботи з цифровими технологіями, адже все більше соціальних послуг надається через інтернет-платформи. Соціальні працівники повинні бути підготовлені до використання таких інструментів для надання допомоги клієнтам з обмеженими можливостями або літнім людям, які не завжди мають достатньо навичок для ефективного користування онлайн-ресурсами.

Важливо також забезпечити постійний моніторинг та аналіз ефективності існуючих методик соціальної роботи, що дозволить соціальним працівникам вдосконалювати свої підходи залежно від нових соціальних викликів. Це може включати в себе створення платформ для обміну досвідом між фахівцями, розробку нових методик допомоги та підтримки вразливих груп.

Загалом, для досягнення найкращих результатів у соціальній роботі важливо застосовувати комплексний підхід, який включає розвиток особистісних якостей соціальних працівників, їх професійну підготовку та врахування специфічних потреб клієнтів. Тільки таким чином можна забезпечити надання ефективної підтримки вразливим категоріям населення, сприяти їхній соціальній інтеграції та поліпшенню якості життя.

На основі вищевикладеного пропонуються рекомендації для вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників з урахуванням особистісних аспектів їх діяльності та потреб клієнтів.

1. Розвиток емоційного інтелекту та емпатії. Професійна підготовка соціальних працівників повинна включати тренінги, які сприяють розвитку емоційного інтелекту. Це дозволить фахівцям краще розуміти емоційні та психологічні потреби клієнтів, адекватно реагувати на стресові ситуації та підтримувати довірчі відносини. Важливо, щоб соціальні працівники

навчалися активно слухати, висловлювати підтримку та співчуття, що сприяє ефективнішій взаємодії з людьми.

2. Підготовка до роботи з різними соціальними групами. Освітні програми повинні включати курси, які зосереджуються на роботі з конкретними вразливими групами клієнтів, такими як люди з інвалідністю, пенсіонери, діти, мігранти та представники етнічних меншин. Курси мають охоплювати не тільки психологічні аспекти, але й соціальні, культурні та юридичні особливості взаємодії з такими клієнтами. Наприклад, для роботи з людьми з інвалідністю важливо навчати соціальних працівників специфічним навичкам адаптації середовища та підтримки клієнтів з обмеженими можливостями.

3. Розвиток міжкультурної компетентності. Враховуючи зростаючий рівень культурної різноманітності в сучасних суспільствах, соціальні працівники повинні бути підготовлені до роботи з людьми з різних етнічних, релігійних і культурних середовищ. Освітні програми повинні включати компоненти міжкультурної комунікації та навчання методам взаємодії, що враховують культурні та релігійні відмінності. Таке навчання допоможе уникнути культурних бар'єрів та забезпечити більш чутливу і ефективну підтримку клієнтів.

4. Навчання психологічним технікам підтримки. Соціальні працівники повинні отримати навички застосування психологічних технік для зниження стресу у клієнтів, підтримки їх емоційного стану і побудови довірчих стосунків. Особливо це важливо для роботи з людьми, які переживають психологічні труднощі, такі як депресія, стрес або тривожні розлади. Курс навчання має включати методи активного слухання, техніки підтримки, а також стратегії допомоги в умовах кризових ситуацій.

5. Навчання інноваційним цифровим технологіям. З огляду на розвиток цифрових технологій, соціальні працівники повинні бути готові до роботи з онлайн-платформами та цифровими інструментами, які використовуються для надання соціальних послуг. Це включає навчання базовим навичкам користування комп'ютерними програмами та інтернет-ресурсами, а також адаптацію цифрових інтерфейсів для осіб з обмеженими можливостями або літніх людей. Важливо забезпечити доступність та простоту використання

електронних послуг, щоб вони були доступні для всіх категорій клієнтів.

6. Практичні тренінги та симуляції ситуацій. Для кращого засвоєння професійних навичок необхідно організувати тренінги з використанням симуляцій реальних ситуацій. Це допоможе соціальним працівникам розвивати практичні навички взаємодії з різними категоріями клієнтів, включаючи стратегії вирішення конфліктів, кризові ситуації або випадки, коли потрібно швидко приймати рішення. Симуляції дають можливість побачити, як соціальний працівник реагує на різні ситуації, що допомагає удосконалити його професіоналізм.

7. Індивідуальний підхід до навчання та розвитку. Підготовка соціальних працівників повинна враховувати індивідуальні потреби кожного фахівця. Це означає необхідність впровадження індивідуальних програм навчання, які дозволяють соціальним працівникам працювати над своїми слабкими сторонами і розвивати необхідні професійні якості. Це може бути досягнуто через менторство, коучинг або персоналізовані плани розвитку.

8. Підвищення кваліфікації через безперервне навчання. Для підтримки високого рівня професіоналізму важливо розвивати систему безперервного навчання соціальних працівників. Це включає участь у семінарах, вебінарах, конференціях та курсах підвищення кваліфікації, де обговорюються нові тенденції в соціальній роботі, інноваційні підходи та методики, а також нові вимоги законодавства. Це дозволить соціальним працівникам постійно удосконалити свої навички і відповідати на нові виклики.

9. Психологічна підтримка для самих соціальних працівників. Соціальні працівники, що працюють з вразливими групами, часто стикаються з емоційними труднощами, стресами та професійним вигоранням. Тому дуже важливо включити в систему професійної підготовки елементи психологічної підтримки для самих працівників. Це можуть бути тренінги з технік управління стресом, профілактики вигорання, а також індивідуальна психологічна підтримка для тих, хто працює з кризовими ситуаціями.

10. Співпраця з іншими професіоналами. Рекомендується налагоджувати міждисциплінарну співпрацю з іншими фахівцями, такими як психологи, медичні працівники, юристи, що дозволяє створювати комплексний підхід до

вирішення проблем клієнтів. Це дозволяє не тільки підвищити якість наданої допомоги, але й дозволяє соціальним працівникам отримувати додаткову підтримку в складних ситуаціях.

Впровадження цих рекомендацій дозволить значно покращити професійну підготовку соціальних працівників, сприятиме підвищенню ефективності їхньої діяльності та покращенню якості соціальних послуг, що надаються вразливим групам населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна робота є складною і багатогранною сферою, що вимагає від соціальних працівників не тільки професійних знань, а й високого рівня емоційної та соціальної компетентності. Взаємодія з вразливими групами населення, такими як люди з інвалідністю, пенсіонери, діти та представники етнічних меншин, потребує особливого підходу, що включає адаптацію до індивідуальних потреб клієнтів та культурних відмінностей. Важливими рисами, які повинні бути притаманні соціальному працівникові, є емпатія, комунікативні навички, стійкість до стресу та здатність забезпечити підтримку в складних ситуаціях.

Особливу увагу слід приділяти розвитку емоційного інтелекту соціальних працівників, що дозволяє краще розуміти переживання клієнтів і надавати відповідну підтримку. Крім того, важливо розвивати професійні навички, спрямовані на роботу з різними соціальними групами та забезпечення інклюзивного підходу в наданні послуг. Врахування культурних, етнічних та релігійних відмінностей у процесі соціальної роботи є необхідною складовою успіху в діяльності соціального працівника, оскільки це допомагає уникати непорозумінь і створювати сприятливу атмосферу для ефективної взаємодії.

У перспективі подальших досліджень варто зосередитися на вивченні впливу сучасних технологій на професійну підготовку соціальних працівників. Цифрові інструменти та онлайн-платформи стають важливими засобами для надання послуг, особливо в умовах пандемій чи обмеженого доступу до традиційних форм підтримки. Крім того, актуальними є дослідження, що стосуються міжкультурної компетентності соціальних працівників, зокрема в контексті глобалізації та міграційних процесів, а також пошуку нових методик для підтримки працівників в умовах стресу і професійного вигорання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смульсон М., Мещеряков Д. Суб'єкт і суб'єктність у зарубіжній психології: нюанси термінології та перекладу. *Технології розвитку інтелекту*. 2021. № 5(29).
2. Богучарова О., Ткаченко Н. Копінг-стратегії як фактор «позитивної» адаптації вимушених мігрантів. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. 2016. № 22. 27–36. doi: 10.15421/101604
3. Taub M., Sawyer R., Smith A., Rowe J., Azevedo R., Lester J. The agency effect: The impact of student agency on learning, emotions, and problem-solving behaviors in a game-based learning environment. *Computers, & Education*. 2020. Vol. 147, 103781. doi: 10.1016/j.compedu.2019.103781
4. Torres Castro U. E., Pineda-Báez, C. How has the conceptualisation of student agency in higher education evolved? Mapping the literature from 2000-2022. *Journal of Further and Higher Education*, 2023, pp. 1–14. doi: 10.1080/0309877X.2023.2231358
5. Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Життєстійкість як адаптаційний ресурс особистості у реальності невизначеності життя. *Sloboda Scientific Journal. Psychology*. 2023. № 2. с. 24–29. doi: 10.32782/psyspu/2023.2.4
6. Чуйко О., Голотенко А. Соціальна підтримка в структурі особистісних ресурсів внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія»*. 2017. № 1(6). 2(7). 146–150.
7. Данилюк І., Предко В., Траїно Р. Характеристика основних структурних проявів життєстійкості особистості в умовах війни. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2023. № 51. 46–52. doi: 10.32782/2312-8437.51.2023-1.6

REFERENCES:

1. Smulson, M., & Meshcheryakov, D. (2021). Subiiekt i subiiektnist u zarubizhnii psykhologii: niuansy terminologii ta perekladu [Subject and subjectivity in foreign psychology: nuances of terminology and translation]. *Intelligence Development Technologies*, 5(29) [in Ukrainian].
2. Bogucharova, O., & Tkachenko, N. (2016). Kopinh-stratehii yak faktor «pozytyvnoi» adaptatsii vymushenykh mihrantiv [Coping strategies as a factor of “positive” adaptation of forced migrants]. *Dnipropetrovsk National University named after Oles Honchar*, 22, 27–36. doi: 10.15421/101604 [in Ukrainian].
3. Taub, M., Sawyer, R., Smith, A., Rowe, J., Azevedo, R., & Lester, J. (2020). The agency effect: The impact of student agency on learning, emotions, and problem-solving behaviors in a game-based learning environment. *Computers, & Education*, 147, 103781. doi: 10.1016/j.compedu.2019.103781
4. Torres Castro, U. E., & Pineda-Báez, C. (2023). How has the conceptualisation of student agency in higher education evolved? Mapping the literature from 2000-2022. *Journal of Further and Higher Education*, 1–14. doi: 10.1080/0309877X.2023.2231358
5. Kuzikova, S.B., & Shcherbak, T.I. (2023). Zhyttiistiikist yak adaptatsiinyi resursosobystosti urealnosti nevyznachenosti zhyttia [Resilience as an adaptive resource of the individual in the reality of the uncertainty of life]. *Sloboda Scientific Journal. Psychology*, 2, 24–29. doi: 10.32782/psyspu/2023.2.4 [in Ukrainian].
6. Chuiko, O., & Golotenko, A. (2017) Sotsialna pidtrymka v strukturi osobystisnykh resursiv vnutrishno peremishchenykh osib [Social support in the structure of personal resources of internally displaced persons]. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series "Psychology"*, 1(6), 2(7), 146–150. [in Ukrainian].
7. Danylyuk I., Predko V., & Traino R. (2023). Kharakterystyka osnovnykh strukturykh proiaviv zhyttiistiikosti osobystosti v umovakh viiny [Characterization of the main structural manifestations of the vitality of the individual in the conditions of war]. *Problems of humanitarian sciences. Psychology*, 51, 46–52. doi: 10.32782/2312-8437.51.2023-1.6 [in Ukrainian].

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.6>

Юлія КЛИМЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-4718-0657

Бібліографічний опис статті: Клименко, Ю. (2024). Соціально-психологічна реабілітація особистості. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 31–36, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.6>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Зростаюча нестабільність, стрес та травмуючі події, з якими зіштовхується українське суспільство, підкреслюють необхідність нових підходів до соціально-психологічної допомоги та реабілітації. Важливо розробити програми та ініціативи, спрямовані на підтримку та зцілення психологічних травм, а також на зміцнення психологічної стійкості та резиліентності вразливих груп населення.

У статті на основі теоретичного аналізу визначено особливості соціально-психологічної реабілітації особистості.

Соціально-психологічна реабілітація передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для інтеграції людини у суспільство, відновлення її соціального статусу, здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності.

Соціально-психологічна реабілітація особистості, яка переживає наслідки травматичних подій або потрапила в ситуацію підвищеного ризику, буде більш дієвою і короткотривалою за умови актуалізації її реабілітаційного потенціалу. Серед першочергових кроків на шляху актуалізації реабілітаційного потенціалу особистості – відновлення ресурсів життєздатності. Реабілітаційний потенціал включає різні складові, які охоплюють не лише фізичне, а й психологічне, соціальне та професійне відновлення людини. До основних складових реабілітаційного потенціалу відносяться: біомедичний (саногенетичний), психофізіологічний, особистісний, освітній, соціально-побутовий, професійний, соціальний, соціально-середовищний.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці комплексу діагностичних методів та засад психологічної реабілітації і відновлення для людей, які в ході повномасштабної військової агресії та пов'язаних з нею травматичних подій зазнали погіршення психічного здоров'я.

Ключові слова: реабілітація, соціально-психологічна реабілітація, особистість, реабілітаційний потенціал.

Yuliya KLYMENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogics and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-4718-0657

To cite this article: Klymenko, Yu. (2024). Sotsialno-psykhologichna reabilitatsiia osobystosti [Social and psychological rehabilitation of personality]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 31–36, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.6>

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF PERSONALITY

The growing instability, stress and traumatic events that Ukrainian society is facing emphasize the need for new approaches to social and psychological care and rehabilitation. It is important to develop programs and initiatives aimed at supporting and healing psychological trauma, as well as strengthening the psychological stability and resilience of vulnerable population groups.

The article, on the basis of theoretical analysis, defines the features of social and psychological rehabilitation of the individual.

Socio-psychological rehabilitation involves a set of measures aimed at creating and ensuring conditions for a person's integration into society, restoration of his social status, ability to independent social and family activities.

Socio-psychological rehabilitation of an individual who is experiencing the consequences of traumatic events or is in a high-risk situation will be more effective and short-term if his rehabilitation potential is actualized. Among the primary steps on the way to the actualization of the rehabilitation potential of the individual is the restoration of vitality resources.

Rehabilitation potential includes various components that cover not only physical, but also psychological, social and professional recovery of a person. The main components of the rehabilitation potential include: biomedical (sanogenetic), psychophysiological, personal, educational, social and household, professional, social, social and environmental.

Prospects for further research consist in the development of a complex of diagnostic methods and principles of psychological rehabilitation and recovery for people who, in the course of full-scale military aggression and related traumatic events, suffered deterioration of mental health.

Key words: *rehabilitation, socio-psychological rehabilitation, personality, rehabilitation potential.*

Актуальність проблеми. Наша країна на сучасному етапі свого розвитку перебуває в надзвичайній ситуації і постійно піддається впливу стрес-факторів. Соціально-психологічна оцінка впливу цих чинників має велике значення, особливо з точки зору реабілітації постраждалих від таких факторів. Тому всебічний та комплексний підхід, що охоплює феноменологію реабілітації людей в умовах надзвичайних ситуацій є важливим напрямом соціальної роботи (Дигун, 2023, с. 23).

В умовах життєдіяльності у період війни, зростанням емоційних, інформаційних навантажень і вимог до психологічного адаптаційного потенціалу особистості гостро постає проблема адаптації та психологічної реабілітації до умов особистісно-середовищної взаємодії, профілактики стресогених впливів та їх наслідків для особистості, а також підтримки необхідного балансу для збереження психічного та соматичного здоров'я (Лефтеров, 2022, с. 74).

Зростаюча нестабільність, стрес та травми, з якими зіштовхується українське суспільство, підкреслюють необхідність нових підходів до соціально-психологічної допомоги та реабілітації. Важливо розробити програми та ініціативи, спрямовані на підтримку та зцілення психологічних травм, а також на зміцнення психологічної стійкості та резиліентності вразливих груп населення (Поліщук, 2024).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному контексті історичних подій та глобальних соціально-психологічних, економічних і політичних трансформацій можливість переживання травматичного впливу екстремальних стресорів є найбільш прогнозованою для багатьох людей, що зумовило великий інтерес до цієї тематики з боку соціального середовища, викликаючи великий інтерес і попит на наукові дослідження з даної тематики (Дигун, 2023, с. 23).

Різноманітні аспекти соціально-психологічної реабілітації особистості впродовж тривалого часу привертають увагу таких провідних

вчених як І. Дигун (психологічні особливості комплексної реабілітації осіб, які постраждали на дію стрес-фактору), Т. Ларіна (соціально-психологічна реабілітація особистості: покрокове набуття життєздатності), В. Лефтеров, О. Самара (особливості психологічної реабілітації осіб, які переживають травматичні події війни), В. Маруніч, В. Шевчук, О. Яворовенко (питання реабілітації інвалідів), Н. Поліщук (основні напрямки соціально-психологічної реабілітація особистості), Т. Титаренко (етапи, технології, техніки соціально-психологічна реабілітація особистості) та ін. Попри значну увагу вчених до означеної проблеми, особливості соціально-психологічної реабілітації особистості потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу визначити особливості соціально-психологічної реабілітації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчально-енциклопедичному словнику «Все про соціальну роботу» соціальна реабілітація визначається як система заходів, спрямованих на соціалізацію особистості та повернення її до активної участі в житті суспільства, становлення її як особистості, відновлення соціального статусу та здатності до самостійної суспільної діяльності шляхом забезпечення необхідним соціальним супроводом та технічними засобами реабілітації (Все про соціальну роботу, 2022).

Завдання соціальної реабілітації:

– визначення особливостей впливу соціуму на хворобу (травму), її виникнення та подальший розвиток, що дає можливість усунути причини, які заважають ефективному відновленню особи в суспільстві;

– визначення впливу реабілітаційних заходів, найкращих чинників для успішного відновлення особи як соціальної категорії шляхом організації відповідного способу життя, усунення дії негативних соціальних чинників, що заважають успішній реабілітації;

– дослідження соціального забезпечення інвалідів, вивчення пенсійного та трудового законодавства і можливостей працевлаштування особи з інвалідністю;

– вивчення особливостей комунікації особи із суспільством для відновлення та/або посилення соціальних зв'язків (Маруніч, Шевчук, 2006).

Історично реабілітацію визначали як відновлення попереднього стану, втраченого доброго імені, поновлення прав необґрунтовано звинуваченої людини. Друге значення терміну – медичні, педагогічні, психологічні, юридичні заходи, спрямовані на відновлення здоров'я та працездатності людини.

Сьогодні змістом поняття є комплексна допомога фахівців, спрямована не лише на компенсацію розладів, а й на повернення постраждалої людини до суспільства, її якомога повнішу особисту, професійну інтеграцію в соціум (Титаренко, 2018).

Серед основних видів реабілітації, згідно із законодавством України, визначають медичну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну та психологічну реабілітацію (ЗУ «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», 2017).

Серед видів реабілітації зазвичай виділяють дві великі групи: медичну і соціальну.

Медична реабілітація складається з комплексу заходів, спрямованих на максимально можливе відновлення здоров'я людини після перенесеного захворювання, оперативного втручання, на компенсацію порушених чи повністю втрачених функцій організму. До медичної реабілітації відносять реабілітацію фізичну, спрямовану на відновлення здорового фізичного стану та працездатності соматично хворих; психіатричну, зорієнтовану на відновлення пацієнтів з психічними розладами; наркологічну, що сприяє поверненню до здорового, повноцінного життя алкоголіків, наркоманів, токсикоманів; реабілітацію людей з обмеженими можливостями, розумовою відсталістю, дефектами слуху, зору, мови.

Соціальна реабілітація передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для інтеграції людини у суспільство, відновлення її соціального статусу, здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності. До соціальної реабіліта-

ції відносять реабілітацію політичну, метою якої є відновлення популярності політичного лідера, статусу скомпрометованої партії; кримінально-правову, спрямовану на поновлення репутації безпідставно звинуваченої людини, відновлення її в правах; трудову, або професійну, що включає заходи, спрямовані на працевлаштування, професійне навчання та перенавчання, оволодіння трудовими навичками, у тому числі шляхом створення спеціально пристосованих робочих місць; соціально-економічну, метою якої є повернення потерпілому економічній, фінансовій незалежності та соціальної повноцінності.

Як зауважує Т. Титаренко «соціально-психологічна реабілітація є не пасивною реадптацією, поверненням людини до колишнього життя, яке було в неї до травматизації. Це радше активізація здатності життєтворення, тобто здатності перепроектувати власне життя та втілювати, реалізовувати ці оновлені проекти в сімейній, особистій, професійній та інших сферах. Адже творче ставлення особистості до власного життя передбачає відновлення бажання самотрансформацій, готовності до несподіванок, до змін ціннісних орієнтацій, характеру діяльності, поля спілкування, форм самореалізації» (Титаренко, 2018).

Ми погоджуємося з думкою Т. Ларіної, що соціально-психологічна реабілітація особистості, яка переживає наслідки травматичних подій або потрапила в ситуацію підвищеного ризику, буде більш дієвою і короткотривалою за умови актуалізації її реабілітаційного потенціалу. Серед першочергових кроків на шляху актуалізації реабілітаційного потенціалу особистості – відновлення ресурсів життєздатності. В умовах інтенсивної психологічної залученості людини в ситуацію загрози та потенційної травматизації на перше місце виходять природні індивідуальні форми протидії небезпеці, що розгортаються в площині таких копінг-механізмів, як «конфронтація – уникнення». Відповідно, ресурси життєздатності, що відображають механізми нейтралізації зовнішніх ризиків, проявляються в таких особливостях динамічної адаптації, як ризиковість і терпіння.

Формування в людини адекватного антистресового механізму пов'язане з набуттям особистісної життєздатності, реконструкцією

її базових реабілітаційних ресурсів, перш за все – довіри до інших та віри в контрольованість подій. Важливим кроком на шляху набуття особистістю життєздатності є формування в неї відповідальності за власну безпеку, здоров'я та життєконструювання (Ларіна, 2018, с. 143–144).

Реабілітаційний потенціал включає різні складові, які охоплюють не лише фізичне, а й психологічне, соціальне та професійне відновлення людини. Ось кілька основних складових реабілітаційного потенціалу:

Біомедичний (саногенетичний): медичні процедури, лікування, реабілітаційні заходи, які спрямовані на фізичне відновлення здоров'я.

Психофізіологічний: психологічні та фізіологічні методи та засоби, спрямовані на психічне та фізичне відновлення.

Особистісний: процеси самовідновлення особистості, внутрішньої перебудови, пошуку нових значень та цілей у житті.

Освітній: набуття нових знань, навичок та компетенцій для адаптації до нових умов життя та працевлаштування.

Соціально-побутовий: підтримка у забезпеченні повсякденних потреб, відновлення повсякденного функціонування.

Професійний: підготовка до працевлаштування або перекваліфікація для зайняття нової професійної діяльності.

Соціальний: підтримка з боку родини, друзів, співробітників, спільноти для соціальної адаптації та інтеграції.

Соціально-середовищний: створення безбар'єрного середовища, адаптованого до потреб людини з обмеженими можливостями (Мисули, Вакуленко, 2005).

Травматичні події та складні життєві виклики змушують людину робити власний вибір. І цей вибір у першу чергу стосується того, чи прийняти виклик травми, невизначеності, апатії, зневіри та песимізму і стати на шлях самовідновлення та зміцнення ресурсів життєздатності, чи опустити руки і змиритися з власною безпорадністю. Однією з особливостей життєздатності є те, що вона проявляється в ситуаціях труднощів та змін і є здатністю людини усвідомлювати та використовувати власні внутрішні і зовнішні ресурси. Саме ці ресурси дають їй змогу ефективно протистояти несприятливим змінам, труднощам та факторам депривації за допомогою стратегій, що детермінують бла-

гополуччя, соціальне здоров'я, особистісне зростання, формують навички конструктивно долати складні життєві ситуації.

Ще однією характеристикою життєздатності є те, що вона може бути обумовлена як вродженими властивостями психологічної стійкості, так і набутою протягом життя пружністю та життєстійкістю. Тож нестача вроджених реабілітаційних ресурсів може бути компенсована за рахунок набутих ресурсів життєздатності особистості.

Реалізація покрокових соціально-психологічних процедур, спрямованих на посилення життєздатності особистості, потребує глибокого розуміння особливостей становлення механізму самовідновлення та самопомоги. Так, «довіра до світу і віра в інших, з одного боку, є первинною здатністю, на якій вибудовуються вторинні здібності, а з другого – універсальним реабілітаційним ресурсом» (Ларіна, 2018, с. 141).

Універсальність цього реабілітаційного ресурсу полягає в природі такого психічного утворення, як довіра. Довіра в поєднанні з вірою є тим соціально-психологічним підґрунтям, на якому базується все розмаїття життєконструювання особистості. Для людини, яка має травматичний досвід та перебуває в ситуації реальної загрози й небезпеки, реалізація довірливих відносин з Іншим, вихід із зони власного комфорту іноді є єдиним і необхідним кроком до самооздоровлення та “перезапуску” власної життєвої ситуації.

Серед умов такого соціальнопсихологічного самооздоровлення – усвідомлення небезпечної ситуації та інтеграція ризику в життєвий простір людини, а також вибір активної стратегії впливу на ризик, що сприяє самопізнанню та самопобудові особистості. Позитивними наслідками самооздоровлення є підживлення ресурсів соціальної підтримки й допомоги, підвищення життєстійкості і відповідальності особистості, зміцнення когнітивної стійкості до ризику. Довірливе ставлення та відповідне настановлення технологічно можна формувати за рахунок підвищення толерантності до ризику, певної об'єктивації ризику. Використання прийомів і засобів наративної та позитивної психотерапії дає змогу відновити ресурсну, психологічно безпечну позицію людини. З одного боку, людина вчиться більш чітко бачити та

усвідомлювати загрози й небезпеки, а з другого – вона має дистанціюватися від травматичних вражень та негативного досвіду. Зрештою створюється сприятливе підґрунтя для відновлення довіри до інших, активізується здатність до перетворень, до виправданого ризику та проактивності. Проактивні люди нарошують власні ресурси життєстійкості і зазвичай орієнтовані на досягнення власних мрій, бажань та цілей. Проактивність є певною ознакою вільного вибору особистості, її здатності виходити за межі стереотипного ставлення до життєвих труднощів. На розвиток проактивності позитивно впливає і застосування прийомів ризик-аналізу та ризик-рефлексії, які підсилюють цінності обережної і розсудливої поведінки.

Ціннісний рівень саморегуляції веде до значної активізації процесів самоорганізації та самозахисту, відновлює впевненість людини у своїй здатності самостійно долати складні ситуації, брати на себе відповідальність за власну безпеку. Набуття особистістю життєздатності – це процес тривалий і копіткий (Ларіна, 2018, с. 143–144).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, соціально-психологічна реабілітація передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для інтеграції людини у суспільство, відновлення її соціального статусу, здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності. Соціально-психологічна реабілітація особистості, яка переживає наслідки травматичних подій або потрапила в ситуацію підвищеного ризику, буде більш дієвою і короткотривалою за умови актуалізації її реабілітаційного потенціалу. Реабілітаційний потенціал включає різні складові, які охоплюють не лише фізичне, а й психологічне, соціальне та професійне відновлення людини.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці комплексу діагностичних методів та засад психологічної реабілітації і відновлення для людей, які в ході повномасштабної військової агресії та пов'язаних з нею травматичних подій зазнали погіршення психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Все про соціальну роботу : навчальний енциклопедичний словник-довідник / за науковою ред. В. М. Пічі ; вид. 2-е, випр., перероб. та доп. Львів: Новий світ, 2000. 616 с.
2. Дигун І. С. Психологічні особливості комплексної реабілітації осіб, які постраждали на дію стрес-фактору. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2023. № 2. С. 23–28. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/215/201>
3. Ларіна Т. О. Соціально-психологічна реабілітація особистості: покрокове набуття життєздатності. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 42. С. 139–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_42_15.
4. Лефтеров В., Самара О. Особливості психологічної реабілітації осіб, які переживають травматичні події війни. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2022. № 1. С. 73–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rekr_2022_1_10
5. Маруніч В. В., Шевчук В. І., Яворовенко О. Б. Методичний посібник із питань реабілітації інвалідів. Київ, 2006. 212 с.
6. Мельничук О. Б. Формування професійної культури майбутніх фахівців соціальної сферах умовах вузівської підготовки. *Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах: матеріали міжвуз. наук.-практ. Конф. (Київ, 25 травня 2012 р.)*. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 143–145.
7. Мисули І. Р., Вакуленко Л. О. Медична та соціальна реабілітація. Тернопіль: ТДМУ, 2005.
8. Поліщук Н. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: основні напрямки. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. Т. 1. № 3. С. 641–651. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10196/10251>
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
10. Титаренко Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 41. С. 157–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_41_14

REFERENCES:

1. *Vse pro sotsial'nu robotu (2000) [All about social work]: educational encyclopedic dictionary-reference / for scientific ed. IN. M. Stoves; view. 2nd edition, revision. and additional Lviv: Novy svit, 616 p. [in Ukrainian].*

2. Dyhun, I. S. (2023). Psykholohichni osoblyvosti kompleksnoyi reabilitatsiyi osib, yaki postrazhdaly na diyu stres-faktoru [Psychological features of comprehensive rehabilitation of persons affected by the action of a stress factor]. *Proceedings. Series: Psychology*, 2, 23–28. Retrieved from: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/215/201> [in Ukrainian].
3. Larina, T. O. (2018). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiya osobystosti: pokrokovе nabuttya zhyttyezdatnosti [Socio-psychological rehabilitation of the individual: step-by-step acquisition of vitality]. *Scientific studies in social and political psychology*, 42, 139–147. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_42_15 [in Ukrainian].
4. Lefterov, V., Samara, O. (2022). *Osoblyvosti psykholohichnoyi reabilitatsiyi osib, yaki perezhyvayut' travmatychni podiyi viyny* [Problems of extreme and crisis psychology]. 1, 73–83. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2022_1_10 [in Ukrainian].
5. Marunch, V. V., Shevchuk, V. I., Yavorovenko, O. B. (2006). *Metodychnyy posibnyk iz pytan' reabilitatsiyi invalidiv* [Methodical manual on issues of rehabilitation of the disabled]. Kyiv, 212 p. [in Ukrainian].
6. Mel'nychuk, O. B. (2012). *Formuvannya profesynoyi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv sotsial'noyi sferakh umovakh vuzivs'koyi pidhotovky* [Formation of the professional culture of future specialists in social spheres under the conditions of university training]. Current issues of psychological support of the educational process in higher educational institutions: interuniversity materials. science and practice Conf. K. : National Acad. internal affairs, 143–145. [in Ukrainian].
7. Mysuly, I. R., Vakulenko, L. O. (2005). *Medychna ta sotsial'na reabilitatsiya* [Medical and social rehabilitation]. Ternopil: TDMU. [in Ukrainian].
8. Polishchuk, N. M. (2024). Sotsial'no-psykholohichna reabilitatsiya osobystosti: osnovni napryamky [Socio-psychological rehabilitation of personality: main directions]. *Successes and achievements in science*, 1, 3, 641–651. Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10196/10251> [in Ukrainian].
9. *Pro reabilitatsiyu osib z invalidnistyu v Ukrayini* [About the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> [in Ukrainian].
10. Tytarenko, T. M. (2018). Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiya osobystosti: etapy, tekhnolohiyi, tekhniky [Socio-psychological rehabilitation of the individual: stages, technologies, techniques]. *Scientific studies in social and political psychology*, 41, 157–167. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_41_14 [in Ukrainian].

УДК 364-322:378.09](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.7>

Тетяна КОЧУБЕЙ

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9104-8442

Марія МОТОРНА

аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-4915-0782

Бібліографічний опис статті: Кочубей, Т. Д., Моторна, М. В. (2024). Виклики та можливості в організації волонтерської роботи у ЗВО: огляд сучасних методів. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 37–44, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.7>

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ЗВО: ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ

Стаття присвячена дослідженню викликів та можливостей організації волонтерської роботи у закладах вищої освіти, яка набуває дедалі більшої актуальності в умовах соціальної нестабільності. Волонтерська діяльність розглядається як інструмент формування соціальної відповідальності, розвитку моральних цінностей і професійних компетенцій студентів. Автор аналізує основні труднощі, з якими стикаються ЗВО, зокрема низький рівень мотивації студентів, недостатність ресурсів та відсутність програм, що інтегрують волонтерство у навчальний процес.

Окрема увага приділяється сучасним підходам до організації волонтерської діяльності. Серед них – впровадження цифрових платформ для управління проєктами, побудова партнерських відносин з громадськими організаціями, інтеграція волонтерських завдань у навчальні програми, а також використання стратегії створення позитивного іміджу волонтерської діяльності. Проаналізовано приклади міжнародного досвіду, зокрема практики волонтерства у США, Німеччині, Данії, що демонструють його ефективність у різних сферах суспільного життя.

У статті висвітлено внесок студентів-волонтерів у підтримку вразливих категорій населення: дітей-сиріт, людей похилого віку, осіб з особливими потребами, а також зазначено, як така діяльність сприяє розвитку емпатії, комунікативних та лідерських навичок. Навчальні заклади, які активно розвивають волонтерство, демонструють позитивний вплив цієї роботи на формування соціально значущих компетенцій студентів.

Робота містить рекомендації для адміністрації ЗВО щодо вдосконалення волонтерських програм, зокрема інтеграції їх у навчальний процес, створення умов для мотивації молоді та розширення співпраці з іншими організаціями. Автор наголошує на необхідності подальшого вивчення впливу волонтерства на особистісний розвиток студентів і пошуку нових підходів до його популяризації серед молоді.

Ключові слова: волонтерська робота, заклади вищої освіти, сучасні методи, студентське залучення, соціальна відповідальність, організація волонтерства, цифрові платформи, мотивація студентів.

Tetiana KOCHUBEI

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9104-8442

Mariia MOTORNA

Postgraduate Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-4915-0782

To cite this article: Kochubei, T., Motorna, M. (2024). Vyklyky ta mozhlyvosti v orhanizatsii volonterskoj roboty u ZVO: ohliad suchasnykh metodiv [Challenges and opportunities in the organization

of volunteer work in higher education institutions: an overview of modern methods]. *Vvichlivist. Humanitas*, 6, 37–44, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.7>

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE ORGANIZATION OF VOLUNTEER WORK IN HIGH SCHOOLS: OVERVIEW OF MODERN METHODS

The article is devoted to the study of the challenges and opportunities of organizing volunteer work in higher education institutions, which is becoming increasingly relevant in conditions of social instability. Volunteering is considered as a tool for forming social responsibility, developing moral values and professional competencies of students. The author analyzes the main difficulties faced by higher education institutions, in particular, the low level of student motivation, insufficient resources and the absence of programs that integrate volunteering into the educational process.

Special attention is paid to modern approaches to organizing volunteering. Among them are the implementation of digital platforms for project management, building partnerships with public organizations, integrating volunteer tasks into curricula, as well as using a strategy to create a positive image of volunteering. Examples of international experience are analyzed, in particular, volunteering practices in the USA, Germany, Denmark, which demonstrate its effectiveness in various spheres of public life.

The article highlights the contribution of student volunteers to supporting vulnerable groups: orphans, the elderly, and people with special needs, and also indicates how such activities contribute to the development of empathy, communication, and leadership skills. Educational institutions that actively develop volunteering demonstrate the positive impact of this work on the formation of socially significant competencies of students.

The work contains recommendations for higher education administrations on improving volunteer programs, in particular, integrating them into the educational process, creating conditions for motivating young people, and expanding cooperation with other organizations. The author emphasizes the need for further study of the impact of volunteering on the personal development of students and finding new approaches to its popularization among young people.

Keywords: *volunteer work, institutions of higher education, modern methods, student involvement, social responsibility, organization of volunteering, digital platforms, student motivation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Волонтерська діяльність у закладах вищої освіти (ЗВО) стала важливим елементом сучасного освітнього процесу. В умовах соціальної нестабільності, підвищеного попиту на соціальну відповідальність, а також необхідності формування активної громадянської позиції, волонтерство набуло значущості не лише як суспільна діяльність, а й як механізм розвитку професійних та особистісних компетентностей молоді. Проте, організація волонтерської діяльності у ЗВО стикається з низкою проблемних питань, серед яких – недостатня інфраструктура для підтримки волонтерських проєктів, нерозвинені механізми мотивації студентів, обмежені ресурси, а також відсутність інтегрованих програм, що дозволяють поєднувати волонтерську діяльність з навчальною.

Актуальність цієї теми зумовлена потребою дослідження і вдосконалення організаційних підходів до волонтерської роботи, що дозволить ефективніше залучати студентів до суспільно важливих проєктів, розвивати їхні навички та формувати соціальну відповідальність.

Аналіз наукових робіт. Присвячених організації волонтерської діяльності у ЗВО, пока-

зує, що основна увага дослідників зосереджена на таких аспектах, як мотиви та мотивація студентів до волонтерства, вплив волонтерства на професійний розвиток, а також застосування сучасних інформаційних технологій для залучення студентів. У багатьох роботах (праці Н. В. Зайцевої, П. Р. Ковальчука та ін. (Зьобенко, 2015, с. 50) обґрунтовано, що волонтерська діяльність сприяє розвитку не лише соціальних, а й професійних компетенцій, необхідних для подальшої кар'єри. Однак, попри активне дослідження питання, недостатньо уваги приділяється аналізу ефективних моделей організації волонтерства в умовах ЗВО, включно з використанням цифрових інструментів, партнерських відносин з громадськими організаціями та інтеграцією волонтерства у навчальний процес. Це створює потребу у глибокому вивченні можливостей застосування сучасних підходів, здатних підвищити залучення студентів до волонтерської діяльності та її якості.

Мета статті – дослідити виклики, з якими стикаються ЗВО при організації волонтерської роботи, та проаналізувати сучасні методи і підходи, спрямовані на підвищення ефективності залучення студентів до волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося вище, одним із основних ресурсів

волонтерської діяльності є студентська молодь. Сьогодні важко уявити майбутнє держави без активного залучення студентів до волонтерської діяльності, адже їхня наполегливість, стійкість, творчий підхід та новаторські ідеї сприяють розв'язанню найскладніших суспільних проблем.

Волонтерство серед студентів є важливим напрямом розвитку особистісного та професійного зростання, адже в цьому процесі формуються моральні та гуманістичні цінності майбутніх фахівців. Вища освіта ставить завдання створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу студентів, які стануть фахівцями. Приділяється увага необхідності створення можливостей для самореалізації студентів через здобуття знань і навичок із різних джерел. Відповідно, організація волонтерської роботи як частина навчального процесу має стати одним із пріоритетів кожного навчального закладу. Професійна підготовка студентів стане ефективнішою за умов, коли волонтерська робота буде організована спільними зусиллями.

Отримані студентами теоретичні знання надалі поєднуються з практичним досвідом волонтерства. На практиці студенти займаються підтримкою вразливих категорій населення, таких як діти-сироти, літні люди, безробітні, безхатченки тощо, використовуючи свої знання та творчі підходи (Орленко, 2017, с. 98–99).

Розглядаючи волонтерство як ресурс підготовки студентів, слід зазначити, що воно є однією з тих видів соціальної діяльності, що виникає і розвивається у відповідь на запити суспільства щодо створення системи захисту людей.

Згідно з дослідженням Зобенько (2015), для засвоєння знань майбутніми фахівцями доцільно застосовувати інтерактивні методи навчання. Авторка зазначає, що інтерактивність дозволяє розширити зміст поняття «навчання», залучаючи педагогів і студентів до активної співпраці. До популярних інтерактивних методів належать тренінги, дебати, круглі столи, кейс-стаді, дискусії, мозкові штурми, евристичні бесіди та ділові ігри.

Особлива увага приділяється розробці та реалізації студентами соціальних проєктів: у межах практичних занять активно застосовуються тренінгові, ігрові та інші методи, а також проєктні завдання, які враховують особливості спеціалізації. Під час захисту проєк-

тів головними судьями виступають соціальні працівники, педагоги, волонтери, представники громадськості та супервізори (Зьобенко, 2015, с. 51).

Досвід волонтерства у ЗВО широко розповсюджений у США, Німеччині, Італії, Швеції, Данії, Франції, Польщі тощо. Здійснюються різні форми залучення викладачів до волонтерської роботи. Студенти беруть участь у реалізації технологій соціальної роботи з різними категоріями населення: малозабезпеченими, літніми людьми, мігрантами тощо.

Наприклад, у США волонтерство в університетах спрямоване на особистий розвиток студентів. Студенти-волонтери здебільшого працюють із дітьми, позбавленими батьківської опіки, дітьми із затримкою розвитку чи психологічними труднощами. Вони надають психологічну і матеріальну допомогу, проводять консультації та інші види підтримки.

В університетах США створюються студентські організації, що опікуються.

Як було зазначено, студентська молодь є важливим ресурсом для волонтерської діяльності. Без активної участі студентів важко уявити майбутнє держави, адже їхня енергія, креативність, стійкість і новаторський підхід сприяють вирішенню соціальних проблем. Студентське волонтерство є важливим чинником особистісного та професійного становлення, оскільки в процесі цієї діяльності у студентів формуються морально-гуманістичні цінності. Вищі навчальні заклади прагнуть створити умови для максимального розкриття потенціалу студентів, даючи їм можливість для самореалізації через знання та навички з різних джерел. Забезпечення належної організації та підтримки студентів у волонтерській діяльності має стати невід'ємною частиною навчального процесу.

Завдяки волонтерству студенти застосовують на практиці свої знання, допомагаючи вразливим групам населення: сиротам, літнім людям, безробітним, бездомним, використовуючи при цьому свій інтелектуальний і творчий потенціал (Орленко, 2017, с. 48). Волонтерство як частина професійної підготовки є формою соціальної діяльності, що розвивається на основі суспільного замовлення для забезпечення системи соціального захисту. В таблиці 1. продемонстровано: навчальні заклади України з активною волонтерською діяльністю студентів.

Таблиця 1
Навчальні заклади України з активною волонтерською діяльністю студентів

Заклад освіти	Вид волонтерської діяльності
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет	Навчальний курс «Основи діяльності волонтерів»
Дніпропетровський національний університет	Центр соціальних ініціатив і волонтерства допомоги дітям
Південноукраїнський національний педагогічний університет	Благодійні заходи для збору коштів для дитячих будинків
Волинський державний університет	Волонтерський клуб підтримки дітей з особливими потребами
Миколаївський національний аграрний університет	Школа волонтерів та духовного виховання молоді для патріотичного, культурного виховання

На думку Зобенько (2015), для формування необхідних навичок студентів слід застосовувати інтерактивні методи навчання. Це розширює зміст поняття «навчання» за рахунок активних методик, які сприяють взаємодії педагогів і студентів (Столярчук, 2018, с. 296).

Форми навчання включають тренінги, дебати, дискусії, мозкові штурми, ділові ігри. Дослідниця наголошує на важливості соціальних проєктів, у яких студенти отримують можливість розвивати навички під керівництвом соціальних працівників, викладачів, волонтерів і представників громадськості.

У різних країнах волонтерська діяльність студентів отримала широке розповсюдження. Наприклад, в університетах США студенти-волонтери активно допомагають дітям, які мають труднощі в розвитку чи психологічні проблеми. Вони надають психологічну та матеріальну допомогу, проводять консультації, займаються просвітницькою діяльністю. У Канаді студенти беруть участь у Національній програмі Pro Vopo, де здобувають практичні навички, надаючи безкоштовні юридичні консультації (Столярчук, 2018, с. 298).

У Данії значна кількість студентів університетів активно займається волонтерством, зокрема допомагаючи людям, які постраждали від насилля або мають важкі захворювання (Stukas, 2014, с. 115). У Німеччині студенти з перших курсів проходять практику в притулках, лікарнях і центрах догляду

за людьми, що потребують підтримки [5]. Схожа ситуація в Нідерландах, де волонтерство студентів спрямоване на допомогу людям похилого віку.

В Україні студентське волонтерство набуває важливого значення, зокрема в процесах розбудови держави. Більше 25 навчальних закладів здійснюють підготовку волонтерів, а студенти здобувають знання з психології, медицини, економіки, соціології та інших дисциплін, що дозволяє їм допомагати різним категоріям населення (Голуб, 2015, с. 162). Такі університети, як Києво-Могилянська академія та Запорізький національний університет, активно сприяють розвитку волонтерства серед студентів.

У райдержадміністраціях, службах соціальної допомоги для самотніх та людей похилого віку, геронтологічних санаторіях, обласних онкологічних лікарнях, міських психоневрологічних диспансерах та лікувально-профілактичних центрах при наркологічних диспансерах студенти-волонтери мають можливість застосовувати набуті навички на практиці (Лях, 2016).

Для студентів Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди був створений навчальний курс «Основи діяльності волонтерів», який готує студентів до майбутньої соціально-педагогічної та волонтерської роботи. Курс став популярним серед студентів вищих навчальних закладів України.

У Дніпропетровському національному університеті організовано «Центр соціальних ініціатив і волонтерства», головною метою якого є залучення молоді до волонтерської діяльності. Як зазначено у дослідженні Лях Т., центр займається підтримкою дітей без батьківської опіки та дітей з особливими потребами шляхом надання різних видів допомоги, проведенням благодійних акцій та фандрейзингу (Лях, 2016, с. 3).

Також варто відзначити внесок студентів Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, які активно проводять благодійні заходи для збору коштів та необхідних речей для дитячих будинків та інтернатів.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут також активно розвиває волонтерство, де студентські групи організовують різні соціальні заходи, допомагаючи закладам для дітей і молоді. Лях (2015) зазначає, що волонтерська діяльність цього інституту почалася з організації свят для дітей у Харківському приймальнику-розподільнику для неповнолітніх (Лях, 2016, с. 3).

У Волинському державному університеті ім. Лесі Українки діє молодіжна організація «Волонтерський клуб», основною метою якої є підтримка дітей з особливими потребами. Студенти проводять з дітьми психолого-педагогічні заняття та допомагають вчителям інклюзивних класів. Лях (2009) визначає напрямки діяльності клубу, включаючи організацію волонтерських акцій, підтримку соціального та культурного розвитку молоді та професійного зростання студентів у соціальній сфері (Лях. 2010, с. 4).

Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Шевченка також має активний волонтерський загін під назвою «СОВА», який працює на різних рівнях, від місцевого до міжнародного, залучаючи партнерів для вирішення суспільних проблем.

В Уманському державному педагогічному університеті ім. Павла Тичини діє молодіжний центр «Start», де студенти допомагають у розв'язанні соціальних проблем, таких як злочинність, наркоманія та безробіття.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди відзначається діяльністю гуртка «Волонтер», який спрямований на розвиток мотивації до волонтерства та усвідомлення його значущості для суспільства (Кабусь, 2017, с. 9).

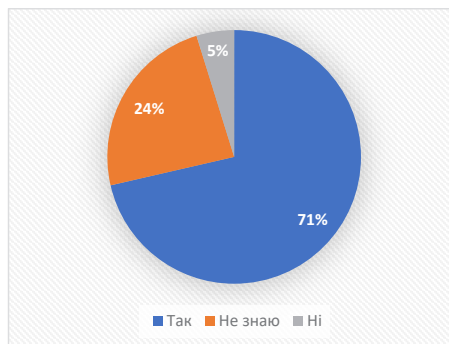
У Миколаївському національному аграрному університеті працює «Школа волонтерів та духовного виховання молоді», яка сприяє патріотичному та культурному вихованню, допомагаючи соціально незахищеним категоріям. Студенти також займаються пропагандою здорового способу життя, проводячи тренінги та відвідуючи притулки для громадян похилого віку та дитячі будинки.

Студенти-волонтери співпрацюють з Державною службою зайнятості України, допомагаючи безробітним знайти підходящу роботу та знайомлячи їх з ринком праці.

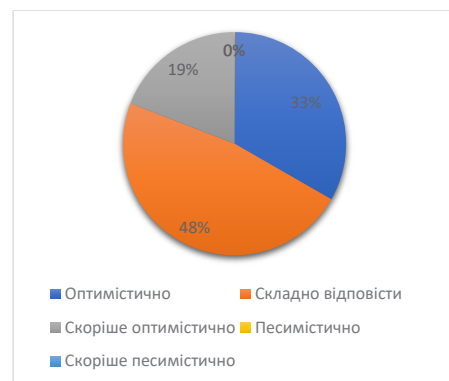
Загалом волонтерська діяльність студентів є важливою складовою їх особистісного та професійного розвитку, що надає можливість проявити ініціативність і креативність, а також отримати цінний досвід у вирішенні соціальних проблем.

У рамках дослідження впливу волонтерської діяльності на студентів закладів вищої освіти було проведено опитування, спрямоване на виявлення їхніх поглядів та мотивації щодо волонтерства. Учасники відповідали на низку запитань, зокрема:

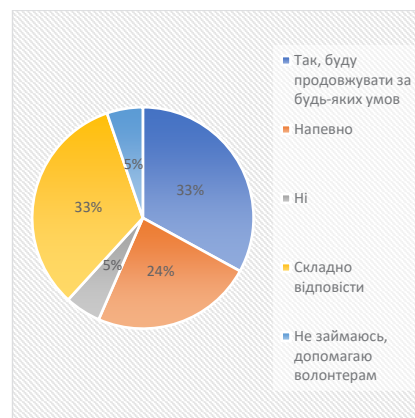
1. “Чи потрібна, на Ваш погляд, підготовка студентів до волонтерської роботи у закладах вищої освіти?” – 71,4% респондентів вважають підготовку до волонтерства необхідною, тоді як 23,8% не впевнені у цьому, 4,8 – ні.



2. “Як Ви оцінюєте стан розвитку студентського волонтерства у вашому регіоні?” – 47,6% студентів зазначили, що їм складно відповісти на це питання, 33,3% оцінюють стан як оптимістичний, а 19% – як скоріше оптимістичний.



3. “Чи плануєте Ви продовжувати займатися волонтерством після завершення навчання?” – Відповіді розподілились таким чином: 33,3% студентів зазначили, що будуть продовжувати за будь-яких умов, ще 33,3% відповіли “напевно”, а 23,8% сумніваються.



Ці результати свідчать про позитивне ставлення студентів до волонтерської діяльності та їх зацікавленість у продовженні волонтерства після навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Волонтерська діяльність серед студентів українських закладів вищої освіти є вагомим складовою їхнього професійного і особистісного розвитку, сприяючи формуванню важливих соціальних, комунікативних та професійних навичок. На сьогодні волонтерський рух охоплює широкий спектр соціальних, медичних, культурних і просвітницьких заходів, які направлені на підтримку різних верств населення, особливо тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Розглядаючи приклади діяльності студентів-волонтерів у різних вишах України, можна побачити, що вони значно сприяють вирішенню соціальних проблем і допомагають формувати у молоді відчуття соціальної відповідальності та належності до своєї країни.

Значну роль у розвитку волонтерської діяльності відіграють навчальні курси і програми, що пропонують університети для підготовки молоді до роботи у соціальній сфері. Так, у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Григорія Сковороди було розроблено курс «Основи діяльності волонтерів», який спрямований на підготовку студентів до майбутньої соціально-педагогічної роботи. Це навчання є популярним серед студентів, що свідчить про їхню зацікавленість у здобутті знань, які вони зможуть застосувати на практиці. Подібний підхід спостерігається у Дніпропетровському національному університеті, де створено «Центр соціальних ініціатив і волонтерства», який займається організацією заходів для дітей, що залишилися без батьківського піклування, та для дітей з особливими потребами. Така діяльність сприяє розвитку у студентів емпатії, навичок комунікації та співчуття, що є надзвичайно важливими для професійного становлення у соціально-педагогічній сфері.

Волонтерський рух також включає діяльність, спрямовану на допомогу дітям-сиротам, людям похилого віку, особам із особливими потребами та на пропаганду здорового способу життя серед молоді. Студенти Південноукраїнського національного педагогічного універси-

тету ім. К. Д. Ушинського організують благодійні заходи, збираючи кошти та необхідні речі для дитячих будинків та інтернатів. Студенти Харківського гуманітарно-педагогічного інституту також залучаються до роботи у закладах для дітей, організуючи свята, заходи, бесіди з метою підтримки морального та психологічного стану дітей, що перебувають у складних обставинах. Такий досвід сприяє соціальній адаптації молоді, виховує почуття відповідальності та бажання допомагати тим, хто цього потребує.

Окрім того, волонтерська діяльність студентів часто спрямована на підтримку дітей з особливими потребами та на сприяння їхньому розвитку. Волинський державний університет ім. Лесі Українки, наприклад, заснував молодіжну організацію «Волонтерський клуб», яка надає допомогу дітям з особливими потребами. Студенти організують корекційно-розвивальні заняття, надають психолого-педагогічну підтримку та беруть участь у роботі з дітьми в інклюзивних класах. Завдяки такій діяльності молодь розвиває навички роботи з дітьми, вчиться розуміти їхні потреби та сприяти їхньому повноцінному розвитку. Подібні заходи допомагають студентам відчутти важливість їхньої роботи, сприяють формуванню професійних умінь і навичок та надають безцінний практичний досвід.

Інші приклади, такі як діяльність волонтерських загонів у Луганському національному педагогічному університеті ім. Тараса Шевченка, молодіжного центру «Start» в Уманському державному педагогічному університеті ім. Павла Тичини та гуртка «Волонтер» у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди, показують, що волонтерство стає невід'ємною частиною університетського життя. Студенти працюють з різними соціальними групами, включаючи осіб з обмеженими можливостями, дітей-сиріт, осіб похилого віку, безробітних, молодь у виправних установах, допомагаючи їм адаптуватися до життя та подолати труднощі. Такі дії є важливими як для розвитку суспільства, так і для самих волонтерів, оскільки вони формують цінні навички роботи у складних ситуаціях, розвивають лідерські та комунікативні здібності, навчають співчуттю та толерантності. Продовження досліджень у сфері студентського

волонтерства має значний потенціал для розвитку нових підходів до виховання молоді, сприяння їхній соціалізації та професійному становленню. Перспективними напрямками є глибше вивчення впливу волонтерської діяльності на формування соціально-емоційних компетентностей студентів, зокрема їхніх навичок емпатії, лідерства, роботи в команді та управління стресом.

Також важливим аспектом для подальших досліджень є вивчення психологічних факторів, які спонукають студентів до участі у волонтерстві, і визначення бар'єрів, що можуть стримувати їхню активність. Дослідження мотиваційної сфери студентів допоможе удосконалити освітні програми, адаптувати їх під потреби різних груп молоді та створити умови для підвищення їхньої залученості у волонтерські проекти.

Іншим важливим напрямом є вивчення впливу волонтерської діяльності на кар'єрний розвиток студентів, зокрема, у яких саме професійних сферах цей досвід є особливо цінним.

Розробка та впровадження методик оцінювання результативності волонтерських програм сприятиме покращенню їх ефективності та дозволить більш детально аналізувати їхній внесок у суспільство.

Крім того, перспективними є дослідження впливу волонтерства на психологічне благополуччя самих студентів. Зокрема, можна оцінити, як волонтерська діяльність сприяє зниженню рівня стресу, підвищенню самооцінки та задоволеності життям. Це дозволить зробити волонтерство ще більш привабливим для студентів, розкриваючи його користь для їхнього власного добробуту та особистісного зростання.

Отже, подальші дослідження у сфері студентського волонтерства можуть не лише підвищити його значення для розвитку молоді, але й сприяти створенню більш глибокої наукової бази, яка допоможе удосконалити цю діяльність та забезпечувати максимальну користь для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голуб В. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. 2. 160–178.
2. Голуб В. Основні аспекти взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності: європейський та вітчизняний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2016. 3. 12–20.
3. Зобенько Н. Сучасні підходи до підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах класичного університету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка та соціальна робота»*. 2015. 29. 48–52.
4. Кабусь Н. Варіативні стратегії впровадження системи підготовки майбутніх соціальних педагогів до сталого розвитку соціальних груп. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2017. 56. 1–11.
5. Лях Т. Зміст і напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів. 2016. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667004.pdf>
6. Лях Т. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп. (Дисертація канд. пед. наук). Київ. 2009.
7. Орленко М. Волонтерська діяльність як чинник соціального становлення та консолідації молоді в сучасній Україні. *Молодий вчений*. 2017. 5. 97–100.
8. Столярчук Л. Практична складова частина професійної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. (61). 295–298.
9. Stukas A., Hoyer R., Nicholson M. Motivations to volunteer and their associations with volunteer well-being. *Canadian Research Article*, 2014, 45, 112–132.
10. Ching C., Wu J. Who is a volunteer? A cultural and temporal exploration of volunteerism. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2019, 6, 530–545.

REFERENCES:

1. Holub, V. (2015). Rol volonteriskoi diialnosti v osvitno-naukovomu prostori suspilstva ta ii znachennia dlia derzhavnoho upravlinnia [The role of volunteering in the educational and scientific space of society and its importance for public administration]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Collection of Scientific Works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, 160–178 [in Ukrainian].
2. Holub, V. (2016). Osnovni aspekty vzaiemovidnosyn derzhavy ta suspilstva u sferi volonteriskoi diialnosti: yevropeyskyi ta vitchyzniani dosvid [Main aspects of state-society relations in the field of volunteering: European and domestic experience]. *Aspekty publicznego upravlinnia – Aspects of Public Administration*, 3, 12–20 (in Ukrainian).

3. Zobenko, N. (2015). Suchasni pidkhody do pidhotovky fakhivtsiv sotsialno-pedahohichnoi sfery v umovakh klasychnoho universytetu [Modern approaches to the training of specialists in the socio-pedagogical field in the context of a classical university]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pedahohika ta sotsialna robota» Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series “Pedagogy and Social Work”*, 29, 48–52. [in Ukrainian].
4. Kabus, N. (2017). Variatyvni stratehii vprovadzhennia systemy pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do staloho rozvytku sotsialnykh hrup [Alternative strategies for implementing the system of training future social educators for the sustainable development of social groups]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykholohiia» – Collection of Scientific Works “Pedagogy and Psychology”*, 56, 1–11. [in Ukrainian].
5. Liakh, T. (2016). Zmist i napriamy sotsialno-pedahohichnoi roboty studentskykh volonterskykh hrup vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Content and directions of socio-pedagogical work of student volunteer groups of higher educational institutions]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/19667004.pdf> [in Ukrainian].
6. Liakh, T. (2009). Sotsialno-pedahohichna diialnist studentskykh volonterskykh hrup [Socio-pedagogical activity of student volunteer groups]. (PhD Dissertation). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Orlenko, M. (2017). Volonterska diialnist yak chynnyk sotsialnoho stanovlennia ta konsolidatsii molodi v suchasni Ukraini [Volunteering as a factor in the social formation and consolidation of youth in modern Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 5, 97–100. (in Ukrainian).
8. Stoliarchuk, L. (2018). Praktychna skladova chastyna profesiinoi pidhotovky bakalavriv u haluzi prava v universytetakh Kanady [The practical component of bachelor’s professional training in law in Canadian universities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific Journal of NPU named after M.P. Drahomanov*, 61, 295–298 [in Ukrainian].
9. Stukas, A., Hoye, R., & Nicholson, M. (2014). Motivations to volunteer and their associations with volunteer well-being. *Canadian Research Article*, 45, 112–132.
10. Ching, C., & Wu, J. (2019). Who is a volunteer? A cultural and temporal exploration of volunteerism. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, (6), 530–545.

УДК 364-322(1-22)(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.8>

Галина ОЛІЙНИК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-8279-7433

Людмила ПЕТРИШИН

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-4506-1523

Наталія ФІГОЛЬ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології і соціальної роботи, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, 1, Лицейний, пров., м. Кременець, Тернопільська область, 47003

ORCID: 0000-0003-3206-1281

Бібліографічний опис статті: Олійник, Г., Петришин, Л., Фіголь Н., (2024). Організація волонтерської діяльності в умовах сільської громади. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 45–50, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.8>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ

У статті розкрито поняття «волонтер» та «волонтерська діяльність». Визначено мету дослідження, яка полягає в розкритті організації волонтерської діяльності в умовах сільської громади.

Виділено найважливіші риси волонтерства, а саме: турбота про людей; солідарність і гуманна корисливість; духовна якість і громадянська чеснота; багате джерело людського досвіду; нові інтелектуальні ресурси; участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції; етичний стандарт, який обумовлює якість людських взаємотосунків; забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми; нове бачення соціально діяльності.

Проаналізовано, що для активізації громади можна використовувати різні технології: тренінг як технологію організації волонтерської діяльності в сільській громаді, «рівний-рівному» та «Школа волонтерів».

Виокремлено основні напрями соціально-педагогічної роботи у громаді з дітьми та молоддю: попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі; соціальна опіка та захист найменш захищених категорій дітей та молоді; соціальний супровід молоді, допомога її інтеграції в суспільство.

Розкрито волонтерську діяльність у сільській місцевості як добровільна, безкоштовна допомога приватних осіб чи громадських організацій, яка спрямована на вирішення соціальних проблем сільської громади, шляхом активізації мешканців села й залучення їх до волонтерської діяльності.

Досліджено, що у вирішенні проблем сільської місцевості волонтерська група не зможе діяти ефективно без підтримки інших суб'єктів соціальної роботи, а саме без органів місцевого самоврядування та різноманітних соціальних інституцій територіальної громади. Ці елементи не можуть здійснювати ефективно свою роботу відокремлено одне від одного, адже не завжди в них вистачає ресурсного потенціалу для вирішення проблем, задоволення тих чи інших потреб соціальних груп місцевої громади.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність у громаді, технології роботи, сільська громада, територіальна громада.

Halyna OLIINYK

PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-8279-7433

Liudmyla PETRYSHYN

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-4506-1523

Natalia FIGOL

PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy, 1 Lyceiny lane, Kremenets, Ternopil region, 47003

ORCID: 0000-0003-3206-1281

To cite this article: Oliinyk, H., Petryshyn, L., Figol, H. (2024). Orhanizatsiia volonterskoi diialnosti v umovakh silskoi hromady [Formation and development of creative abilities of teenagers using socio-cultural activities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 45–50, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.8>

ORGANIZATION OF VOLUNTEER ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF A RURAL COMMUNITY

The article reveals the concepts of «volunteer» and «volunteer activity». The purpose of the study is to reveal the organization of volunteer activity in the conditions of a rural community.

The most important features of volunteering are highlighted, namely: care for people; solidarity and humane self-interest; spiritual quality and civic virtue; a rich source of human experience; new intellectual resources; participation and responsibility as the essence of an active civic position; an ethical standard that determines the quality of human relationships; providing a reliable platform for restoring connections between people; a new vision of social activity.

It is analyzed that various technologies can be used to activate the community: training as a technology for organizing volunteer activity in a rural community, «peer-to-peer» and «Volunteer School».

The main areas of socio-pedagogical work in the community with children and youth are highlighted: prevention and overcoming negative phenomena in the youth environment; social care and protection of the least protected categories of children and youth; social support of youth, assistance in their integration into society.

Volunteering in rural areas is revealed as voluntary, free assistance of private individuals or public organizations, which is aimed at solving social problems of the rural community, by activating the villagers and involving them in volunteer activities.

It is studied that in solving problems of rural areas, a volunteer group will not be able to act effectively without the support of other subjects of social work, namely without local government bodies and various social institutions of the territorial community. These elements cannot effectively carry out their work separately from each other, because they do not always have enough resource potential to solve problems, meet certain needs of social groups of the local community.

Key words: *volunteer, volunteering in the community, work technologies, rural community, territorial community.*

Актуальність проблеми. Децентралізація влади в Україні на сучасному етапі найбільше повноважень передається до органів місцевого самоврядування. Так, громада – це повноцінний суб’єкт політичних, економічних та соціальних перетворень. Від їх соціальної активності та її членів залежить, як швидко відбудуться етап позитивних змін, які передбачені ідеєю децентралізації, яка всебічно буде охоплена різні життєві сфери мешканців певної територіальної громади. Тільки за цією громадою лишають право громадської експертизи та їх контролю. Це, безперечно, призведе до створення багатьох громадських організацій та їхніх ініціативних груп в територіальних громадах.

Відомо, що мало вивченою групою є сільська громада. Вона є недостатньо вивчена нашим

суспільством. Величезна увага приділяється містам та їхньому розвитку, особливо селам та сільській місцевості. Завжди можемо спостерігати, як села, на жаль, занепадають. Деколи вони зникають з нашої карти.

Хоча волонтерська діяльність набирає великих обертів у нашій країні, але вона більш розповсюджена у містах. Проте менш розповсюджена у селах. Зате потенціал волонтерської діяльності є вищим в сільських громадах. Дійсно, ця діяльність спрямована на вирішення проблем громади та покращення якості життя її мешканців. Постійні жителі сільської громади досить знайомі між собою. Але вони згуртованіші та швидше приходять на допомогу один одному.

Організація волонтерської діяльності за умов грамотної організації, у сільській громаді можуть вирішувати не лише дуже масштабні особисті проблеми. Це насправді могло б допомогти мешканцям сіл значно підвищити їхній потенціал на дуже якісно новий рівень, яке допомогло б зберегти село.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання роботи в громаді – це складова діяльності соціального педагога і соціального працівника, яким присвячені праці Г. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Т. Семигіної, В. Сидорова, Г. Слозанської.

Ця проблема дуже є актуальною та досліджується зарубіжними науковцями, а зокрема: С. Гіля, Л. Гнусаревої, Л. Оліфіренко, Г. Брагера, Д. Боп, М. Боп, М. Майо, М. Пейна, А. Твелтріза, П. Тейлора та іншими.

Відомо, що технології залучення і активної підготовки молодих людей до волонтерської діяльності висвітлено в наукових працях В. Петровича. А складову соціально-педагогічної діяльності молодіжних організацій охарактеризовано волонтерство в працях Ю. Поліщука. З. Бондаренко досліджувала технологію організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах закладу вищої освіти. Т. Лях вивчала соціально-педагогічну діяльність студентських волонтерських груп вивчала.

Мета дослідження полягає в розкритті організації волонтерської діяльності в умовах сільської громади.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У зв'язку з децентралізацією влади, все більше прав переходить до громади. У даний час розвиваються нові ідеї та теорії заохочення громадян до участі в місцевому самоврядуванні, підтримки та поширення волонтерських ініціатив членів громади. Підґрунтям цих ідей є різноманітні погляди щодо залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні. Думка науковців розділилася: одні дослідники вважають, що слід ввести обмеження для участі населення у вирішенні місцевих проблем; інші – що висувати на обговорення з населенням можливо лише найпростіші питання; треті – що участь людей у прийнятті рішень є не обов'язковою. На наш погляд, усунення громадян від участі в управлінському процесі є неприпустимим кроком, який спонукатиме владу діяти не в інтересах громадян. Тож потрібні нові меха-

нізми, застосування яких дозволили б спонукати громаду до активності в суспільно-політичному процесі та в процесі управління долею громади, членами якої вони є. Одним з таких механізмів є волонтерська діяльність у сільській громаді як механізм покращення стану життя селян.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги (Закон України «Про волонтерську діяльність»,).

Волонтер – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим, зазначає Лях Т. у праці «Методика організації волонтерських груп» (Лях, 2014, с. 16). Мається на увазі допомога за власним бажанням у всіх сферах діяльності людини.

Волонтер – це доброволець, громадянин, який бере активну участь у вирішенні соціально значущих проблем у формі безоплатної праці. Так трактує у свої дослідженнях Бондаренко З. (Бондаренко, 2008, с. 38). Він акцентує велику увагу на добровільній допомозі, а особливо на соціально значущих проблемах, які завжди стосуються соціально незахищених верств населення.

Цю ж думку підтримує Калениченко Р. і зазначає, що волонтер – це людина, яка добровільно, ніколи не переслідує корисливих цілей і займається значною діяльністю на користь суспільства, при цьому не одержує за це грошової винагороди (Калениченко, 2008, с. 6).

Науковець З. Бондаренко подає таке визначення: волонтер – доброволець, громадянин, що бере участь у вирішенні соціально значущих проблем у формі безоплатної праці (Бондаренко, 2006, с. 25).

Волонтерська діяльність є соціально-психологічним явищем, оскільки її розглядають як систему взаємин між людьми, добровільне надання соціально-психологічної допомоги людині людиною (Калениченко, 2008, с. 6).

Тож, аналізуючи поняття з різних наукових точок зору, можна виокремити спільне: волонтер – це особа, яка займається добровільною діяльністю у вирішенні соціально значущих питань на користь суспільства та громади.

Експертами виділено найважливіші риси волонтерства (Кузьменко, 1998). Серед них

такі: турбота про людей; солідарність і гуманна корисливість; духовна якість і громадянська чеснота; багате джерело людського досвіду; нові інтелектуальні ресурси; участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції; етичний стандарт, який обумовлює якість людських взаємостосунків; забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми; нове бачення соціально діяльності.

Особливо актуальне волонтерство в сільській місцевості, де воно лише починає набирати обертів. Волонтерська діяльність у сільській громаді, в основі якої лежить аналіз життєвого рівня громади з метою розв'язання соціальних проблем, – підвищення рівня надання послуг та активізації членів громади через проведення різних заходів.

Для того, щоб ефективно організувати роботу в громаді, потрібно чітко розуміти та розмежовувати їх види, адже для кожної з них притаманні ті чи інші особливості, які потрібно враховувати.

Робота в громаді, на думку О. Безпалько, – це процес набуття, як колективного та індивідуального досвіду. Це робота з членами громади, які перебувають у невідповідному становищі, задля колективного з'ясування їх потреб і прав, визначення та досягнення цілей демократичним шляхом. (Безпалько О, 2005).

Петренко Т. стверджує, що робота в громаді – це діяльність спільноти заради визначення й вирішення своїх проблем, покращення рівня життя. (Петренко, 2014).

Спільним у визначенні є те, що робота в громаді – це робота мешканців громади задля визначення та вирішення спільних проблем.

Дані визначення можна розглядати в контексті волонтерської роботи в громаді, діяльність яких націлена на розвиток та подолання соціально-педагогічних проблем громади.

Проаналізувавши різні точки зору з визначення роботи в громаді, ми пропонуємо наступне визначення: волонтерська робота в громаді – робота місцевих мешканців на благодійних засадах на добробут суспільства, розвиток громади та вирішення значущих проблем силами селян.

Волонтерська робота на рівні сільської громади здійснюється за різними напрямками та різними категоріями населення. Виокремлюють основні напрями соціально-педагогічної

роботи у громаді з дітьми та молоддю: попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі; соціальна опіка та захист найменш захищених категорій дітей та молоді; соціальний супровід молоді, допомога їй інтеграції в суспільство.

Отже, участь мешканців села у волонтерському русі дозволяє їм зробити особистий внесок щодо вирішення певних соціальних проблем, самореалізуватися через ініціювання проєктів і програм соціально-педагогічної спрямованості.

Для організації роботи волонтерів у селі потрібно орієнтуватися в їх типології, розуміти, яка група волонтерів і чим може займатися в сільській місцевості, на що та чи інша група може спрямувати свої сили, в якому напрямі вона компетентна, на який час може бути організована дана група й таке інше. Всі ці фактори впливають на продуктивність роботи та на її результат.

У вирішенні проблем сільської місцевості волонтерська група не зможе діяти ефективно без підтримки інших суб'єктів соціальної роботи, а саме без органів місцевого самоврядування та різноманітних соціальних інституцій територіальної громади. Ці елементи не можуть здійснювати ефективно свою роботу відокремлено одне від одного, адже не завжди в них вистачає ресурсного потенціалу для вирішення проблем, задоволення тих чи інших потреб соціальних груп місцевої громади. Тому, налагодження партнерських відносин є важливою частиною в організації волонтерської діяльності в територіальній громаді.

Співпраця та партнерство всіх елементів громади сприяє формуванню стабільності, комплексної соціальної та волонтерської роботи, втручання у найбільш гострі проблеми мешканців села.

Волонтерська діяльність у сільській місцевості – це добровільна, безкоштовна допомога приватних осіб чи громадських організацій, яка спрямована на вирішення соціальних проблем сільської громади, шляхом активізації мешканців села й залучення їх до волонтерської діяльності.

Волонтерська діяльність активізує мешканців до вирішення соціальних проблем, згуртовує для вирішення спільних питань, об'єднує лідерів до спільної роботи на благо суспільства, організовує волонтерську роботу в селі.

Організації волонтерської діяльності в сільській громаді не має конкретних етапів, алгоритмів чи технологій. Підготовка мешканців сіл до благодійної діяльності залежить від їх готовності допомагати іншим, змінювати свою місцевість та життя в ній на краще, бажання вирішувати соціальні проблеми села.

Для активізації громади можна використовувати різні технології, а саме: тренінг як технологію організації волонтерської діяльності в сільській громаді, на даний час активно практикується в суспільстві. Ще однією технологією організації волонтерської діяльності в умовах сільської громади є технологія «рівний-рівному» та досить популярною є «Школа волонтерів». Адже у сільській місцевості «Школа волонтерів» – це проект, спрямований на популяризацію ідей волонтерства, підвищення рівня обізнаності про історичний досвід волонтерської діяльності у світі, заохочення громадян до активної участі в суспільному житті своєї громади, об'єднання громади задля досягнення поставлених цілей (Слозанська, 2018).

Безперечно, різні напрями, форми, технології та методи волонтерської діяльності відкриває досить широкі перспективи щоб активізувати духовний, інтелектуальний та культурний потенціал, який детермінує розвиток кожної людини у суспільстві, як сьогодні, так і у майбутньому. (Олійник, Петришин, 2022, с. 46–51).

Організація волонтерської діяльності в умовах сільської громади складний процес. Під час його виконання необхідно використовувати велику кількість різноманітних технологій, які забезпечують ефективний розвиток волонтерської діяльності в сільській громаді.

Проаналізувавши визначення технології волонтерської діяльності в сільській громаді, ми вважаємо, що це – сукупність прийомів і способів, які спрямовані на місцевих членів громади, їх активізацію, навчання мешканців волонтерству, допомога в реалізації волонтерських ініціатив, написання та впровадження волонтерських проєктів, пошук інноваційних шляхів вирішення проблем села, залучення іноземних волонтерів та розгляд позитивного досвіду волонтерської діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень Отже, організація волонтерської діяльності в громаді є клопітким процесом, який залучає всіх мешканців та впливає на жителів через сільські інституції, які також слугують базою для організації волонтерської діяльності та здійснення впливу на мешканців. Налагодження зв'язків та стосунків є важливим не лише в селі, а й за його межами. Запорукою успіху, на нашу думку, є співпраця та залучення підтримкою волонтерів громади з місцевими підприємцями, головами місцевих інституцій і громадськими організаціями, засобами масової інформації та районними депутатами.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення означеної проблеми. На нашу думку, потребує уваги ще низка проблем, що стосуються організації волонтерської діяльності в умовах сільської громади та підготовка необхідних практичних рекомендацій щодо шляхів оптимізації даної діяльності у зв'язку з формуванням ринку соціальних послуг та їх впровадження у громаді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: ЦНЛ, 2005. 176 с.
2. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу. *Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді* : зб. ст. К. : Християнський дит. фонд, 2006. С. 24–33.
3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 47.
4. Закон України Про волонтерську діяльність: від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 01.01.2024)
5. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб. Київ : КиМУ, 2008. 86 с.
6. Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1998. 184 с.
7. Лях Т. Л., Бондаренко З. П., Журавель Т. В. та ін. Менеджмент волонтерських груп від А до Я. К. : Обнова, 2014. 288 с.
8. Олійник Г., Петришин Л. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних працівників у центрах соціальних служб. *Ввічливість. Humanitas*. Луцьк : Гельветика, 2022. Вип. 4. С. 46–51.
9. Петренко Т. В. Методичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в громаді, 2014. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/31582> (дата звернення: 02.01.2024)

10. Слозанська Г. І. Етичні аспекти роботи соціального працівника в територіальній громаді. *Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід* : колективна монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 221 с.

REFERENCES:

1. Bezpalko, O. V. (2005). *Sotsialna robota v hromadi : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. Zakladiv* [Social work in the community: A textbook for students of higher education institutions]. Kyiv: CNL [in Ukrainian].
2. Bondarenko, Z. P. (2006). *Orhanizatsiia volonterskoi roboty v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu* [Organization of volunteer work in higher education institutions]. *Volonterstvo yak resurs sotsialnoi roboty u hromadi* : zb. st. –Volunteering as a resource for social work in the community: Collection of articles 24–33. Kyiv : Christian Children's Fund [in Ukrainian].
3. Bondarenko, Z. P. (2008). *Orhanizatsiia volonterskoi roboty maibutnikh sotsialnykh pedahohiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu* [Organization of volunteer work for future social pedagogues in higher education institutions] (Ph.D. thesis, specialty 13.00.05). Kyiv [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2011). *Zakon Ukrainy Pro volontersku diialnist* [Law of Ukraine on volunteer activities] (No. 3236-VI, April 19, 2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (Accessed: January 1, 2024) [in Ukrainian].
5. Kalenichenko, R. A. (2008). *Volonterstvo v sotsialnii roboti : navch. posib.* [Volunteering in social work: A textbook]. Kyiv: KIMU [in Ukrainian].
6. Kuzmenko, O. A. (1998). *Sotsialne stanovlennia osobystosti v umovakh vidkrytoi sotsialno-pedahohichnoi systemy* : dys. ... kand. ped. Nauk. [Social development of personality in an open social-pedagogical system (Ph.D. thesis, specialty 13.00.01)]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Liakh, T. L., Bondarenko, Z. P., Zhuravel, T. V., et al. (2014). *Menedzhment volonterskykh hrup vid A do Ya. K.* [Volunteer group management from A to Z.] Kyiv: Obnova [in Ukrainian].
8. Oliinyk, H., & Petryshyn, L. (2022). *Orhanizatsiia volonterskoi roboty maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u tsentrah sotsialnykh sluzhb.* [Organization of volunteer work for future social workers in social service centers]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, Vol. 4, 46–51. Lutsk: Helvetyka [in Ukrainian].
9. Petrenko, T. V. (2014). *Metodychni zasady pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty v hromadi* [Methodological foundations for preparing future social workers for community work] [in Ukrainian].
10. Slozanska, H. I. (2018). *Etychni aspekty roboty sotsialnoho pratsivnyka v terytorialnii hromadi. Sotsialna robota z riznymy katehoriiami naseleння u terytorialnii hromadi: ukraїnski realii ta mizhnarodnyi dosvid* : kolektyvna monohrafiia. [Ethical aspects of social worker activity in the territorial community. In Social work with various categories of the population in the territorial community: Ukrainian realities and international experience: Collective monograph] 221. Ternopil: Osadtsa Y. [in Ukrainian].

УДК 364.63-053.6:343.24]:005.8

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.9>

Володимир СЕМЕНОВ

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Сергій КОРОЛЬ

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0001-5949-4699

Аліна СІРОБАБА

студентка, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0009-0006-8019-570X

Бібліографічний опис статті: Король, С., Семенов, В., Сіробаба А., (2024). Можливості проектного менеджменту щодо формування у підлітків навичок протидії домашньому насильству. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 51–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.9>

МОЖЛИВОСТІ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ НАВИЧОК ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

У статті розглядається сфера діяльності щодо проблеми домашнього насильства до підлітків та його запобігання і протидії з використанням інструментів проектного менеджменту. Звернено увагу на законодавство України та міжнародні договори, які діють в галузі протидії домашньому насильству щодо дітей та регулюють боротьбу з існуючою проблемою. Домашнє насильство, яке раніше розглядалося здебільшого як вчинення фізичної шкоди, на сьогоднішній день набуває все більше форм його проявів, що лише загострює існування такого явища в сім'ях. Підлітковий вік характеризується процесом формування поглядів на гендерні ролі, стосунки та норми поведінки в суспільстві і, зокрема в родині. Через це здебільшого діти, які були свідками насильницької поведінки в сім'ї, в подальшому несвідомо приймають її за норму і повторюють у своїх стосунках в майбутньому. Одним з засобів боротьби з проблемою домашнього насильства, в тому числі і дітей, є проектний менеджмент, за допомогою інструментів якого як самі підлітки, так і їх батьки зможуть отримати навички запобігання та протидії цьому явищу, шляхом розвитку практик ненасильницької комунікації та розбудови позитивних взаємостосунків в родині. На жаль, профілактика запобігання не завжди збігається з тим, що написано в законодавстві та на практиці, оскільки в навчальних закладах, де мають проводитися просвітницькі заходи з такої тематики, дана тема дуже часто ігнорується, а в сім'ях батьки з дітьми майже не торкаються проблеми насильства, бо вважають, що їх така проблема не застане. Безумовно, обговорення проблем жорстокого поводження з дітьми на громадських заходах та проведення масштабних інформаційних кампаній є необхідними кроками для подолання цієї проблеми, проте підходи до розробки та впровадження таких заходів мають містити в собі нові підходи, які б сприяли не лише набуттю нових теоретичних знань, а й несли в собі практичну значимість для подальшого використання.

Ключові слова: домашнє насильство, особи підліткового віку, види домашнього насильства, запобігання та протидія домашньому насильству, проектний менеджмент, тренінгова технологія.

Volodymyr SEMENOV

PhD in Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Serhii KOROL

PhD in Political Science, Associate Professor, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0001-5949-4699

Alina SIROBABA

Student, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0009-0006-8019-570X

To cite this article: Semenov, V., Korol, S., Sirobaba, A. (2024). *Mozhlyvosti proektnoho menedzhmentu shchodo formuvannya u pidlitkiv navychok protydii domashnomu nasylstvu* [Project management opportunities for developing skills in adolescents to combat domestic violence]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 51–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.9>

PROJECT MANAGEMENT OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING SKILLS IN ADOLESCENTS TO COMBAT DOMESTIC VIOLENCE

The article considers the scope of activities related to the problem of domestic violence against adolescents and its prevention and counteraction using project management tools. Attention is drawn to the legislation of Ukraine and international treaties that operate in the field of counteraction to domestic violence against children and regulate the fight against the existing problem. Domestic violence, which was previously considered mostly as the commission of physical harm, is now taking on more and more forms of its manifestations, which only exacerbates the existence of such a phenomenon in families. Adolescence is characterized by the process of forming views on gender roles, relationships and norms of behavior in society and, in particular, in the family. Because of this, most children who have witnessed violent behavior in the family unconsciously accept it as the norm and repeat it in their relationships in the future. One of the means of combating the problem of domestic violence, including children, is project management, with the help of which both adolescents themselves and their parents will be able to gain skills in preventing and counteracting this phenomenon, by developing practices of non-violent communication and building positive relationships in the family. Unfortunately, prevention does not always coincide with what is written in the legislation and in practice, since in educational institutions where educational activities on such topics should be held, this topic is very often ignored, and in families, parents with children almost do not touch on the problem of violence, because they believe that such a problem will not overtake them. Of course, discussing the problems of child abuse at public events and conducting large-scale information campaigns are necessary steps to overcome this problem, but approaches to the development and implementation of such activities should include new approaches that would contribute not only to the acquisition of new theoretical knowledge, but also carry practical significance for further use.

Key words: domestic violence, adolescents, types of domestic violence, prevention and counteraction to domestic violence, project management, training technology.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема домашнього насильства, зокрема жертвами якого є саме діти, має загострений характер, враховуючи вплив таких додаткових викликів, як повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року. Втрата або зменшення оточення спілкування, вимушена внутрішня або зовнішня міграція, виникнення та посилення стресу – всі ці фактори цілком можуть впливати на взаємостосунки в родині, які є підґрунтям для виникнення конфліктів, ескалація яких

призводить до вчинення домашнього насильства по відношенню до будь-якого члена сім'ї, включаючи і дітей.

Міністерство освіти і науки у листі «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» (Лист Міністерства освіти і науки, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>) зазначає, що за статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад

З мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками. Діти скривджених матерів у 6 разів схильні до суїциду, а 50 % – до зловживань наркотиками. Така статистика свідчить, що, на жаль, тенденція до зменшення та мінімізації випадків домашнього насильства не відбувається, а навпаки коливається від збільшення до зменшення і так по колу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему домашнього насильства та його протидії досліджувало з різних теоретичних аспектів досить багато науковців. Т. Алексеєнко у своїй роботі «Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання» (Алексеєнко, 2017), описує процес сімейного виховання, який має двосторонній характер і розглядається як суб'єкт-суб'єктна взаємодія батьків і дітей. О. Безпалько, Н. Максимова у своїх працях висвітлювали теоретичні підходи до вивчення проблеми домашнього насильства над дітьми, однією з яких є навчально-методичний посібник «Психологічна корекція особистості дітей, які зазнали насильства в сім'ї» (Максименко та ін., 2011). Б. Цісар, Р. Миронюк, Т. Спіріна вивчали соціально-правові основи щодо захисту дітей від домашнього насильства.

Мета дослідження. Визначити теоретичні аспекти проблеми домашнього насильства щодо підлітків та визначити заходи щодо протидії йому з використанням можливостей проєктного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Визначення «домашнє насильство» трактується багатьма науковцями, законами, нормативно-правовими актами та міжнародними договорами по різному, проте суть якого полягає в одному – порушення прав людини. Закон України «України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Про запобігання та протидію домашньому насильству, 2024, № 2229-VIII) зазначає, що домашнє насильство визначається як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відноси-

нах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Цей Закон також визначає повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до яких належать забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників (Про затвердження Типової програми для кривдників, 2021) та постраждалих осіб (Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб, 2021), а також методичних рекомендацій щодо їх виконання.

Насильство в родині може відбуватися по відношенню до будь-якого члена сім'ї: між подружжям, батьками та дітьми, братами та сестрами тощо. Діти – окрема категорія постраждалих, насильство до яких може відбуватися в різних проявах: фізичному, економічному, сексуальному, психологічному. Однак досить часто буває важко розмежовувати прояви домашнього насильства та сімейні конфлікти, які виникають у будь-якій родині. Саме тому важливо чітко розуміти різницю, прояви та наслідки цих двох явищ.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє заострення суперечностей, що може призвести до активних дій усіх осіб, що залучені до конфлікту (Конфлікт вдома і домашнє насильство – спільне і відмінне, 2023). Ескалація конфлікту може призвести до насильства, але не завжди до нього призводить. Сімейні конфлікти зазвичай полягають у суперечках, непорозуміннях, розбіжностях думок між членами родини з приводу тих чи інших проблем і питань. Такого виду суперечку можуть виникати, наприклад через фінансові проблеми, комунікаційні бар'єри тощо.

Натомість домашнє насильство в будь-яких його проявах має циклічний характер та завдається кривдником навмисно, що несе за собою серйозні наслідки. Домашнє насильство може містити в собі, але не обмежуватися наступними проявами: нанесення або погроза нанесення тілесних ушкоджень; вчинки проти статевої свободи та недоторканості неповнолітніх членів сім'ї або проти волі повнолітніх членів сім'ї; психологічна жорстокість (погрози, заля-

кування, панування, приниження, переслідування та ін.); створення економічної залежності та ізолювання членів сім'ї від соціуму (Кочемировська; Христова, 2011, с. 228). Всі перераховані вище види поведінки можуть існувати в будь-якому поєднанні та виявлятися епізодично або постійно, протягом періоду до декількох десятиліть.

Малиновська Т. М. у своїй роботі «До проблем захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства» (Малиновська, 2021, с. 104) зазначає, що діти, які пережили будь-який вид насильства, відчувають труднощі в соціалізації: у них порушені зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками, вони не володіють достатніми знаннями та ерудицією, щоб завоювати авторитет у школі, у них низька самооцінка і т. д. Варто відзначити, що найчастіше дитина, яка пережила насильство, ставши дорослою, схильна застосовувати насильство і до своїх літніх батьків. Отже, спостерігається безсумнівний зв'язок між наявністю несприятливих факторів у сім'ї і злочинною поведінкою дитини у майбутньому. Таким чином, створюється замкнене коло.

У сфері запобігання та протидії домашньому насильству як українське законодавство, так і міжнародне має ряд правових інструментів для реалізації державної політики щодо подолання такої соціальної проблеми. Окремі міжнародні документи та нормативно-правові акти діють щодо протидії домашньому насильству саме по відношенню до дітей. Такими є: Конвенція ООН про права дитини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закон України «Про охорону дитинства» тощо.

Конвенція ООН про права дитини (Конвенція про права дитини, 2023, ст. 19) від 20 листопада 1989 року (ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року), стаття 19 якої говорить, що держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і бру-

тального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (URL: Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, 2022, ст. 1) від 11 травня 2011 р (ратифікована Верховною Радою України 20 червня 2022 року), стаття 1 якої говорить, що однією з цілей Конвенції є захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства. «Жінки» відповідно до Конвенції охоплює також дівчат до 18 років. Закон України «Про охорону дитинства» (Про охорону дитинства, 2001, ст. 10), стаття 10 II розділу якого говорить, що держава здійснює захист дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або інших законних представників дитини.

Проте, незважаючи на наявність та дію законодавчих норм, спрямованих на протидію домашньому насильству, проблема й досі залишається гострою. Обговорення та профілактика проблеми не завжди збігається з тим, що написано в законодавстві, та на практиці. В навчальних закладах, де мають регулярно проводитися просвітницькі заходи з такої тематики як для дітей, так і їх батьків, дуже часто ігноруються, а в сім'ях батьки майже не торкаються теми вчинення насильства, оскільки вважають це не своєю проблемою.

Одним з інструментів для запобігання та боротьби з проблемою домашнього насильства щодо підлітків є проєктний менеджмент. Проєктний менеджмент передбачає комплексний та систематичний підхід до планування, організації, впровадженні, його контролю та завершенні проєкту з ефективним використанням ресурсів (людських, фінансових, матеріальних) для досягнення поставленої мети та цілей. Тарасюк Г. (Тарасюк, 2004, с.190) поняття «проєкт» визначає як комплекс науково-дослідних, проєктно-конструкторських, соціально-економічних, організаційно господарських та

інших заходів, що пов'язанні ресурсами, виконавцями та строками, відповідно оформлені і направленні на зміну об'єкта управління, що забезпечує ефективність вирішення основних завдань та досягнення відповідних цілей за певний період.

По-перше, діяльність, яка реалізується в межах проєктів, спрямованих на подолання конкретну цільову аудиторію, передбачають застосування різноманітних методів: тренінги, семінари, воркшопи – все це є потужними інструментами для розвитку емоційного інтелекту, комунікативних навичок, роботи в команді тощо. Рольові ігри та дискусії сприяють відпрацюванню підлітками різних життєвих ситуацій та пошуку оптимальних рішень. По-друге, одним з важливим аспектом планування проєктів є залучення експертів іншого профілю: психологів, соціальних фахівців, юристів, – що в свою чергу дає змогу розглянути актуальну проблему з різних сторін. Також проєкти дозволяють співпрацювати з навчальними закладами, громадськими організаціями, батьками та місцевим самоврядуванням для забезпечення максимальної ефективності програм та гарного результату.

Проєкти, тематика яких спрямована на протидію розповсюдження домашньому насильству щодо підлітків, можуть бути досить різноманітними за методом їх втілення. Наприклад, організація просвітницьких заходів для підлітків і їх батьків, вчителів та інших зацікавлених сторін з використанням інтерактивних методів. Створення брошур, плакатів та відеороликів, які доступною мовою пояснюють про поняття «домашнє насильство», як його розпізнати та куди звернутися по допомогу.

12-18 листопада 2024 року в місті Суми було реалізовано практичну складову проєкту «Скажи насильству «Ні!» на базі комунальної установи Сумської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 23 на тему запобігання та протидії домашньому насильству, що передбачав проведення трьох тренінгових занять для осіб підліткового віку з метою соціальної профілактики запобігання та протидії поширенню проблеми домашнього насильства шляхом інформування про шляхи попередження, що сприяє формуванню реального уявлення про проблему та відповідального ставлення щодо її подолання.

Календарний план проведення тренінгових занять передбачав такі складові:

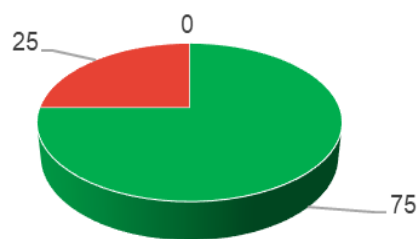
1) Заняття 1 – «Домашнє насильство чи конфлікт?». В процесі заняття учасники отримали розуміння різниці між явищем домашнього насильства та конфліктами в сім'ї, усвідомлення проявів домашнього насильства для його розпізнання. Також в програму цього заняття входив метод арт-терапії для емоційного розвантаження, з урахуванням того, що тема домашнього насильства є дещо складною в обговоренні для аудиторії неповнолітніх.

2) Заняття 2 – «Техніка ненасильницького спілкування». Важливість та новизна заняття полягала в набутті та засвоєнні учасниками навичкам ненасильницької комунікації, що сприяло розумінню, що домашнє насильство можна зупинити починаючи з себе.

3) Заняття 3 – «Як діяти і куди звертатися по допомогу», яке надало учасникам певний алгоритм дій у випадку потрапляння в ситуацію домашнього насильства, необхідні контакти допомоги, в тому числі і психо-соціальної підтримки.

Вимірювання результативності є невід'ємною частиною будь-якого проєкту. В даному випадку вимірювання відбувалося шляхом аналізу зворотного зв'язку за допомогою вхідної та вихідної анкети і вправ на рефлексію наприкінці самих занять.

Для розуміння ефективності втручання важливим аспектом є врахування вражень учасників проєкту. Діаграма 1 свідчить, що 75% залучених учасників вважають наповненість тренінгового курсу корисним для себе, а 25% – вважають корисними окремі його аспекти.



■ 1) так; ■ 2) лише деяка його частина; ■ 3) ні.

Діаграма 1. Чи був зміст тренінгового курсу корисним для Вас?, %

Джерело: розроблено автором

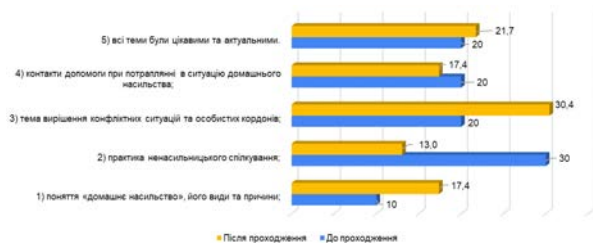
Однією зі складових вимірювання результативності проекту є самостійна оцінка підвищення обізнаності учасників. На запитання «Чи вважаєте Ви, що у результаті проходження тренінгового курсу здобули нові навички?», 66,7% обрали відповідь «так», 25% – зазначили, що нові навички здобули лише з деяких питань, а 8,3% учасників взагалі нових навичок після проходження тренінгових занять не здобули (Діаграма 2).



Діаграма 2. Чи вважаєте Ви, що у результаті проходження тренінгового курсу здобули нові навички?», %

Джерело: розроблено автором

Для ширшого розуміння потреб цільової аудиторії проекту, учасникам була надана можливість відповісти на питання, які теми тренінгового курсу є найбільш цікавими для них особисто, що дає змогу порівняти результати відповідей на початку та після його проведення. Майже однакову кількість відповідей до проходження та після отримав варіант «5» – різниця в 1,7%. Велику різницю у відповідях має варіант «Практика ненасильницького спілкування» – 17%, що може свідчити про різні очікування учасників перед анонсом однієї з тем заняття та його результатами по завершенню. Та сама ситуація стосується варіанту «3», позитивна різниця у відповідях якого становить 10,4% (Діаграма 3).



Діаграма 3. Які теми тренінгу «Скажи насильству «Ні!»», на Вашу думку, були б найбільш актуальними для Вас?, %

Джерело: розроблено автором

Ще одним важливим аспектом по завершенню проекту є зміна ставлення до проблеми, піднятої в його межах. На запитання «Як саме змінилося Ваше ставлення до проблеми домашнього насильства та протидії цьому явищу після проходження тренінгового курсу?» 27,6% учасників відповіли: «Не буду вчиняти домашнє насильство в своєму сімейному майбутньому», однакову кількість відповідей отримали варіанти «Буду інформувати про інструменти боротьби з проблемою домашнього насильства» та «Допоможу запобігти або подолати ситуацію домашнього насильства» – 24,1%, варіант «Скористаюсь наданою інформацією для самодопомоги» обрало 20,7%, а для 3,4% ставлення до проблеми не змінилося взагалі (Діаграма 4).



Діаграма 4. Як саме змінилося Ваше ставлення до проблеми домашнього насильства та протидії цьому явищу після проходження тренінгового курсу?, %

Джерело: розроблено автором

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що для подолання проблеми домашнього насильства щодо підлітків важливо розуміти, що виявлення випадків насильства – це лише перший крок, а створення механізмів захисту та підтримки постраждалих – наступний. Проте систематичне покарання кривдників не є відповіддю на проблему. Необхідним є проведення не тільки регулярних профілактичних та просвітницьких робіт з і заходів в громаді, а й залучення всіх зацікавлених сторін, належна співпраця всіх служб та комплексних підхід у вирішенні проблеми. Для удосконалення подальших досліджень з даної проблематики та протидії домашньому насильству рекомендується:

– керівництву навчальних закладів: проведення соціально-психологічних заходів в межах освітньої програми, які будуть розвивати практичні навички щодо запобігання та протидії домашньому насильству, наприклад з опорою на ненасильницьку комунікацію, особисті кордони; проведення серій батьківських зборів або майстер-класів з ефективною комунікації в сім'ї;

– батькам, в сім'ях яких виховуються підлітки: розвиток довірливих стосунків між дитиною та батьками, шляхом вирішення конфліктів за допомогою ненасильницької комунікації та активного слухання, а також відвідування тренінгів, форум-театрів, в тому числі спільно з дітьми, та інших соціально-психологічних заходів, які спрямовані на покращення взаємостосунків у родині;

– громадським організаціям: проведення не лише інформаційних компаній серед підлітків на тему запобігання та протидії домашньому насильству, а й залучення їх батьків для покращення взаємовідносин у родині; застосування комбінованих методів роботи у проектах чи заходах, в тому числі які спрямовані на тему запобігання та протидії домашньому насильству, таких як ролеві ігри, форум-театри тощо; розробка та проведення проєктів і заходів, які спрямовані не лише на

висвітлення проблеми домашнього насильства, а й на розвиток ненасильницької комунікації в сім'ї, теми особистих кордонів тощо.

Дана проблематика вимагає також подальших досліджень. Проблема запобігання та протидії домашньому насильству є досить складною через свою багатогранність. З однією сторони, як зазначалося вище, слід проводити профілактичну роботу з підлітками для того, аби сприяти значному зменшенню випадків домашнього насильства в майбутньому. Проте слід враховувати, що не варто зосереджувати увагу лише на дітях, оскільки це може спричинити нові внутрішньо сімейні конфлікти. Варто також залучати батьків до участі в заходах, які спрямовані на дану тематику, адже це дасть змогу покращувати взаємовідносини в родині з обох сторін та вирішувати конфлікти спільно, аби в подальшому вони не призводили до вчинення насильства. Для цього слід зосередити увагу на тематиці раннього втручання в межах, наприклад, соціальної профілактики проблеми домашнього насильства щодо підлітків. Також актуальною тематикою подальших досліджень може бути дослідження ефективності програм навчання батьківських навичок для запобігання насильству в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист Міністерства освіти і науки від 18.05.2018 № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
3. Конфлікт вдома і домашнє насильство – спільне і відмінне. *Берегівська районна військова адміністрація*. URL: https://bereg-rda.gov.ua/news/168190_5358/ (дата звернення: 24.01.2025).
4. Про затвердження Типової програми для кривдників : Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 22.01.2025).
5. Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб : Наказ Міністерства соціальної політики України від 13.10.2021 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
6. Кочемировська О. О., Христова Г. О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / ред. С. Павлиш. Запоріжжя : Друк. світ, 2011. 228 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1855/1/standarty_soc_poslug_2011.pdf (дата звернення: 24.01.2025).
7. Малиновська Т. М. До проблеми захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства. *Наше право*. 2021. Т. 2021, № 1. С. 102–107. URL: <https://doi.org/10.32782/np.2021.1.16> (дата звернення: 23.01.2025).
8. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 23.01.2025).
9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : Конвенція Ради Європи від 11.05.2011 : станом на 20 черв. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 23.01.2025).
10. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
11. Тарасюк Г. М. Управління проєктами: навч. посібн. Київ : Каравела, 2004. 190 с.

REFERENCES:

1. Metodychni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii nasylstvu : lyst Ministerstva osvity i nauky vid 18.05.2018 № 1/11-5480. [Letter from the Ministry of Education and Science Metodychni rekomendatsii shchodo zapobihannia ta protydii nasylstvu] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> [in Ukrainian].
2. Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu : Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 r. № 2229-VIII. [The Law of Ukraine Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu] (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
3. Konflikt vdoma i domashnie nasylstvo – spilne i vidminne. [Site of Berehivska raionna viiskova administratsiia]. Retrieved from https://bereg-rda.gov.ua/news/168190_5358/ [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy dlia kryvdnykiv : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 01.10.2018 № 1434. [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy dlia kryvdnykiv]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy dlia postrazhdalych osib : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 13.10.2021 № 587. [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy dlia postrazhdalych osib]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#Text> [in Ukrainian].
6. Kochemyrovska, O. O., & Khrystova, H. O. (2011). Standarty nadannia sotsialnykh posluh osobam, yaki postrazhdaly vid nasylstva v simi: mizhnarodnyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy / red. S. Pavlysh. Zaporizhzhia. Drukarskyi svit. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1855/1/standarty_soc_poslug_2011.pdf [in Ukrainian].
7. Malynovska, T. M. (2021). Do problemy zakhystu ditei, shcho poterpily vid domashnoho nasylstva [*Journal Our right*]. T. 2021, № 1. S. 102–107. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/np.2021.1.16> [in Ukrainian].
8. Konventsiia pro prava dytyny : Konventsiia Orhanizatsii Obiednykh Natsii vid 20.11.1989 : stanom na 16 lystop. 2023 r. [United Nations Convention]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
9. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu iz tsymy yavyschamy (Stambulska konventsiia) : Konventsiia Rady Yevropy vid 11.05.2011. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [in Ukrainian].
10. Pro okhronu dytynstva : Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III. [The Law of Ukraine Pro okhronu dytynstva]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
11. Tarasiuk, H. M. (2004). Upravlinnia proektamy [Project management]. Kyiv: Karavela, 2004. 190 s. [in Ukrainian].

УДК 378.147:364-78

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.10>

Петро СОКУРЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0009-0007-1011-5315

Ілона ТАЛАТ

викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0009-0006-2186-6999

Яна БАГНО

викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», пр. Свободи, 79, м. Кременчук, Полтавська обл., Україна, 39623

ORCID: 0009-0004-8363-1277

Бібліографічний опис статті: Сокурено, П., Талат, І., Бagno, Я. (2024). Вплив волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу громади. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 59–64, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.10>

ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ГРОМАДИ

У статті досліджено, що Соціальний капітал, який складається із системи соціальних зв'язків, норм взаємодії та довіри, є необхідним ресурсом для згуртованості та сталого розвитку громадянського суспільства. Волонтерство сприяє формуванню горизонтальних зв'язків між рівноправними учасниками ініціатив, а також "мостових" зв'язків, які об'єднують різні соціальні групи. Це забезпечує ефективну комунікацію, співпрацю та довіру між членами громади, а також відкриває можливості для нових форм співробітництва, зокрема з міжнародними партнерами. У процесі волонтерської діяльності виникають соціальні зв'язки, які впливають на зміцнення згуртованості як всередині локальних спільнот, так і між ними, сприяючи створенню стійких соціальних мереж. Вплив волонтерства особливо помітний у кризових ситуаціях. Наприклад, під час пандемії COVID-19 волонтерські організації стали критично важливими для забезпечення населення медичною та гуманітарною допомогою, організації інформаційної підтримки та координації дій між різними групами населення. Подібну роль відігравали волонтерські ініціативи під час військового конфлікту на сході України, активно допомагаючи військовим, внутрішньо переміщеним особам та громадам, мобілізуючи значні ресурси та об'єднуючи громадян для вирішення соціальних викликів. Цифровізація відкриває нові можливості для волонтерства. Завдяки онлайн-платформам і соціальним мережам волонтери можуть ефективніше координувати свої дії, залучати нових учасників та організовувати масштабні проєкти. Однак вплив цифрових технологій на соціальний капітал залишається недостатньо вивченим, зокрема у контексті довіри між учасниками, які здебільшого взаємодіють онлайн. Волонтерство є багатовимірним явищем, а його вплив на соціальний капітал залежить від численних факторів, таких як вік, стать та культурні особливості учасників. Молодь часто залучається до волонтерських ініціатив з кар'єрними або освітніми цілями, тоді як старше покоління сприймає волонтерство як спосіб підтримки соціальної активності. Гендерні аспекти також впливають на специфіку волонтерства: жінки частіше беруть участь у гуманітарних ініціативах, тоді як чоловіки залучені до технічних або логістичних проєктів.

Ключові слова: волонтерство, соціальний капітал, довіра, соціальні зв'язки, громадянське суспільство, цифровізація.

Petro SOKURENKO

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623

ORCID: 0009-0007-1011-5315

Ihona TALAT

Teacher at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623

ORCID: 0009-0006-2186-6999

Yana BAHNO

Teacher at the Department of Social Work and Language Training, Prydniprovsk Institute The Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 79 Svobody ave., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine, 39623

ORCID: 0009-0004-8363-1277

To cite this article: Sokurenko, P., Talat, I., Bahno, Ya. (2024). Vplyv volonterskoї diialnosti na rozvytok sotsialnoho kapitalu hromady [The impact of volunteering on the development of community social capital]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 59–64, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.10>

THE IMPACT OF VOLUNTEERING ON THE DEVELOPMENT OF COMMUNITY SOCIAL CAPITAL

Volunteering plays a key role in the formation and development of social capital of a community, uniting people around the achievement of public good. Social capital, which consists of a system of social ties, norms of interaction and trust, is a necessary resource for the cohesion and sustainable development of civil society. Volunteering contributes to the formation of horizontal ties between equal participants in initiatives and "bridging" ties that unite different social groups. This ensures effective communication, cooperation and trust between community members, and also opens up opportunities for new forms of cooperation, in particular with international partners. In the process of volunteering, social ties arise that influence the strengthening of cohesion both within local communities and between communities, contributing to the creation of sustainable social networks. The impact of volunteering is especially pronounced in crisis situations. For example, during the COVID-19 pandemic, volunteer organizations have become critically important in providing the population with medical and humanitarian assistance, establishing information support and coordinating actions between different population groups. A similar example can be observed during the military conflict in Eastern Ukraine, when volunteer initiatives actively assisted the military, displaced persons and communities, mobilizing significant resources and uniting citizens to solve social challenges. Digitalization opens up new opportunities for volunteering. Thanks to online platforms and social networks, volunteers can more effectively coordinate their actions, attract new participants and organize large-scale projects. However, the impact of digital technologies on social capital remains insufficiently studied, in particular in terms of trust between participants, who mainly interact online. Volunteering is a multidimensional phenomenon, and its impact on social capital depends on numerous factors, such as the age, gender and cultural characteristics of the participants. Young people often engage in volunteering initiatives with career or educational goals, while the older generation sees volunteering as a way to support social activism. Gender aspects also influence the specifics of volunteering: women are more likely to participate in humanitarian initiatives, while men are involved in technical or logistical projects.

Key words: *volunteering, social capital, trust, social ties, civil society, digitalization.*

Актуальність проблеми. Волонтерська діяльність є важливим елементом сучасного громадянського суспільства, що сприяє зміцненню соціальних зв'язків, активізації громадянської участі та вирішенню актуальних соціальних проблем. Волонтерство об'єднує людей

різного віку, професій і світоглядів навколо спільної мети – допомоги іншим і покращення якості життя в суспільстві. Зокрема, волонтерські ініціативи часто стають основою для створення сталих соціальних мереж, які сприяють взаємопідтримці та формуванню довіри в гро-

мадах. У цьому контексті поняття соціального капіталу, яке охоплює сукупність соціальних зв'язків, норм і довіри між членами спільноти, стає центральним для аналізу впливу волонтерської діяльності.

Актуальність дослідження впливу волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу громади зумовлена зростаючою роллю волонтерства у вирішенні соціальних, економічних та екологічних викликів сучасності. У періоди криз, таких як військові конфлікти, пандемії чи природні катастрофи, волонтерські рухи демонструють високу ефективність у мобілізації ресурсів і згуртуванні суспільства. Водночас формування та розвиток соціального капіталу є ключовим чинником сталого розвитку громад, оскільки довіра, співпраця та соціальна згуртованість забезпечують ефективніше вирішення локальних проблем. Дослідження цієї теми сприяє розумінню механізмів взаємодії між волонтерською діяльністю та соціальним капіталом, а також виявленню шляхів підвищення ефективності волонтерських ініціатив у громадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття соціального капіталу було вперше систематизоване в науковій літературі наприкінці ХХ століття, зокрема в роботах П'єра Бурдьє, Джеймса Коулмана та Роберта Патнема. Дослідження (Оніщенко, 2021) підкреслює, що соціальний капітал охоплює такі аспекти, як соціальні зв'язки, довіра, взаємодопомога та норми співпраці, які сприяють ефективному функціонуванню спільнот. У цьому контексті волонтерська діяльність розглядається як одна з ключових форм зміцнення соціального капіталу, оскільки вона базується на добровільній участі громадян у спільній роботі для досягнення суспільного блага.

Дослідження впливу волонтерства на соціальний капітал охоплюють різні аспекти. Наприклад, у (Медюх, 2014) звертається увага на здатність волонтерства зміцнювати горизонтальні зв'язки між людьми, сприяючи формуванню мереж взаємної довіри та співпраці. Інші дослідження, такі як (Nahorna, 2022; Kotelevets, 2022), зосереджені на тому, як участь у волонтерських ініціативах впливає на соціальну згуртованість і підвищення громадянської активності в різних країнах. Водночас ряд досліджень демонструє, що волонтерство не

лише зміцнює зв'язки всередині громади, але й сприяє формуванню «місткових» зв'язків між різними соціальними групами.

Особливу увагу приділено волонтерській діяльності в умовах криз, таких як війни, пандемії чи природні катастрофи. Дослідження (Лях, 2010; Ророва, 2016) показують, що під час таких подій волонтери відіграють вирішальну роль у наданні допомоги постраждалим і мобілізації ресурсів. Водночас науковці підкреслюють, що саме в таких умовах формуються стійкі соціальні мережі, які є основою для тривалого соціального капіталу (Предко, 2022).

Незважаючи на значний прогрес у вивченні впливу волонтерства на соціальний капітал, ряд питань залишаються недостатньо дослідженими. Наприклад, ще мало уваги приділено аналізу впливу цифрових технологій на взаємодію волонтерських ініціатив і соціального капіталу. Такі платформи, як соціальні мережі та мобільні додатки, змінюють способи організації волонтерської діяльності, але їхній вплив на формування довіри та співпраці в громадах залишається недостатньо вивченим.

Ще одним невирішеним питанням є тривалість впливу волонтерства на соціальний капітал. Багато досліджень фокусуються на короткострокових ефектах волонтерської діяльності, тоді як її довготривалі наслідки для соціальних зв'язків і громадської активності вимагають додаткового аналізу. Окрім того, у літературі бракує комплексного підходу до оцінки впливу волонтерства на різні аспекти соціального капіталу, зокрема взаємодії між «містковими» та «зв'язковими» типами соціальних мереж.

Серед нерозкритих питань залишається проблема вимірювання соціального капіталу, зокрема розробки універсальних методологій для оцінки його кількісних і якісних аспектів. Також актуальним є дослідження специфіки волонтерських ініціатив у різних соціокультурних контекстах. Наприклад, у країнах з низьким рівнем довіри до інституцій або у громадах, які пережили значні соціальні потрясіння, роль волонтерства може мати унікальні особливості, які потребують окремого аналізу.

Таким чином, вивчення впливу волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу залишається перспективним напрямом досліджень, що потребує міждисциплінарного підходу та врахування новітніх викликів і тенденцій.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз впливу волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу громади, зокрема дослідження механізмів формування соціальних зв'язків, довіри та співпраці серед учасників волонтерських ініціатив, оцінка довгострокових наслідків волонтерства для соціальної згуртованості та визначення факторів, які сприяють ефективному використанню волонтерського руху для зміцнення соціального капіталу в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Волонтерська діяльність є невід'ємною частиною громадянського суспільства, оскільки об'єднує людей для досягнення суспільного блага. Соціальний капітал, як сукупність соціальних зв'язків, норм і довіри, є важливим ресурсом для забезпечення згуртованості громади, а волонтерство виступає ключовим механізмом його формування. Учасники волонтерських ініціатив часто розвивають горизонтальні зв'язки між рівними членами спільноти, що сприяє зміцненню довіри та співпраці.

Соціальні зв'язки, які формуються в процесі волонтерства, можуть бути «зв'язковими» (bonding) – між членами однієї групи або громади, – та «містковими» (bridging), що з'єднують різні соціальні групи. Волонтерські проекти зазвичай активізують обидва типи зв'язків, сприяючи розвитку згуртованості всередині громади та налагодженню зв'язків із зовнішніми партнерами. Наприклад, під час гуманітарних ініціатив у кризових ситуаціях волонтери співпрацюють із місцевими мешканцями, благодійними організаціями та державними установами, що посилює міжгрупову довіру.

Довіра є фундаментальним елементом соціального капіталу, який визначає ефективність взаємодії у волонтерських ініціативах. Під час колективної роботи учасники мають поклатися один на одного, що сприяє формуванню довірливих відносин. Дослідження показують, що волонтери, які регулярно взаємодіють у рамках ініціатив, формують довготривалі соціальні зв'язки, які можуть поширюватися на інші сфери їхнього життя.

У кризових ситуаціях волонтерська діяльність демонструє виняткову здатність мобілізувати ресурси та людей. Наприклад, під час пандемії COVID-19 волонтерські організації

активно сприяли наданню медичної допомоги, забезпеченню продуктами харчування вразливих верств населення та інформаційній підтримці громадян. У таких умовах волонтерство сприяє швидкому формуванню нових соціальних зв'язків та укріпленню існуючих.

Хоча короткострокові результати волонтерських ініціатив є очевидними, довгострокові наслідки для соціального капіталу вимагають окремої уваги. Дослідження показують, що волонтерська діяльність може сприяти формуванню постійних соціальних мереж, які стають базою для майбутньої співпраці в громаді. Наприклад, учасники волонтерських проєктів у постконфліктних регіонах часто продовжують свою діяльність, залучаючи нових членів до вирішення інших соціальних проблем.

Цифровізація відкрила нові можливості для організації волонтерської діяльності, сприяючи швидкому поширенню інформації та залученню великої кількості учасників. Через соціальні мережі та онлайн-платформи волонтери можуть координувати свої дії, обмінюватися досвідом і організовувати масштабні проєкти. Проте, вплив цифрових технологій на формування довіри та стійкості соціальних зв'язків ще недостатньо вивчений.

Волонтерство є багатовимірним феноменом, який може по-різному впливати на соціальний капітал залежно від віку та статі учасників. Молодь часто залучається до волонтерства через освітні чи кар'єрні мотивації, тоді як старше покоління розглядає цю діяльність як спосіб збереження соціальної активності. Гендерні аспекти також відіграють роль: жінки частіше беруть участь у гуманітарних ініціативах, тоді як чоловіки залучаються до технічних чи логістичних проєктів.

Культурні особливості впливають на способи організації та сприйняття волонтерської діяльності. У країнах із високим рівнем довіри до інституцій волонтерство має більш формалізований характер, тоді як у громадах із низьким рівнем довіри до влади волонтерські ініціативи часто виникають як локальні самоорганізовані рухи.

Попри значні переваги, волонтерський рух стикається з викликами. Основними є нестача ресурсів, виснаження волонтерів через емоційне та фізичне навантаження, а також проблеми з координацією великих груп учасни-

ків. Ці виклики можуть обмежувати здатність волонтерства сприяти тривалому зміцненню соціального капіталу.

Для підвищення ефективності волонтерських ініціатив у зміцненні соціального капіталу необхідно розробляти стратегії навчання волонтерів, покращувати координацію через цифрові платформи та створювати умови для більшої участі маргіналізованих груп. Такі заходи можуть посилити вплив волонтерства на розвиток соціальних зв'язків та довіри.

Для ілюстрації впливу волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу можна розглянути випадок волонтерського руху в Україні під час військового конфлікту на Сході країни. З 2014 року тисячі громадян об'єдналися для допомоги військовим, переселенцям та місцевим громадам, які постраждали від бойових дій. Цей рух став прикладом мобілізації суспільства у відповідь на кризу, що сприяло як зміцненню соціальних зв'язків, так і формуванню довіри між учасниками волонтерських ініціатив.

Одним із показових прикладів є діяльність волонтерських організацій, таких як «Повернись живим» та «Армія SOS». Ці групи розпочали з локальних ініціатив, але з часом переросли у масштабні організації, які координують дії тисяч волонтерів по всій країні. Учасники таких ініціатив налагоджували горизонтальні зв'язки через співпрацю на локальному рівні (збір коштів, закупівля обладнання, організація транспорту), а також створювали "місткові" зв'язки, співпрацюючи з міжнародними партнерами та діаспорами за кордоном.

Ефект від цієї діяльності проявився не лише в оперативному реагуванні на кризу, а й у довготривалому зміцненні громадянського суспільства. Багато волонтерів, які розпочинали як учасники тимчасових ініціатив, згодом зали-

шилися активними у громадській сфері, створюючи нові проекти, спрямовані на вирішення соціальних проблем. Це свідчить про тривалий вплив волонтерства на розвиток соціального капіталу, адже нові мережі довіри та співпраці продовжують функціонувати навіть після завершення первинної ініціативи.

Таким чином, волонтерська діяльність має значний потенціал для зміцнення соціального капіталу громади, однак її ефективність залежить від подолання низки викликів і врахування сучасних тенденцій, таких як цифровізація та соціокультурні особливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначено, що волонтерська діяльність є потужним інструментом формування соціального капіталу громади, оскільки сприяє створенню горизонтальних і вертикальних соціальних зв'язків, підвищенню рівня довіри та згуртованості. Вона забезпечує мобілізацію суспільних ресурсів для вирішення нагальних проблем, зміцнюючи як локальні, так і міжгрупові зв'язки. Учасники волонтерських ініціатив не лише сприяють вирішенню поточних соціальних викликів, а й створюють довгострокові умови для розвитку співпраці та взаємодії, що підсилює стійкість громади перед майбутніми викликами.

Проте залишаються недостатньо вивченими питання, пов'язані з впливом цифровізації на волонтерський рух, гендерною специфікою участі у волонтерських ініціативах, а також довгостроковими наслідками для соціального капіталу в посткризових умовах. Майбутні дослідження можуть зосередитися на розробці ефективних моделей використання цифрових платформ для координації волонтерської діяльності, вивченні культурних відмінностей у волонтерстві та оцінці впливу волонтерства на розвиток соціальних інституцій у громадах різного масштабу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко О. Лексема «волонтер»: структура значення за лексикографічними джерелами. *Філологічні студії*. 2021. 12. 39–41.
2. Медюх Л. Організація волонтерської роботи студентів. *Social Work and Education*. 2014. 1(1). 88–94.
3. Nahorna D. Technologies of recruitment youth in volunteering in Ukraine. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9(3). pp. 340–357. doi: 10.25128/2520-6230.22.3.2
4. Kotelevets A. Social activity of youth during russian-ukrainian war. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9(1). pp. 51–61. doi: 10.25128/2520-6230.22.1.4
5. Лях Т. Підходи до класифікації волонтерських груп. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2010. 3. 56–59.

6. Popova A. Peculiarities of the organization of volunteer activities as a mechanism for the implementation of swedish social policy in the context of migrant protection. *Social Work and Education*. 2016. Vol. 3(1). pp. 41–45.

7. Предко В., Сомова В. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2022. 33(4). 89–98. doi: 10.32782/2709-3093/2022.4/16

REFERENCES:

1. Onishchenko, O. (2021). Leksema «volonter»: struktura znachennia za leksykohrafichnymy dzherelamy [Lexeme "volunteer": structure of meaning according to lexicographical sources]. *Scientific publication "Philological studies", Odesa National University named after I.I. Mechnikov*, 12, pp. 39–41 [in Ukrainian].

2. Mediukh, L. (2014). Orhanizatsiia volonterskoï roboty studentiv [Organization of student volunteer work]. *Social Work and Education*, 1(1), 88–94 [in Ukrainian].

3. Nahorna, D. (2022). Technologies of recruitment youth in volunteering in Ukraine. *Social Work and Education*, 9(3), 340–357. doi: 10.25128/2520-6230.22.3.2

4. Kotelevets, A. (2022). Social activity of youth during russian-ukrainian war. *Social Work and Education*, 9(1), 51–61. doi: 10.25128/2520-6230.22.1.4

5. Liakh, T. (2010). Pidkhody do klasyfikatsii volonterskykh hrup [Approaches to the classification of volunteer groups]. *Social work in Ukraine: theory and practice*, 3, 56–59 [in Ukrainian].

6. Popova, A. (2016). Peculiarities of the organization of volunteer activities as a mechanism for the implementation of swedish social policy in the context of migrant protection. *Social Work and Education*, 3(1), 41–45.

7. Predko, V., & Somova, V. (2022). Vplyv viiny na zminu rivnia stresu ta stratehii zberezhenia zhyttiistiikosti ukraintiv [The impact of the war on changes in the level of stress and strategies for preserving vitality of Ukrainians]. *Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Psychology*, 33(4), 89–98. doi: 10.32782/2709-3093/2022.4/16 [in Ukrainian].

УДК 159.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

Ірина СУРОВЦЕВА

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», вул. Гоголя, 29, м. Дніпро, Україна, 49044

ORCID: 0000-0002-7909-0103

Бібліографічний опис статті: Суровцева, І. (2024). Психоедукація як інструмент ефективної діяльності соціального працівника. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 65–71, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

ПСИХОЕДУКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Стаття присвячена визначенню ролі психоедукації в різноманітних сферах професійної діяльності, в т.ч. в системі підготовки та діяльності фахівців із соціальної роботи. Термін «психоедукація» запозичений з закордонної клінічної практики і визначається як навчання осіб зі складнощами психічного здоров'я та членів їх сімей про природу розладу, зокрема про його етіологію, прогресування, наслідки, прогноз, лікування й альтернативи. Встановлено, що на сучасному етапі психоедукація полягає в аналізі, поясненні етапів психологічних змін, навчанні виявляти та використовувати власний особистий ресурс в досягненні психоемоційної стабільності. В умовах війни в Україні психоедукаційними компетенціями має володіти усе населення, а наголос робиться на професійній діяльності надавачів медичних та соціальних послуг. У статті перераховані сфери застосування психоедукаційних заходів: охорона здоров'я, соціальна робота, педагогіка, менеджмент. Оскільки психоосвіта має широкий потенціал в багатьох сферах особистого життя та професійної діяльності, у зарубіжних дослідженнях склалося декілька взаємодоповнюючих теорій і моделей, що створюють підґрунтя для розуміння ролі психоедукації в системі соціальної роботи. Зазначено, що основний акцент у психоедукаційній роботі з початком повномасштабної війни проти України було зроблено на стабілізації психічного стану надавачів та отримувачів соціальних, освітніх, медичних послуг, опануванні навичок самопомоги та подальшій передачі отриманих знань. Вказано на актуальний напрям з розробки навчальних програм або тренінгів, орієнтованих на розвиток компетенцій соціальних працівників у сфері психічного здоров'я.

Ключові слова: психоедукація, соціальна робота, психічне здоров'я, психологічна просвіта, фахівці із соціальної роботи.

Iryna SUROVTSEVA

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work, State Higher Education Institution «Pryazovskyi State Technical University», 29 Gogol str., Dnipro, Ukraine, 49044

ORCID: 0000-0002-7909-0103

To cite this article: Surovtseva, I. (2024). Psykhoedukatsiia yak instrument efektyvnoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka [Psychoeducation as a tool for the effective activity of a social worker]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 65–71, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.11>

PSYCHOEDUCATION AS A TOOL FOR THE EFFECTIVE ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER

The article is devoted to defining the role of psychoeducation in various spheres of professional activity, including in the system of training and activity of social work specialists. The term “psychoeducation” is borrowed from foreign clinical practice and is defined as teaching individuals with mental health difficulties and their family members about the nature of the disorder, in particular about its etiology, progression, consequences, prognosis, treatment and alternatives. It is established that at the present stage psychoeducation consists of analysis, explanation of the stages of psychological changes, learning to identify and use one's own personal resource in achieving psychoemotional stability. In conditions of war in Ukraine, the entire population should possess psychoeducational competencies, and the emphasis is placed on the professional activity of providers of medical and social services. The article lists the areas of application of psychoeducational measures: healthcare, social work, pedagogy, management. Since psychoeducation has a wide potential in many areas of personal life and professional activity, foreign studies have developed several complementary

theories and models that create a basis for understanding the role of psychoeducation in the social work system. It is noted that the main emphasis in psychoeducational work since the beginning of the full-scale war against Ukraine was placed on stabilizing the mental state of providers of social, educational and medical services, mastering self-help skills and further transferring the acquired knowledge. The current direction of developing educational programs or trainings focused on developing the competencies of social workers in the field of mental health is indicated.

Key words: *psychoeducation, social work, mental health, psychological education, social work specialists.*

Актуальність проблеми. Травматичні події, що постійно втручаються в повсякденне життя людини (втрати, негативні думки, нічні жахіття тощо), доповнюються війною в Україні як серйозною психологічною травмою для нації. Військові та цивільні втрати, повернення ветеранів, реабілітаційні заходи після поранення, перебування родин у зоні активних бойових дій, складна евакуація, горе в родині – приклади психічної травматизації, яка залишає негативний слід у психіці. Все це заважає нормальному функціонуванню людини та має великий вплив на якість життя (Сухіна І, 2023). Прослідковується тісний взаємозв'язок між погіршенням психічного здоров'я в Україні та бідністю, безробіттям і відсутністю відчуття безпеки, що підсилюється впливом збройного конфлікту. Ці чинники і зумовлюють складні життєві обставини громадян. До 75% українців не мають доступу до допомоги через не лише через стигматизацію, сором, страх перед психіатрією, відсутність довіри до системи охорони здоров'я, а також через брак інформації та обізнаності (Психічне здоров'я..., 2018, с. 9).

Саме тому одним з дієвих інструментів соціально-психологічної допомоги є психоедукація. Розкриттю теми психічного здоров'я нації сприяє фахове оцінювання формальних та неформальних послуг/підтримки у сфері охорони психічного здоров'я (що надаються фахівцями, які спеціалізуються у сфері охорони психічного здоров'я, та іншими фахівцями певних професій, а також громадськими платформами надання соціальних та медичних послуг) та оцінка попиту громади на послуги, шляхів звертання по допомогу, копінгу та перешкод для отримання послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки психоосвіта має широкий потенціал в багатьох сферах особистого життя та професійної діяльності, у зарубіжних дослідженнях склалося декілька взаємодоповнюючих теорій і моделей, що створюють підґрунтя для розуміння ролі психоедукації в системі соціальної роботи (R. Coursey, W. McFarlane, M. Fristad).

В психосоціальних дослідженнях психоедукація представлена як один із найважливіших підходів у психосоціальній терапії хворих з психічною патологією і вважається чи не найбільш важливим компонентом психосоціальних інтервенцій у багатогранній системі психосоціальної реабілітації (Камінська А., 2020). Емоційна психоедукація особистості у дослідженні Я. Андрушко – це комплексне поняття, яке представляє собою набір знань, вмінь та навичок про власну емоційну сферу, які дозволяють адекватно діяти людині на основі обробки всієї інформації. Це насправді психологічна емоційна грамотність та основа резілієнсу, яка сприяє швидкому аналізу емоційних ситуацій, виступає умовою успішності людини у всіх сферах життя (Андрушко Я., 2020).

В соціально-педагогічній практиці, психоедукаційна робота з освітянами, батьками дітей з ООП, є надзвичайно важливою і актуальною, оскільки включає пояснення природи травми, розуміння проявів, симптомів і реакцій на стрес та розуміння того, що з людиною відбувається у кризовій ситуації (Маслюк А., 2023). С. Олексенко зазначає, що метод психоедукації найбільше підходить для формування всіх компонентів культури психічного здоров'я педагогів та задоволення запитів педагогічних працівників на отримання психологічних знань (Олексенко С., 2019).

У системі соціальної роботи автори «Методичного посібника для соціальних працівників: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я» наголошують на можливості соціальних працівників, які пройшли відповідну підготовку, надати негайну відповідь на деякі основні потреби психічного здоров'я (включаючи невідкладну психологічну підтримку) та надати підтримку/пораду щодо різних виявлених потреб (Методичний посібник для соціальних працівників..., 2022).

Мета статті – визначення ролі психоедукації в різноманітних сферах професійної діяль-

ності, в т.ч. в системі підготовки та діяльності фахівців із соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Психоедукація – це навчання осіб зі складнощами психічного здоров'я та членів їх сімей про природу розладу, зокрема про його етіологію, прогресування, наслідки, прогноз, лікування й альтернативи. І хоча спочатку психоедукація була розроблена в 1950-х рр. у США для підтримки хворих на шизофренію та їхніх рідних (Борисова О., 2015), на сьогодні, у «Практичному керівництві з лікування пацієнтів з гострою реакцією на стрес та посттравматичним стресовим розладом», яке видала Американська психіатрична асоціація, відмічається, що психоедукація (психологічне навчання) та заходи для конкретних кейсів виглядають ефективними для гостро травмованих осіб, залучених до зорієнтованого на потреби психотерапевтичного лікування (Practice Guideline..., 2024). Зараз ця робота полягає в аналізі, поясненні етапів психологічних змін, навчанні виявляти та використовувати власний особистий ресурс в досягненні психоемоційної стабільності.

За формою, психоедукаційні зустрічі побудовані за принципом тематичних групових занять з елементами соціально-поведінкового тренінгу. Психоедукація орієнтована на роботу зі змістом, що включає перелік певних проблем, обговорюваних в групі. Учасникам надається інформація з конкретних питань (наприклад, щодо підтримуючої медикаментозної терапії) з одночасним здійсненням моніторингу стану пацієнтів, дослідженням поведінки щодо факту хвороби (Камінська А., 2020).

Сфери застосування психоедукаційних заходів – найрізноманітніші. По-перше, це сфера охорони здоров'я. З 2000-х рр. ВООЗ розробила програму під загальною назвою mhGAP action program (mental health gap action program) – Програма дій із подолання прогалів у сфері психічного здоров'я. Керівництво mhGAP та його версія для надзвичайних гуманітарних станів пропонує медичним працівникам, які не є спеціалістами у сфері психічного здоров'я, протоколи оцінки та ведення поширених психічних розладів, таких як депресія, гостра реакція на стрес, посттравматичний стресовий розлад, суїцидальна поведінка, розлади, пов'язані зі вживанням психоактивних речовин та інших пов'язаних з ними розладів (Інструменти mhGAP для громади..., 2017).

Згідно з Наказом МОЗ України, психоедукація та підтримка особи і членів її сім'ї входить у «Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги» (Перелік психосоціальних послуг..., 2023). Амбулаторні послуги з охорони психічного здоров'я в лікарнях та поліклініках передбачають психоедукацію щодо симптомів психічних розладів (наприклад, в деяких медичних установах в коридорах висять інформаційні постери про негативний вплив вживання алкоголю та розлад, спричинений вживанням алкоголю), проведення базової психоедукації про природу розладу як різновид психосоціальної інтервенції. Відповідно до протоколів лікування ПТСР та депресії, лікарі системи первинної медичної допомоги (ПМД) повинні діагностувати ПТСР та депресію (використовуючи спеціальні визначені інструменти скринінгу, наприклад, PHQ-9), проводити психоедукацію та надавати базові психологічні інтервенції (залежно від рівня своєї компетентності), а також можуть виписувати деякі базові психотропні медикаменти, в тому числі антидепресанти (Психічне здоров'я..., 2018).

В медичній галузі проводяться психоедукаційні тренінги для персоналу медичних закладів. Медичні працівники постійно стикаються з проблемами реабілітації воїнів, оскільки майже кожен із них має ознаки посттравматичного стресового розладу. Так, наприклад, у військово-медичній психології виділяють наступні цілі психоедукації (Костюкова Н., 2021): інформувати ветеранів та їхніх родичів про складнощі психічного здоров'я; спростувати міфи про психічне здоров'я ветеранів; протидіяти стигматизації, втраті контролю, певній безпорадності; нормалізувати травматичний досвід, здійснити рефреймінг симптомів; пояснити динаміку опрацювання травматичного досвіду; обговорити можливості діагностики та методів подолання; інформувати про можливості отримання допомоги; дати надію на відновлення та зцілення.

Психоедукаційна робота може охоплювати соціально-педагогічну та виховну сфери. Так, А. Маслюк зазначає, що основний акцент у психоедукаційній роботі з освітянами з початком повномасштабної війни проти України було зроблено на стабілізації психічного стану вчителів, опануванні навичок самопомоги та подальшій передачі отриманих знань учням (Мас-

люк А., 2023). Використовувалися протоколи: самодопомоги «Чотири стихії», з надання першої психологічної допомоги МААСЕ за авторства М. Фархі, мультимодальна модель BASIC PH, ситуаційні ігри. Деякі ЗВО (наприклад Український католицький університет – УКУ) має психоедукативні матеріали про поширені психічні розлади та розлад, спричинений вживанням алкоголю, в тому числі ознаки та симптоми, методи копію та контакти, за якими можна звернутися по допомогу.

Серед розмаїття форм психологічної діяльності психоедукація для здобувачів вищої освіти здебільшого реалізується у наступних заходах (Опанасенко Л., 2023): поширення тематичних інформаційних буклетів психоедукаційного змісту (наприклад «ПТСР: симптоматика», «Як долати тривожність», «Стрес: прості способи зняття психоемоційної напруги»); проведення тематичних конференцій, круглих столів, лекцій, семінарів, вебінарів, майстер-класів; організація тренінгів, коуч-сесій, групових чи індивідуальних консультацій; ведення відкритого та закритого Телеграм-каналу, прямих ефірів в Інстаграм, обговорень у Фейсбуці з актуальних питань психічного здоров'я; популяризація даної теми через творчі конкурси, соціальні проєкти та ініціативи із активним залученням студентства; моніторинг поінформованості молоді шляхом анкетування, тестування з відслідковуванням динаміки.

Деякі фахівці активно застосовують візуальну психоедукацію як інноваційну технологію, що відіграє важливу роль у підтримці та збереженні психічного здоров'я особистості та сприяє здатності індивіда до повноцінного існування у соціумі. Візуальні психоедукаційні технології можуть виступати спеціальною частиною цілісного реабілітаційного комплексу (Дзюба Т., 2021).

Медіапсихологічні ресурси такі як медіапристрої, медіаконтент, медіапсихологічні методики наразі можуть бути використані як перспективні інструменти в роботі з психічними травмами різного типу, посттравматичним стресом. Так, у США щодо розповсюдження психологічної інформації у медіапросторі існує низка програм та додатків для мобільних телефонів, розроблених державними структурами для військовослужбовців. Наприклад, стосовно превенції суїциду існує програма Virtual

hope box (віртуальна скринька надії) – мультимедійний додаток, призначений для осіб, які бажають подолати депресію. The Safe Place (безпечне місце) – це психоосвітня програма, яка поширює знання щодо психічних захворювань, такі як: депресія, тривога, біполярний розлад та ін. Додаток пропонує сторінки на такі теми, як зміст психічного здоров'я, питання самооцінки та надихаючі цитати, відео та інше (Костюкова Н., 2021).

В сфері управління персоналом соціальних служб психоедукаційні заходи входять до спектру завдань менеджера з персоналу і пов'язані не тільки з традиційним підбором, адаптацією, мотивуванням і атестацією працівників, але і з розробкою комплексної програми збереження людських ресурсів та соціального розвитку персоналу. В основу цієї програми має бути закладена робота з задоволення індивідуальних соціально-психологічних потреб фахівців та розвитку емоційного інтелекту й підвищення їх психологічного благополуччя. Ця щоденна кропітка робота передбачає реалізацію різного впливу (навчального, інформаційного, контролюючого тощо) на співробітників соціальних служб. Базовими напрямками повинні бути: розвиток емоційного інтелекту, формування навичок контролю стресів та їх подолання, професійне та особистісне вдосконалення, попередження професійних ризиків, розвиток soft skills, тощо (Бутиліна О., Сорока Ю., 2021). Актуальним напрямом є розробка навчальних програм або тренінгів, орієнтованих на розвиток компетенцій соціальних працівників у сфері психічного здоров'я.

За свідченням професора Є. Г. Дедова, резерви людського фактора знаходять своє втілення в самоменеджменті. Неодмінним складником системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до протидії стрес-факторам, які зумовлюють професійні деформації, є готовність до саморозвитку, фахового самовдосконалення (Брагар М., Холончук І., 2017). У цьому контексті здобувачі мають усвідомити власну відповідальність за рівень психологічної компетентності, траєкторію свого професійного шляху, тощо. Отримання освітніх послуг за новою галуззю знань «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення» повинна передбачати підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до успішного подолання професійного стресу, кон-

структивної діяльності в умовах війни, ненасильницького спілкування, формування таких індивідуально-психологічних особливостей, як-от: мобільність, толерантність, доброзичливість, самостійність, стресостійкість, здатність підтримувати в собі позитивні, оптимістичні настанови тощо. Перспективними бачаться можливості для посилення ролі соціальних працівників в системі охорони психічного здоров'я та діяльності у складі мультидисциплінарних команд. Якщо така робота знаходить втілення на рівні громади, то серед активностей та інтервенцій, які можуть здійснюватися у громаді є такі, що спрямовані на підвищення поінформованості, промоцію психічного здоров'я та профілактику психічних розладів, підтримку людей із психічними розладами, сприяння відновленню та реабілітації. Діяльність щодо промоції та профілактики може бути спрямована на громаду в цілому або лише на осіб, які перебувають в зоні ризику розвитку психічних порушень. Наприклад, можна проводити групові заняття з формування життєвих навичок (англ. «life skills trainings») для дітей та підлітків у інклюзивно-ресурсних центрах чи «школи батьківських навичок» (англ. «caregivers skill trainings») для груп молодих батьків (Інструменти mhGAP для громади..., 2017).

Отже, першочерговим завданням психоедукації є засвоєння реалістичних, науково обґрунтованих та правдивих знань про психічні процеси або розлади, на основі яких клієнт/пацієнт може отримувати більший контроль свого

захворювання завдяки здатності до своєчасного та правильного розуміння свого стану, розпізнавання окремих хворобливих проявів і симптомів. По-друге, це психологічна просвіта серед надавачів соціальних та медичних послуг.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В цілому, в Україні спостерігається недостатній рівень обізнаності про психічне здоров'я, з чого витікає необхідність надання мінімальної інформації та психоедукації про поширені психічні розлади. Неабиякої важливості набуває необхідність підвищити рівень обізнаності та надання інформації громадськості про проблеми з психічним здоров'ям і про те, як обрати кваліфікованих надавачів послуг з охорони психічного здоров'я. Зважаючи на пролонгований характер розмаїтих стресорів у життєдіяльності, кожна особистість володіє необхідними ресурсами для їх подолання, які в свою чергу можуть бути латентні, але важливо, щоб індивід вчасно і максимально ефективно їх використовував відповідно до власних індивідуальних особливостей та здійснював накопичення цих ресурсів для розвитку саморегуляції емоційних станів в травмі війни.

Таким чином, психоедукаційні заходи здатні підвищити рівень психологічної культури особистості (що, в свою чергу, полегшую процес рефлексії, прийняття свого стану тощо) та поліпшити її психологічний стан на особистісному та груповому рівні, в професійній діяльності соціальних працівників та медиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко Я. Емоційна психоедукація особистості. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7378/1/zbirnik_soc_robota_2020_1_1_1591884198_1591884198.pdf#page=6
2. Борисова О. Психоедукаційні моделі в процесі психореабілітації учасників бойових дій: поняття та функції, приклад. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/214/299>
3. Брагар М., Холончук І. Вплив самоменеджменту на рівень «емоційного вигорання» майбутніх соціальних робітників. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/IV-%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A-16-17_05_2017.pdf#page=278
4. Бутиліна О., Сорока Ю. Розвиток навичок самоменеджменту соціального працівника. URL: https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/06/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf#page=58
5. Дзюба Т.М. Візуальна психоедукація як засіб саморегуляції емоційних станів особистості в травмі війни. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24191/1/44.pdf>
6. Інструменти mhGAP для громади: Програма дій із подолання прогалин у сфері психічного здоров'я ВООЗ (mhGAP). URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/372458/WHO-EURO-2023-36362-36362-68615-ukr.pdf?sequence=1>
7. Камінська А. Психоедукація як елемент психосоціальних інтервенцій у складі комплексної системи медико-психологічного супроводу сім'ї, де проживає хворий з ендogenous психічним розладом. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*, 2020. (13). URL: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-14>
8. Костюкова Н. Психоедукація в медіапросторі як напрямок діяльності військового психолога. URL: https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1762/3730/635fa22328505__Xalqaro%20maqola%202.pdf#page=402

9. Маслюк А. Психоедукація освітян під час війни. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056153.pdf#page=79>

10. Методичний посібник для соціальних працівників: посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я (2022). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34828/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%28%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%29%28%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%29.pdf>

11. Олексенко С. Психоедукація, як засіб формування культури психологічного здоров'я у педагогічних працівників. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32084/1/S_Oleksenko_TRI_1%2826%29_IPPO.pdf

12. Опанасенко Л. Психоедукація: основні засади в роботі психологічної служби вишу. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2468/1/%D0%9C%D0%A7-2023.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%97%D0%92%D0%9E%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8.pdf#page=41>

13. Перелік психосоціальних послуг з надання психосоціальної допомоги: Наказ МОЗ №2118 від 13.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#Text>

14. Психічне здоров'я на перехідному етапі: результати оцінювання та рекомендації для інтеграції охорони психічного здоров'я в систему первинної медичної допомоги та громадські платформи в Україні. URL: https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/MH-report-for_INTERNET_All_ua.pdf

15. Сухіна І. Психоедукація батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни як напрям роботи психолога. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2023, III(3), 7–31. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v11i3.144>

16. Lukens E., McFarlane W. Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. URL: https://www.researchgate.net/profile/William-Mcfarlane/publication/31504223_Psychoeducation_as_Evidence-Based_Practice_Considerations_for_Practice_Research_and_Policy/links/0912f5123a2dce0fb4000000/Psychoeducation-as-Evidence-Based-Practice-Considerations-for-Practice-Research-and-Policy.pdf

17. Practice Guideline for the Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. URL: https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf

REFERENCES:

1. Andrushko, Ya. (2020). Emotsiina psykhoedukatsiia osobystosti [Emotional psychoeducation of the individual]. Retrieved from https://sci.lidubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7378/1/zbornik_soc_rob_ota_2020_1_1_1591884198_1591884198.pdf#page=6 [in Ukrainian].

2. Borysova, O. (2015). Psykhoedukatsiini modeli v protsesi psykhorabilitatsii uchasnykiv boiovykh dii: poniattia ta funktsii, pryklad [Psychoeducational models in the process of psychorehabilitation of combatants: concepts and functions, example]. Retrieved from <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/214/299> [in Ukrainian].

3. Brahar, M., Kholonchuk, I. (2015). Vplyv samomenedzhmentu na riven «emotsiinoho vyhorannia» maibutnykh sotsialnykh robotnykiv [The impact of self-management on the level of «emotional burnout» of future social workers]. Retrieved from https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/IV-%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A-16-17_05_2017.pdf#page=278 [in Ukrainian].

4. Butylina, O., Soroka, Yu. (2021). Rozvytok navychok samomenedzhmentu sotsialnoho pratsivnyka [Development of self-management skills of a social worker]. Retrieved from https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/06/innovacijnyj-potenczial-soczialnoyi-roboty_maket2406.pdf#page=58 [in Ukrainian].

5. Dziuba, T. (2021). Vizualna psykhoedukatsiia yak zasib samorehuljatsii emotsiinykh staniv osobystosti v travmi viiny [Visual psychoeducation as a means of self-regulation of emotional states of the individual in war trauma]. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24191/1/44.pdf> [in Ukrainian].

6. Instrumenty mhGAP dlia hromady: Prohrama dii iz podolannia prohalyn u sferi psykhičnogo zdorovia VOOZ (mhGAP) (2017) [mhGAP Community Tools: WHO Mental Health Gap Action Programme]. Retrieved from <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/372458/WHO-EURO-2023-36362-36362-68615-ukr.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

7. Kaminska, A. (2020). Psykhoedukatsiia yak element psykhosotsialnykh interventsii u skladi kompleksnoi systemy medyko-psykholohichnoho suprovodu simi, de prozhyvaie khvoryi z endohennym psykhiichnym rozladom [Psychoeducation as an element of psychosocial interventions as part of a comprehensive system of medical and psychological support for a family where a patient with an endogenous mental disorder lives]. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-14> [in Ukrainian].

8. Kostiukova, N. (2021). Psykhoedukatsiia v mediaprostori yak napriamok diialnosti viiskovoho psykholoha [Psychoeducation in the media space as a direction of activity of a military psychologist]. Retrieved from https://api.scienceweb.uz/storage/publication_files/1762/3730/635fa22328505___Xalqaro%20maqola%202.pdf#page=402 [in Ukrainian].

9. Masliuk, A. (2023). Psykhoedukatsiia osvitian pid chas viiny [Psychoeducation of educators during wartime]. Retrieved from <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056153.pdf#page=79> [in Ukrainian].

10. Metodychnyi posibnyk dlia sotsialnykh pratsivnykiv: posylennia spromozhnosti sotsialnykh pratsivnykiv zdiisniuivaty psykhosotsialnu pidtryмку veteraniv ta yikh simei z pytan psykhiichnoho zdorovia (2022) [Methodological guide for social workers: strengthening the capacity of social workers to provide psychosocial support to veterans and their families on mental health issues]. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/34828/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%28%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%29%28%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%29.pdf> [in Ukrainian].

11. Oleksenko, S. (2019). Psykhoedukatsiia, yak zasib formuvannia kultury psykholohichnoho zdorovia u pedahohichnykh pratsivnykiv [Psychoeducation as a means of forming a culture of psychological health among pedagogical workers]. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32084/1/S_Oleksenko_TRI_1%2826%29_IPPO.pdf [in Ukrainian].

12. Opanasenko L. Psykhoedukatsiia: osnovni zasady v roboti psykholohichnoi sluzhby vyshu [Psychoeducation: basic principles in the work of the psychological service of a university]. Retrieved from <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2468/1/%D0%9C%D0%A7-2023.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%97%D0%92%D0%9E%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8.pdf#page=41> [in Ukrainian].

13. Perelik psykhosotsialnykh posluh z nadannia psykhosotsialnoi dopomohy: Nakaz MOZ №2118 vid 13.12.2023 [List of psychosocial services for the provision of psychosocial assistance: Order of the Ministry of Health No. 2118 dated 12/13/2023.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0127-24#Text> [in Ukrainian].

14. Psykhiichne zdorovia na perekhidnomu etapi: rezultaty otsiniuvannia ta rekomendatsii dlia intehratsii okhorony psykhiichnoho zdorovia v systemu pervynnoi medychnoi dopomohy ta hromadski platformy v Ukrainy (2018) [Mental health in transition: assessment results and recommendations for integrating mental health care into primary care and community platforms in Ukraine.]. Retrieved from https://ipz.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/MH-report-for-INTERNET_All_ua.pdf [in Ukrainian].

15. Sukhina I. (2023). Psykhoedukatsiia batkiv ditei z ocoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh viiny yak napriam roboty psykholoha [Psychoeducation of parents of children with special educational needs in wartime as a direction of work for a psychologist]. Retrieved from <https://doi.org/10.33189/ectu.v11i3.144> [in Ukrainian].

16. Lukens, E., McFarlane, W. (2024). Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/William-Mcfarlane/publication/31504223_Psychoeducation_as_Evidence-Based_Practice_Considerations_for_Practice_Research_and_Policy/links/0912f5123a2dce0fb4000000/Psychoeducation-as-Evidence-Based-Practice-Considerations-for-Practice-Research-and-Policy.pdf

17. Practice Guideline for the Treatment of Patients With Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder. Retrieved from https://psychiatryonline.org/pb/assets/raw/sitewide/practice_guidelines/guidelines/acutestressdisorderptsd.pdf

УДК 316.346.32

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.12>**Євгеній НЕДОШОВЕНКО***аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300***ORCID:** 0000-0002-9852-7913

Бібліографічний опис статті: Недошовенко, Є. (2024). Використання соціальної реклами для виховання активної громадянської позиції у студентів. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 72–78, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.12>

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження. Проблема морального виховання студентів в Україні в аспекті повномасштабної агресії російської федерації проти неї є актуальною. У сучасних умовах проблема патріотизму не повинна обмежуватися лише питаннями любові до Батьківщини та готовності до її захисту, самопожертви та самозречення для блага Батьківщини. Нові концепції патріотичного виховання орієнтують на духовно-моральні якості особистості, які виражаються в коханні та відданості своїй Батьківщині; потреби зберігати та примножувати її досягнення, культуру, побут, традиції, духовні та природні багатства; формування та розвиток особистості, здатної успішно виконувати громадянський обов'язок. Питання виховання активної громадянської позиції є часним також з тої позиції, що ХХІ ст. для України та інших країн світу було відзначено низкою глобальних змін і перетворень, які торкнулися всіх сфер життєдіяльності суспільства та вплинули не лише на його політичну, соціальну та економічну сфери, але також на самосвідомість особистості, її етнокультурну та соціальну самоідентифікацію, а також якість духовного життя загалом.

Традиційна система цінностей і норм змінюється новою, яка сповнена іншим змістом і наповненням унікальних національних і культурних традицій. Людська цивілізація перебуває у черговому етапі науково-технічної революції, а світ переходить на новий ступінь свого розвитку та формує інформаційне суспільство. Процес становлення останнього у глобальному масштабі неможливий без впровадження в усі сфери життєдіяльності сучасної людини інформаційно-комунікаційних технологій, а також розвитку мережі Інтернет. На сучасному етапі загальна картина складається таким чином, що рівень соціального та культурного життя людини безпосередньо залежить від доступності матеріальних і духовних благ інформаційної цивілізації. Традиційно молодь будь-якої демократичної правової держави – майбутнє держави, тому особливе значення надається її соціалізації, яка полягає у тому числі у формуванні у молодих людей активної громадянської позиції. Залучення молоді до тих видів діяльності, що є схваленими з соціальної позиції, сприяє її успішній соціалізації та набутті нею соціальної компетентності.

Відповідно до зазначеного, **мета дослідження** полягала у визначенні впливу соціальної реклами на процесі формування активної громадянської позиції студентської молоді. **Методологія дослідження.** При проведенні дослідження було використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання. **Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що на підставі проаналізованої наукової літератури було виокремлено чотири основні функції соціальної реклами у формуванні громадянської позиції студентів, а саме: ті, які орієнтовані на обмін інформацією між державою та суспільством; ціннісно-нормативного орієнтування студентів; соціально-політичного характеру; ті, які пов'язані зі впливом на адресата. **Висновками проведеного дослідження** є наступні. Людина сьогодення оточена навутиною інформації, і все більше дослідників звертаються до проблеми впливу засобів масової інформації на свідомість молоді людини, її поведінку та моральні настанови. Одним із найпотужніших механізмів впливу є реклама, оскільки вона є широко розповсюдженою та має багато різних форм і видів: телевізійна реклама, аудіореклами по радіо, білборди, текст-реклами у друкованих виданнях, банери в інтернет-просторі тощо. Попри важливість проблеми формування та розвитку громадянської позиції у студентів, а також ролі у цьому процесі соціальної реклами, зазначені питання залишаються недостатньо вивченими. Серед причин цього явища можна назвати недостатнє розуміння ролі соціальної реклами та соціальної інформації у формуванні громадянської позиції у студентів, а також нерозробленість теоретичної сторони формування громадянської позиції молодих людей за допомогою соціальної реклами та соціальної інформації.

Ключові слова: студентська молодь, рекламні продукти, громадянська позиція, інформаційне суспільство, вплив на свідомість, патріотичне виховання, соціалізація.

Yevhenii NEDOSHOVENKO

Graduate Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9852-7913

To cite this article: Nedoshovenko, Yu. (2024). Vykorystannya sotsialnoyi reklamy dlya vykhovannya aktyvnoyi hromadyanskoyi pozytsiyi u studentiv [Use of social advertising for education of active civic position in students]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 72–78, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.12>

USE OF SOCIAL ADVERTISING FOR EDUCATION OF ACTIVE CIVIC POSITION IN STUDENTS

Relevance of the study. *The problem of moral education of students in Ukraine in the aspect of the full-scale aggression of the Russian Federation against it is relevant. In modern conditions, the problem of patriotism should not be limited only to issues of love for the Motherland and readiness to defend it, self-sacrifice and self-denial for the good of the Motherland. New concepts of patriotic education focus on the spiritual and moral qualities of the individual, which are expressed in love and devotion to their Motherland; the need to preserve and multiply its achievements, culture, life, traditions, spiritual and natural wealth; the formation and development of a personality capable of successfully fulfilling civic duty. The issue of fostering an active civic position is also timely from the standpoint that the 21st century for Ukraine and other countries of the world was marked by a number of global changes and transformations that affected all spheres of society and influenced not only its political, social and economic spheres, but also the self-awareness of the individual, his ethnocultural and social self-identification, as well as the quality of spiritual life in general.*

The traditional system of values and norms is being replaced by a new one, which is full of different content and content of unique national and cultural traditions. Human civilization is at the next stage of the scientific and technological revolution, and the world is moving to a new stage of its development and forming an information society. The process of the latter's formation on a global scale is impossible without the introduction of information and communication technologies into all spheres of life of modern man, as well as the development of the Internet. At the present stage, the general picture is such that the level of social and cultural life of a person directly depends on the availability of material and spiritual benefits of information civilization. Traditionally, the youth of any democratic legal state is the future of the state, therefore, special importance is attached to its socialization, which consists, among other things, in the formation of an active civic position in young people. Involving young people in those activities that are approved from a social position contributes to their successful socialization and acquisition of social competence.

In accordance with the above, the purpose of the study was to determine the influence of social advertising in the process of forming an active civic position of student youth. Research methodology. When conducting the study, general and special methods of scientific knowledge were used. The scientific novelty of the study is that, based on the analyzed scientific literature, four main functions of social advertising in the formation of the civic position of students were identified, namely: those that are focused on the exchange of information between the state and society; value-normative orientation of students; socio-political nature; those that are related to the impact on the addressee. The conclusions of the study are as follows. Today's man is surrounded by a web of information, and more and more researchers are addressing the problem of the influence of the media on the consciousness of a young person, his behavior and moral guidelines. One of the most powerful mechanisms of influence is advertising, since it is widespread and has many different forms and types: television advertising, audio advertising on the radio, billboards, text advertising in printed publications, banners in the Internet space, etc. Despite the importance of the problem of forming and developing a civic position in students, as well as the role of social advertising in this process, these issues remain insufficiently studied. Among the reasons for this phenomenon are the insufficient understanding of the role of social advertising and social information in forming a civic position in students, as well as the lack of development of the theoretical side of forming a civic position of young people with the help of social advertising and social information.

Key words: student youth, advertising products, civic position, information society, influence on consciousness, patriotic education, socialization.

Актуальність проблеми. Головним чином соціальна реклама впливає на емоційний стан людини та її ставлення до проблеми, яка у ній була продемонстрована. Проте лише за допомогою соціальної реклами сформуванати активну громадянську позицію у студентів як представників сучасної молоді неможливо. Соціальна реклама лише формує її суспільну свідомість, яка сприяє зміні ставлення молоді до будь-якої проблеми,

що за своїм змістом є соціальними цінностями. Для отримання поведінкових ефектів соціалізації сучасної молоді необхідним є активне залучення студентів до державних і громадських організацій, розвиток волонтерського руху та інші інструменти, які спрямовані на усвідомлену участь людини у житті суспільства.

Потенціал соціальної реклами для соціалізації студентів є значним через низку причин.

По-перше, реклама є більш доступною для сприйняття людиною та засвоєння інформації, яка міститься у ній через свою конкретну спрямованість щодо певної соціальної проблеми. По-друге, реклама завдяки постійному повторенню та оригінальності повідомлення формує динамічний стереотип поведінки, що позитивно впливає на всю ситуацію у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти проблематики морального та патріотичного виховання молоді та соціальної реклами були висвітлені у роботі М. Killen, яка вивчала, як моральне міркування сприяє розвитку та суспільним змінам (Killen, 2021); S. Sysoieva, яка досліджувала особливості навчального процесу в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні в її прикордонних областях (Sysoieva, 2023); L. Chernii, який вивчав інноваційні тренди у соціальній рекламі (Chernii, 2021) та інших науковців.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу соціальної реклами на процес формування активної громадянської позиції студентів на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Моральне становлення молоді, підготовка її до самостійного життя є найважливішою частиною розвитку суспільства та держави. ТанDEM сім'ї та педагогічних колективів освітніх закладів є основою освіти та виховання у ВНЗ. Моральне виховання студентства та формування його активної громадянської позиції як головної рушійної сили суспільства повинно здійснюватися на основі сучасного досвіду інтегрованості навчального та виховного процесів, балансу державного, громадського та сімейного виховання. Протягом століть люди закликали до суспільних змін, заснованих на моральних інтересах щодо добробуту, прав, чесності та справедливості, через навчальний процес (Killen, 2021, с. 106892).

Сучасна освіта України в аспекті її повенної відбудови буде передбачати створення принципово нового підходу у розвитку сучасної особистості, яка володіє професійними знаннями та фаховими навичками, здатна до активної діяльності у полікультурному середовищі. Молода людина з активною громадянською позицією є не лише патріотом своєї Батьківщини, вона володіє розвиненим почуттям розуміння та поваги до інших культур, вмінням

жити у глобалізованому світі у мирному співіснуванні з людьми різних національностей, рас і вірувань. Саме сфера освіти, яка відповідає за формування свідомості та національної ідентичності кожного громадянина України та українського суспільства у цілому, здатна виконувати завдання, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу, національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді (Sysoieva, 2023, с. 18).

Сучасні студенти у більшості випадків підтримують ідеї демократії, вони охоплені процесом осмислення себе громадянами та діють відповідно до стереотипів свідомості та поведінки у межах цих демократичних ідей. Соціальна реклама не лише здатна впливати на суспільну свідомість, а й активно впливати на поведінку молодих людей. Суспільство поступово починає усвідомлювати важливу роль соціальної реклами та того потенціалу, який у ній закладено. Проблема формування суспільних цінностей особливо актуальна в період розвитку української демократії (Chernii, 2021, с. 138). Оптимально розроблена соціальна реклама, яка ефективно використовується, впливає на поведінкові установки широкого загалу населення. Крім того, соціальна реклама багато у чому формує світогляд особистості, її ціннісні орієнтації, погляди, настанови, а також транслює ідеї, соціальні настрої та стереотипи поведінки.

Світовий досвід свідчить про те, що спеціальні інформаційні матеріали (брошури, буклети, плакати, теле-, радіоролики) можуть протидіяти негативним соціальним явищам суспільства (Romanovska, 2019, с. 52). Соціальна реклама привертає увагу молоді до суспільно важливих проблем, проте для вирішення деяких з них, крім соціальної реклами, необхідні конкретні заходи, у тому числі за підтримки державних та громадських інститутів. В Україні на сучасному етапі виховна мета відповідає гуманістичній концепції, яка передбачає розвиток студента як особистості. Крім того, вона вимагає сформованості в нього особистісних якостей, що необхідні для його життєдіяльності, формування ціннісних орієнтирів і моральних засад.

Якщо перераховані цілі було досягнуто, і той, хто навчається, здатний повноцінно жити у демократичному суспільстві, правильно оцінювати власний соціальний потенціал і усві-

домлювати, чим він може бути корисним для суспільства, то можна стверджувати, що завдання формування активної громадянської позиції було успішно вирішено. На тлі процесів навчання у ВНЗ та спілкування з іншими студентами, у молодих людей відбувається формування певних навичок, умінь та якостей. Майбутнє Української держави багато в чому залежить від сформованої громадянської ідентичності, а її втрата створює серйозні проблеми, пов'язані з глибокою відчуженістю у суспільстві, відчуттям розпаду, нестійкістю людського існування та навіть загрозою національній безпеці (Udovychenko, 2022, с. 13).

Поняття «громадянська позиція» нині не містить єдиного наукового визначення. На підставі аналізу характеристик її основних компонентів (патріотизм, громадянськість та соціально-політична активність) громадянську позицію можна визначити як систему внутрішніх цінностей людини, яких вона набуває у процесі соціалізації, тих, що допомагають їй самостійно приймати рішення при виконанні функціональних завдань у своїй професійній діяльності, щодо виконання громадянського обов'язку та активної участі у суспільному житті, прогнозувати можливі наслідки таких рішень, а також нести особисту та соціальну відповідальність за них.

Етапи становлення громадянської позиції молодих людей розкриваються через самоідентифікацію та усвідомлення власного «Я», формування готовності до самостійного вибору певних дій у тій чи іншій ситуації, розвиток можливостей для прояву свого «Я», самореалізації. Виокремлюють чотири етапи формування громадянської ідентичності: інформаційно-перцептивний охоплює дошкільний та молодший шкільний вік, змістово-нормативний – середній шкільний/підлітковий вік, ціннісно-смісловий – підлітковий вік, інтеграційно-ідентифікаційний – період ранньої дорослості (Petrovska, 2019, с. 212).

Особливості цього процесу в інтеграційно-ідентифікаційному періоді, на який припадає час студентства, полягають у тому, що сформована громадянська позиція людей, які мають авторитет, а також інформація, представлена «перевіреними» джерелами (телебачення, радіо, інтернет-ресурси), впливають на рівень громадянської позиції молоді. Іншими словами, навко-

лишнє середовище, що оточує людину (інтереси, інформаційне середовище, зокрема Інтернет, ЗМІ, медіакультура), має величезний потенціал для формування її особистості з набором тих чи інших якостей залежно від своєї специфіки. Це підтверджує можливість впливу рекламних продуктів на свідомість людини.

Активна громадянська позиція людини передбачає участь людини у житті суспільства, свідомі реальні дії, що відображають її (вчинки) особистого та суспільного характеру щодо навколишнього світу, які спрямовані на реалізацію суспільних цінностей при розумному співвідношенні особистісних та суспільних інтересів. Розвиток активної громадянської позиції студентів – це безперервний процес свідомого, особистісного та соціально важливого, психологічно детермінованого, цивільно орієнтованого зміцнення та розвитку пізнавальної, мотиваційно-моральної та поведінкової сфер особистості під впливом зовнішніх та внутрішніх впливів, власних зусиль та спеціально сконструйованих педагогічних умов.

Серед інструментів соціальної реклами можна виділити ряд значимих для нас у рамках заявленої проблеми, а саме (Табл. 1).

Відповідно до зазначеного, соціальна реклама виконує у процесі формування активної громадянської позиції студентів низку важливих функцій, а саме:

1. з історичної позиції:

– виховну – виховання та формування у громадян певних поведінкових моделей, пов'язаних із турботою про ближнього або про довкілля;

– патріотичну – маніфестація важливих для цього суспільства цінностей;

– пропагандистську – пропаганда тих чи інших норм, моральних установок, поведінкових установок, наприклад, пропаганда здорового способу життя або формування громадянської відповідальності;

– іміджеву – створення стилю життя, способу життя або якоїсь ідеальної моделі, до якої повинні прагнути громадяни.

2. з політичної позиції:

– формування громадської думки;

– привернення уваги до актуальних проблем суспільного життя;

– стимулювання дій для розв'язання соціальних проблем;

Інструменти соціальної реклами у процесі формування активної громадянської позиції студентів

Назва інструмента	Характеристика інструмента
Технологія символізації	Стимулювання установок поведінки цільової аудиторії за допомогою «асоціювання» стилю життя з певною культурною символікою. Способи символізації: – використання в процесі просування бажаного способу життя резонансних символів (графічних, кольорових, вербальних і звукових), тобто, древніх, архетипових, які завжди усвідомлюються (у цьому випадку людська свідомість відгукується поза волею і бажання суб'єкта); – забезпечення асоціативного зв'язку нормативних властивостей особистості з базовими цінностями; – негативне позиціонування ненормативної поведінки негативною групою символів. Також одним зі способів актуалізації виховного потенціалу соціальної реклами є символізація норми шляхом позиціонування аналогічного ставлення до неї з боку суб'єктивно важливих осіб або соціальних груп. Цей спосіб заснований на базовому механізмі ідентифікації, який виступає як найважливіша умова розвитку та самореалізації особистості: особистість і діяльність певного роду людей стають взірцем для наслідування і тим самим набувають особливої культурної функції, виступають семіотичним та смисловим центром соціуму.
Технологія культурної символіки	Передбачає демонстрацію норм через символіку, яка викликає відразу, її протилежного полюса, тобто, актуалізація у свідомості цільової аудиторії норм з допомогою трансляції асоціального, забороненого, аморального – «не норми». Таким чином відбувається асоціювання моральних норм, нерідко з використанням елементів «шокової терапії», з певною культурною символікою.
Технологія проблематизації	Передбачає посилення значущості особистісних проблем суспільства та позиціонування бажаного (ідеального) стилю життя як їх дозволу. «Проблематизація» свідомості особистості не просто стимулює нормативну мотивацію, але також вона здатна блокувати психологічні механізми захисту та здійснювати будь-яку інформаційну та ціннісну експансію.
Технологія референтації	Спрямована на формування нормативних параметрів ставлення аудиторії до різноманітних явищ та атрибутів життєдіяльності (цінностей, стилю життя, способів проведення дозвілля) шляхом позиціонування аналогічного ставлення до них з боку суб'єктивно важливих особистостей або соціальних груп. Ця технологія є найважливішою умовою самореалізації особистості, яка прагне знайти тотожні собі феномени – референти (як позитивні, так і негативні), за допомогою яких вона здатна вийти за пропоновані їй межі, розуміючи себе у контексті Універсуму.

* сформовано автором на підставі аналізу (Tan, 2020, с. 002085232091563), (Lin, 2021, с. 1), (Gkeredakis, 2019, с. 100254), (Agar, 2019, с. 377)

- формування позитивного відношення до державних структур;
- демонстрації соціальної відповідальності бізнесу;
- зміцнення соціально значущих інститутів громадянського суспільства;
- формування нових типів суспільних відносин або зміна поведінкової моделі суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За допомогою використання різних інструментів соціальна реклама формує власний набір функцій, який може сприяти оптимізації функціонування українського соціуму через підвищення громадянської відповідальності молодого покоління та формування активної громадянської позиції молоді. Вбачається можливим визначити такі функції соціальної реклами у процесі формування активної громадянської позиції студентів:

1. Функції, спрямовані на обмін інформацією між державою та суспільством, – комунікативна, інформаційна, культурно-просвітницька. Перераховані функції полягають

у приверненні уваги до актуальних соціальних проблем, інформування про способи їх вирішення та профілактики, а також про діяльність некомерційних організацій або державних структур та соціальні послуги, що надаються ними.

2. Функції ціннісно-нормативного орієнтування молоді – соціалізації, виховна, функція формування світогляду, іміджева (функція, спрямована на створення схвалюваних соціумом образів і зразків-орієнтирів). Ці функції соціальної реклами полягають у впливі на ціннісні орієнтації молодих людей, норми їхньої поведінки, що сприяє функціонування інших громадських інститутів та стабільності суспільної системи в цілому.

3. Функції соціально-політичного характеру – функція легітимізації влади або ідеологічна, функція соціального контролю, формування позитивного ставлення до державних, політичних структур або діячів.

4. Функції, пов'язані з впливом на адресата – пропагандистська, формування громадської думки, мотиваційно-спонукальна. Соціальна

реклама може не лише сприяти формуванню конструктивної поведінки, а й запобігати формуванню девіантної поведінки. Шляхом наочного показу неправильних і правильних зразків поведінки соціальна реклама створює певне ставлення до подібних явищ і таким чином може допомогти у боротьбі із соціальними проблемами.

Серед значної кількості наукових праць, присвячених висвітленню питань громадянського та патріотичного виховання молоді, а також різних аспектів соціальної реклами, відсутні дослідження у сфері вивчення потенціалу соціальної реклами у процесі формування

громадянської позиції студентів. Таким чином, складаються протиріччя між потребою сучасного суспільства України у відповідальних громадянах з активною громадянською позицією, які здатні орієнтуватися у сучасних політичних і соціально-економічних умовах і відсутністю у більшості молодих людей чітких громадянських і життєвих позицій та духовних і моральних ідеалів, а також між зростанням інтересу до соціальної реклами та її потенціалу та недостатньою розробленістю теоретичних і практичних аспектів формування громадянської позиції у вигляді соціальної реклами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agar J. What is technology? *Annals of science*. 2019. Vol. 77, no. 3. P. 377–382. <https://doi.org/10.1080/00033790.2019.1672788> (date of access: 26.12.2024).
2. Chernii L. V. Innovative trends in the effectiveness of social advertising. The european development trends in journalism, pr, media and communication. 2021. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-042-1-33> (date of access: 26.12.2024).
3. Gkeredakis M., Constantinides P. Phenomenon-based problematization: coordinating in the digital era. *Information and organization*. 2019. Vol. 29, no. 3. P. 100254. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.100254> (date of access: 26.12.2024).
4. Killen M., Dahl A. Moral reasoning enables developmental and societal change. *Perspectives on psychological science*. 2021. P. 174569162096407. <https://doi.org/10.1177/1745691620964076> (date of access: 26.12.2024).
5. Lin C. Application of traditional cultural symbols in art design under the background of artificial intelligence. *Mathematical problems in engineering*. 2021. Vol. 2021. P. 1–11. <https://doi.org/10.1155/2021/1258080> (date of access: 26.12.2024).
6. Petrovska I. Stages of civic identity formation. *Problems of modern psychology: collection of research papers of kamianets-podilskyi national ivan ohienko university, G. S. kostiuk institute of psychology of the national academy of educational sciences of ukraine*. 2019. No. 44. P. 212–233. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-44.212-233> (date of access: 26.12.2024).
7. Romanovska L. Social advertising in the prevention of the questionality of youth. *Social work and education*. 2019. Vol. 6, no. 1. P. 52–61. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.19.1.5> (date of access: 26.12.2024).
8. Sysoieva S. Education and upbringing in the borderland of ukraine: the relevance of research during the war. *Education: modern discourses*. 2024. No. 6. P. 18–35. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-02> (date of access: 26.12.2024).
9. Tan H., Zhao X., Zhang N. Technology symbolization: political mechanism of local e-government adoption and implementation. *International review of administrative sciences*. 2020. P. 002085232091563. <https://doi.org/10.1177/0020852320915637> (date of access: 26.12.2024).
10. Udovychenko L. Formation of civic identity of students based on methodical heritage of Yevhen Pasichnyk. *Studies in Comparative Education*. 1 (Aug. 2022), 13–23. 2022. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2022.258282>.

REFERENCES:

1. Agar, J. (2019). What is technology? *Annals of Science*, 77(3), 377–382. <https://doi.org/10.1080/00033790.2019.1672788>
2. Chernii, L. V. (2021). Innovative trends in the effectiveness of social advertising. *The European development trends in journalism, PR, media and communication*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-042-1-33>
3. Gkeredakis, M., & Constantinides, P. (2019). Phenomenon-based problematization: Coordinating in the digital era. *Information and Organization*, 29(3), 100254. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.100254>
4. Killen, M., & Dahl, A. (2021). Moral reasoning enables developmental and societal change. *Perspectives on Psychological Science*, 174569162096407. <https://doi.org/10.1177/1745691620964076>
5. Lin, C. (2021). Application of traditional cultural symbols in art design under the background of artificial intelligence. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021, 1–11. <https://doi.org/10.1155/2021/1258080>

6. Petrovska, I. (2019). Stages of civic identity formation. *Problems of Modern Psychology: Collection of Research Papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, (44), 212–233. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-44.212-233>
7. Romanovska, L. (2019). Social advertising in the prevention of the questionality of youth. *Social Work and Education*, 6(1), 52–61. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.19.1.5>
8. Sysoieva S. (2024). Education and upbringing in the borderland of Ukraine: The relevance of research during the war. *Education: Modern Discourses*, (6), 18–35. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-02>
9. Tan, H., Zhao, X., & Zhang, N. (2020). Technology symbolization: Political mechanism of local e-government adoption and implementation. *International Review of Administrative Sciences*, 002085232091563. <https://doi.org/10.1177/0020852320915637>
10. Udovychenko, L. (2022). Formation of civic identity of students based on methodical heritage of Yevhen Pasichnyk. *Studies in Comparative Education*, (1), 13–23. <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2022.258282>.

УДК 37.013.42.011.3-052:316.485.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.13>

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Бібліографічний опис статті: Чернета, С. (2024). Соціально-педагогічні умови профілактики конфліктів серед учнівської молоді в закладі освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 79–88, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.13>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Профілактика конфліктів серед учнівської молоді в закладах освіти є надзвичайно актуальною та вкрай необхідною, особливо під час війни. В статті акцентовано увагу на тому, що конфлікти є невід'ємною складовою нашого життя, а в закладах загальної середньої освіти вони мають свої особливості та специфіку виникнення, протікання та вирішення. Вказується на складність розв'язання педагогічного конфлікту, яка зумовлюється різним віком його учасників, різницею у життєвому досвіді як педагогів, так і учнів, особливо тих, які перемістились із зони бойових дій, надмірною емоційністю здобувачів освіти, присутністю інших осіб в момент його вирішення.

В закладах освіти конфлікти виникають в системі «здобувач освіти – здобувач освіти», «педагог – здобувач освіти», «батьки – здобувач освіти».

Особливості попередження конфліктів в учнівському колективі залежать від розуміння причин, його видів та факторів, які набули специфічного змісту під час війни. В статті визначено та охарактеризовано зміст основних причин виникнення конфліктів в учнівському середовищі, серед яких: соціально-психологічні, освітні та навчальні, особистісні та міжособистісні. Відповідно представлено власне визначення поняття «профілактика конфліктів серед учнівської молоді, яке розглядається як комплекс заходів, що здійснюються закладом освіти, спрямований на попередження та мінімізацію виникнення конфліктів, сприяння їх конструктивному вирішенню в освітньому середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Ефективними формами та методами профілактики конфліктів серед учнівської молоді є освітні та просвітницькі програми, тренінги з рольовими іграми, дискусіями, практичними вправами, бесіди, залучення батьків і громади до цього процесу, залучення учнів до творчих видів діяльності, консультування тощо.

Визначено соціально-педагогічні умови профілактики конфліктів серед учнівської молоді в закладі освіти: створення безпечного та комфортного освітнього середовища; формування навичок безконфліктної взаємодії усіх учасників освітнього процесу; застосування відновних практик конструктивного вирішення конфлікту; реалізація тьюторської підтримки в закладі освіти.

Ключові слова: профілактика, конфлікт, відновні практики, учнівська молодь, заклади освіти, соціально-педагогічні умови.

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

To cite this article: Cherneta, S. (2024). Sotsialno-pedahohichni umovy profilaktyky konfliktiv sered uchnivskoi molodi v zakladi osvity [Socio-pedagogical conditions of conflict prevention among student youth in educational institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 79–88, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.13>

SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CONFLICT PREVENTION AMONG STUDENT YOUTH IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Prevention of conflicts among students in educational institutions is extremely relevant and essential, especially in times of war. The article focuses on the fact that conflicts are an integral part of our lives, and in general secondary education institutions they have their own characteristics and specifics of emergence, development and resolution. The author points out the complexity of resolving a pedagogical conflict, which is due to the different ages of its participants, the difference in life experience of both teachers and students, especially those who have moved from the war zone, excessive emotionality of students, and the presence of other persons at the time of its resolution.

In educational institutions, conflicts arise in the system of 'student – student', 'teacher – student', 'parents – student'.

The peculiarities of preventing conflicts in the student community depend on understanding the causes, types and factors that have acquired specific content during the war. The article identifies and characterises the content of the main causes of conflicts in the student environment, including: socio-psychological, educational and training, personal and interpersonal. Consequently, the author presents his own definition of the concept of 'conflict prevention among student youth', which is considered as a set of measures carried out by an educational institution aimed at preventing and minimising the occurrence of conflicts, promoting their constructive resolution in the educational environment and implemented through various instruments of social, legal, pedagogical and psychological influence. Effective forms and methods of conflict prevention among student youth include educational and awareness-raising programmes, trainings with role-playing games, discussions, practical exercises, conversations, involvement of parents and the community in this process, involvement of students in creative activities, counselling, etc.

The socio-pedagogical conditions for the prevention of conflicts among student youth in an educational institution have been determined: creation of a safe and comfortable educational environment; forming skills of conflict-free interaction of all participants of the educational process; application of restorative practices of constructive conflict resolution; implementation of tutoring support in an educational institution.

Key words: *prevention, conflict, restorative practices, student youth, educational institutions, socio-pedagogical conditions.*

Актуальність проблеми. В сучасних умовах розвитку українського суспільства, специфіки світової реальності проблема профілактики конфліктів в цілому та в різних сферах суспільного життя стоїть досить гостро. Вимагає системного перегляду як сама природа соціального конфлікту, так і використання ефективних інструментів, технологій та способів вирішення конфліктів. Дана проблема особливо актуалізувалася після повномасштабного вторгнення росії на територію України, оскільки наші громадяни зіткнулися з невідомими раніше викликами: соціальне напруження, підвищення рівня їхньої тривожності, відчуття страху, небезпеки та стресу. Відсутність сформованих навичок поведінки в кризових непередбачуваних ситуаціях спричинила виникнення нових та поглиблення існуючих конфліктів у суспільстві, натомість можливості ними керувати зменшуються. Особливо незахищеними в таких умовах є діти через відсутність життєвого досвіду, несформованість емоційно-ціннісної сфери, недостатність знань та умінь конструктивного вирішення конфліктів та ін.

Конфлікти є невід'ємною складовою нашого життя. В закладах загальної середньої освіти вони мають свої особливості та специфіку виникнення, протікання та вирішення. Кількість конфліктів та учасників конфліктних

ситуацій в освітньому середовищі останніми роками зростає. Головне їх не боятися, не ігнорувати, не уникати, а вміти аналізувати, вчитися розв'язувати та управляти ними, залучаючи до цього усіх учасників конфлікту, оскільки наслідком невирішених або деструктивних конфліктів можуть бути зниження академічної успішності, психологічний стрес, погіршення взаємостосунків між ними та навіть випадки булінгу (Лях, Попова, Спіріна, 2019).

Систематична профілактика конфліктів в учнівському середовищі, спрямована на їх запобігання, формування в учасників освітнього процесу вмінь безконфліктної взаємодії та конструктивного вирішення цих конфліктів є запорукою формування всебічно розвинутої та освітченої особистості; забезпечення якісного освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз конфліктів, технології їх вирішення, форми та методи їх профілактики були предметом досліджень різних науковців, які досліджували: методичний інструментарій діагностики та прогнозування конфліктів (С. Гарькавець, Л. Волченко); питання попередження та профілактики конфліктів серед учнівської молоді (Л. Зуб, Т. Журавель, Л. Мельник, М. Снітко); виклики в профілактиці конфліктів у шкільному

середовищі в умовах війни (В. Андрєєнкова, О. Дацко, Д. Малєєв, М. Матвійчук, І. Трубавіна); питання ефективності програм спрямованих на вирішення конфліктів і впровадження відновних практик у закладах освіти Т. Харківська); шкільну медіацію як ефективний спосіб вирішення та врегулювання конфліктів (Н. Білик, А. Біцай, Р. Безпальча, О. Белкіна-Ковальчук, Н. Бочкар, Р. Вайнола, В. Лютий, Т. Лях, Р. Новгородський, Т. Спіріна та ін.).

Метою статті – проаналізувати особливості профілактики конфліктів серед учнівської молоді в закладах освіти, визначити соціально-педагогічні умови профілактики таких конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний заклад загальної середньої освіти – це специфічна, складна та динамічна відкрита соціальна система, в якій педагогічний процес ґрунтується на широкій взаємодії між вчителями, батьками та здобувачами освіти. Педагогічні та учнівські колективи є організованими групами, які впливають один на одного і формують свою систему цінностей та правил поведінки. Під час такої постійної взаємодії виникають певні розбіжності та протиріччя, що є закономірним процесом. Складність розв’язання педагогічного конфлікту зумовлюється різним віком його учасників, різницею у життєвому досвіді як педагогів, так і учнів, особливо тих, які перемістились із зони бойових дій, надмірною емоційністю здобувачів освіти, присутністю інших осіб в момент його вирішення. Тому особливого значення набуває попередження конфліктів в учнівському колективі, які виникають в системі «здобувач освіти – здобувач освіти», «педагог – здобувач освіти», «батьки – здобувач освіти».

Особливості профілактики конфліктів серед учнівської молоді в закладах освіти залежать від розуміння причин, видів та факторів їх виникнення.

Значна частина науковців головною передумовою конфліктів вважають порушення рівності позицій сторін. Поведінковими характеристиками в даній ситуації є закритість і оцінність позицій обох або однієї зі сторін взаємодії, що проявляється у приховуванні своїх мотивів, інтересів, почуттів, інформації щодо конфліктної ситуації. Наслідком приховування почуттів, потреб, інтересів є формування помилкової орієнтації конфліктуючих сторін стосовно одна

одної; поява неправильних припущень і, відповідно, неадекватна реальна поведінка.

В своїх наукових розвідках Є. Дурманенко джерелом суперечностей у колективі бачить розмаїття особистісних відмінностей у рівнях політичного, філософського, етичного, естетичного, педагогічного розвитку особистості, а також відмінностей у досвіді й віці, що може викликати відмінність у вчинках та їхніх оцінках (Дурманенко, 2004).

Причинами конфліктів серед учнівської молоді можуть бути міжособистісна неприязнь, несприйняття будь-яких відмінних від своїх думок і поглядів, порушення загальноприйнятих або власного бачення норм в поведінці ровесників. Конфлікти між здобувачами освіти часто виникають через образи, плітки, заздрість, у зв’язку протистоянням за лідерство, нерозділене кохання.

Аналіз наукових праць, дозволив виділити основні конфлікти, які виникають між педагогами та здобувачами освіти: *конфлікти діяльності* (проявляються у відмові або поганому виконанні здобувача освіти навчального завдання); *конфлікти вчинків* (виникають при помилковому розумінні та аналізі вчинку педагога або здобувача освіти, без з’ясування мотиву або причини поведінки другого із сторін взаємодії); *конфлікти відносин* (виникають за відсутності вмінь конструктивно розв’язувати конфлікти). Також причинами конфліктів між педагогами і здобувачами освіти є: різне розуміння подій і їхніх причин (конфлікт «очима вчителя» і «очима учня» виглядає по-різному); різний життєвий досвід.

На думку О. Карпенко, Т. Лях та Т. Спіріної конфлікти серед здобувачів освіти можуть спричинити ряд факторів, а саме: соціально-психологічні, освітні та навчальні, особистісні та міжособистісні (Карпенко, Лях, Спіріна, 2024).

Під час війни зміст причин та факторів виникнення конфліктів дещо змінились, оскільки до більшості педагогічних та учнівських колективів входять педагоги та здобувачі освіти із особливим статусом, який спричинила війна: внутрішньо переміщені особи, члени родини загиблого військовослужбовця, члени родини військовослужбовця, який безпосередньо перебуває в зоні бойових дій, члени сім’ї ветеранів війни, учні, які здобувають освіту за різними формами здобуття освіти або поєднуючи їх, в т.ч. перебуваючи за кордоном.

Зміст *соціально-психологічних факторів*, які спричиняють конфлікти серед здобувачів освіти, залежить від наявності або відсутності зазначеного вище статусу в учасників освітнього процесу, оскільки до таких факторів належать: соціальний статус та економічна нерівність (відмінності в соціальному статусі та матеріальному становищі, наявність особливого статусу можуть спричинити у здобувачів освіти заздрість, ревності до успіхів інших, роздратування, принизливе співчуття та надмірну опіку, що призводить до конфліктів); проблеми в родині (конфлікти між батьками, відсутність підтримки з боку родини, переживання за близьких або пережита втрата можуть сприяти агресивній поведінці та провокувати виникнення конфліктів); проблеми самоідентифікації та соціальної адаптації (криза самоідентифікації, яку переживають учні, учнівська молодь, переосмислення національної ідентичності, цінностей та виникнення нових ідеалів може призвести до проблем із соціальною адаптацією та конфліктів з однолітками).

Зміст *освітніх та навчальних факторів*, які спричиняють конфлікти серед здобувачів освіти, залежить від наявності різних форм здобуття освіти в учнівському колективі. До таких факторів належать: перевантаження навчальним матеріалом (надмірний обсяг домашніх завдань, пов'язаний зі зривом навчальних занять, у зв'язку з повітряною тривою, здобуття освіти на інших, окрім очної, форми, завищені вимоги можуть викликати стрес і незадоволення, що призводить до конфліктів з педагогами й однокласниками, недостатня конфліктологічна компетентність педагога щодо ефективного управління класом / групою і вирішення конфліктів може сприяти їхньому загостренню); відсутність організаційної структури та чіткої структури освітнього процесу, нечіткість розподілу прав і обов'язків; незбалансований розклад, некоректне оцінювання.

Зміст особистісних та міжособистісних факторів, які спричиняють конфлікти серед здобувачів освіти, залежить від наявності ба відсутності травм, спричинених війною. До таких факторів відносять: індивідуальні особливості характеру, неадекватно занижена чи завищена самооцінка, хибність самоідентифікації, нерозвиненість процесів саморегуляції, рефлексії, слабкий самоконтроль, недостатня сформова-

ність здатності емпатії, відмінність в темпераменті, рівні агресивності, самооцінці й емоційній стабільності. Конфліктують здобувачі освіти через взаємостосунки такі як: дружба, суперництво, романтичні стосунки тощо.

Отже, розуміння причин та факторів виникнення конфліктів серед учнівської молоді є необхідною умовою успішного попередження, профілактики та конструктивного вирішення таких конфліктів в освітньому середовищі. Адже не вирішені та не врегульовані конфлікти в освітньому середовищі серед студентської молоді можуть мати такі наслідки: втрата інтересу до навчання, проблеми з концентрацією уваги, і як наслідок, зниження академічних результатів; психологічні й емоційні наслідки, зниження самооцінки, що негативно впливає на психоемоційне здоров'я, викликаючи відчуття неспокою й емоційного напруження, як наслідок, розвиток депресії.

Тому профілактика та конструктивне вирішення конфлікту є передумовою розвитку успішного демократичного українського суспільства. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «профілактика конфліктів». Зазвичай це поняття трактують як організацію життєдіяльності суб'єктів соціальної взаємодії, яка спрямована на недопущення конфлікту або на мінімізацію ймовірності його виникнення.

Зважаючи на посадові обов'язки та функції, які виконує соціальний педагог в закладі загальної середньої освіти, саме він відповідає та зобов'язаний здійснювати профілактичну роботу. На цьому наголошує О. Безпалько «соціальний педагог у закладах середньої освіти проводить свою професійну діяльність за різними напрямками, зокрема «попереджає конфлікти, допомагає у подоланні конфліктних ситуацій на ранніх стадіях та запобігає розвитку складніших проблем у формуванні навичок позбавлення від кризових станів, навчає соціальних навичок» (Безпалько, 2013).

Виходячи з цього, профілактика конфліктів серед учнівської молоді – це комплекс заходів, що здійснюються закладом освіти, спрямований на попередження та мінімізацію виникнення конфліктів, сприяння їх конструктивному вирішенню в освітньому середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру.

Форми та методи профілактики конфліктів серед учнівської молоді є різноманітними. Серед них: різноманітні освітні та просвітницькі програми (формування знань й навичок ефективної соціальної комунікації, міжособистісного спілкування для вирішення конфліктних ситуацій), тренінги з рольовими іграми, дискусіями, практичними вправами (розуміння природи конфліктів, вміння розпізнавати їхні ознаки, застосовувати ефективні стратегії щодо їх вирішення), бесіди, залучення батьків і громади до цього процесу (конструктивна взаємодія під час комунікації), залучення учнів до творчих видів діяльності (концентрація уваги і зусиль на спільній діяльності задля спільного результату), консультування тощо (Косьміна, Лютий, 2022).

На нашу думку, напрацьовані практики профілактики конфліктів серед учнівської молоді можуть бути ефективнішими при створенні соціально-педагогічних умов. Під соціально-педагогічними умовами розуміємо сукупність взаємопов'язаних передумов, що забезпечують цілеспрямоване управління соціальним педагогом освітнім процесом.

Виділяємо такі соціально-педагогічні умови профілактики конфліктів серед учнівської молоді:

1. *Створення безпечного та комфортного освітнього середовища.* Виокремлення цієї умови пов'язано з тим, що саме безпечне та комфортне освітнє середовище забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну та міжособистісну взаємодію, сприяючи психологічному та емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків; розвиток нетерпимості до насильства й жорстокості в будь-яких проявах; наявність достатніх ресурсів для їх запобігання дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Для безпечного освітнього середовища властиві комфортні взаємини всіх учасників освітнього процесу, дотримання всіх необхідних норм безпеки кожного з них, відсутність проявів насильства та небезпек, в т.ч. мінімізовані можливості виникнення конфліктів (Цюман, Бойчук, 2018).

В контексті нашого дослідження, варто зазначити, що в безпечному освітньому серед-

овищі мають бути відсутні фактори небезпеки, загрози, страх. Натомість безпечними є такі умови, в яких дитина «має відчуття впевненості, почуття довіри до іншої особи або оточуючого середовища» (Князькіна, Подтикан, 2019).

Визначають такі аспекти безпеки освітнього середовища: соціальний, психологічний, екологічний та інформаційний. Ознаками безпечного освітнього середовища є якість взаємин (визначається такими чинниками: «позитивні (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність) та негативні (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпуляція)», комфортність (визначається «оцінкою емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії педагогів та здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу») та задоволеність (охоплює задоволення таких дитячих потреб: «у допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні самооцінки, пізнанні та діяльності, розвитку здібностей і можливостей» (Безпечне, 2024).

Отже, безпечне та комфортне освітнє середовище є такою системою впливів та умов формування особистості, можливостей для її розвитку, що містяться в її оточенні та має бути націлене на гармонійний розвиток здобувачів освіти, сприяти ефективному освітньому процесу.

Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, дотримано права і норми безпеки кожного учасника освітнього процесу (Курач, 2021).

2. *Формування навичок безконфліктної взаємодії усіх учасників освітнього процесу.* Формування навичок безконфліктної взаємодії розглядаємо через призму теорій, концепцій, принципів виникнення, протікання та розв'язання конфліктів. Серед основних теорій: теорія конфлікту (Макс Вебер, Джордж Сімел, Ральф Дахендорф, Льюїс Косер, Теодор Адорно та ін.), полягає у тому, що конфлікти є частиною соціального життя, вони можуть бути конструктивними або деструктивними, залежно від способу їх вирішення, та виникають через різницю в інтересах, цінностях, потребах тощо. Відповідно для конструктивного вирішення конфліктів, здобувачі освіти мають навчитися висловлювати свої думки та чути інших, взаємодіяти з ними, спільно вирішувати проблеми; теорія соціального навчання; теорія соціального

навчання (Альберт Бандури), яка спирається на припущення, що люди навчаються як на власному досвіді, так і спостерігаючи за діями інших людей та наслідуючи їхню поведінку. Відповідно до цієї теорії кожна людина взаємодіє з навколишнім середовищем та іншими людьми, може наслідувати їхню поведінку тільки за умови, що вона є для неї ціннісно значимою; наслідування цієї поведінки залежить від того, наскільки точно людина сприймає та запам'ятовує дії, які вона спостерігає; навчання може відбуватися через діяльність, спостереження та наслідування поведінки інших людей; мотивація людини до подальшого навчання та розвитку залежить від оцінки власних зусиль та результатів навчання. В контексті нашого дослідження теорія соціального навчання вказує на те, що здобувачі освіти можуть навчатися та змінювати свою поведінку за допомогою власного досвіду та знань, а також шляхом спостереження та наслідування дій педагогів та однокласників. Відповідно формування навичок безконфліктної взаємодії в здобувачів освіти залежить від того, наскільки педагоги будуть проявляти безконфліктну поведінку та створювати сприятливу атмосферу в класі (Бандура, 1977); теорія міжособистісних взаємин (Гарріет Луміс), яка включає в себе такі поняття, як «взаємне сприйняття», «взаємна залежність», «взаємна допомога», «взаємна привабливість» та інші. Ця теорія включає такі позиції: взаємність (взаємодії між людьми є взаємними, тобто кожна сторона впливає на іншу); взаємна залежність (залежність однієї людини від іншої в різних сферах життя); взаємна допомога (допомога один одному в різних ситуаціях); взаємна привабливість (відчуття взаємної привабливості один до одного, яка може впливати на взаємини); взаємне сприйняття (сприйняття себе та інших людей впливає на взаємодії між ними).

Формування навичок безконфліктної взаємодії базується також на таких підходах, як: *позитивна педагогіка*, яка передбачає активне використання похвали та підтримки здобувачів освіти у їхньому навчанні та вирішенні проблем; *розвиваюча педагогіка*, яка акцентує увагу на саморозвитку та самовдосконаленні здобувачів освіти, що сприяє їхньому позитивному розвитку та зниженню рівня конфліктності; *педагогіка партнерства*, яка базується на спілкуванні, взаємодії та співпраці між педагогом, здобувачем освіти, на об'єднанні їх спіль-

ними цілями та прагненнями; добровільності та зацікавленості, рівноправності учасників освітнього процесу, відповідальності за результат; *емоційно-цілісний підхід*, який передбачає врахування емоційного стану здобувачів освіти та сприяння розвитку їхньої емоційної стабільності та контролю над емоціями; *ігровий підхід*, який використовує ігри та інтерактивні форми роботи для формування навичок комунікації, співпраці та вирішення конфліктів.

Формування навичок безконфліктної взаємодії учасників освітнього середовища є станом освітнього середовища, для якого властиве спілкування, яке базується на здатності ефективно висловлювати свої думки, слухати та розуміти інших людей, відмовлятися від образ та провокативних заяв, повазі до інших учасників освітнього процесу, спільна діяльність без конфліктів, яка об'єднує навколо спільної мети з врахуванням потреб та позицій інших учасників, та ефективне використання технік аналізу, пошуку компромісу та вирішення конфліктів.

3. *Застосування відновних практик конструктивного вирішення конфлікту*. Перш за все, варто зазначити, в основі застосування відновних практик конструктивного вирішення конфлікту лежить відновний підхід, який описує спільні цінності, принципи та характерні риси різноманітних програм і процесів, які стосуються відновних практик. Цей підхід застосовується на протипагу дисциплінарному підходу та силовим або каральним методам вирішення конфліктів, які притаманні більшості закладів освіти. На думку Т. Харківської, відновні практики виступають одним із засобів профілактики деструктивних конфліктів та налагодження міжособистісних зв'язків. Ціннісним змістом відновних практик є активна участь всіх сторін конфлікту та розуміння важливості відновлення стосунків для покращення загальної атмосфери в закладі освіти. (Харківська, 2023).

На сьогодні немає єдиного переліку відновних практик. До них відносять такі практики, що сприяють відновленню чи побудові стосунків у громаді, є відновними і можуть варіювати від абсолютно неформальних (як, наприклад, висловлення почуттів і застосування «Я-тверджень») до найбільш формальних, які залучають багато учасників/учасниць і передбачають серйозне планування, підготовку, структурованість і комплексність. (Впрова-

дження, 2023). Загальноприйнято медіацію та Коло відносити до відновних практик.

Якщо говорити про медіацію, то ця процедура альтернативного вирішення конфлікту вважається найбільш ефективною в усіх сферах суспільного життя, та визначається як процес, у якому медіатор/медіаторка створює умови для відновлення здатності людей розуміти одне одного та домовлятися про прийнятні для них варіанти вирішення проблем (за потреби – про залагодження заподіяної шкоди), що виникли внаслідок конфліктних або кримінальних ситуацій (Впровадження, 2023).

Медіація має вагомий потенціал для освітньої, виховної та соціальної сфери, оскільки забезпечує можливість зняття емоційного напруження, збереження стосунків та досягнення рішення, якого будуть дотримуватися обидві сторони (Чернета, Карпінська, 2022). Медіація допомагає знизити внутрішню агресію здобувачам освіти, сприяє розвитку практичних навичок конструктивного вирішення конфліктів, усвідомленню своєї цінності в суспільстві (Belkina-Kovalchuk, 2021). Знайти рішення в конфліктній ситуації допомагає медіатор, який зберігає нейтралітет, неупередженість щодо учасників, обговорюваного питання, результату, він лише організовує і спрямовує процес та допомагає знаходити рішення, які влаштовують усіх учасників конфлікту. Водночас відповідальність за прийняті рішення повністю лежить на конфлікуючих сторонах (Лях, Спіріна, 2015).

Шкільна медіація – це той соціальний інструмент, який дозволяє ефективно попереджати конфлікти і вирішувати їх, дає можливість не тільки відновити втрачені соціальні зв'язки підлітків, але й побудувати або створити нові, більш ширші та ефективні. створюючи безпечне середовище для всіх учасників освітнього процесу.

Важливим та необхідним є створення в закладах освіти служби порозуміння закладу освіти, яка розуміється як добровільне об'єднання медіаторів та медіаторок з числа старшокласників освітнього процесу, які пройшли навчання за відповідною освітньою програмою і розділяють цінності відновного підходу. Вони, використовуючи відновні практики, допомагають своїм одноліткам вирішувати конфлікти мирним шляхом і працюють над формуванням

безпечної атмосфери в навчальному закладі (Вирішення конфліктів мирним шляхом, 2024). Створення служби порозуміння в закладі освіти сприяє зменшенню напруженості в колективі, а також формуванню у здобувачів освіти навички ненасильницького спілкування та виходу із конфлікту відповідно до цінностей відновного підходу (Харківська, 2023). Служба порозуміння згуртовує навколо спільної мети та приносить користь усім учасникам освітнього процесу, сприяючи конструктивному розв'язанню конфліктів, популяризуючи відновні практики, працюючи над попередженням насильства, сприяючи налагодженню позитивних стосунків між однолітками.

Це однією відновною практикою є Коло, що сприяє колективній взаємодії, тобто вона є ефективною для групи, для вирішення групових конфліктів. Така відновна практика спрямована на залучення до вирішення проблеми всіх зацікавлених осіб, на їхню активну участь в прийнятті рішень. Кожен з учасників має можливість висловити власний погляд та бути почутим іншими членами Кола завдяки процедурі, яка забезпечує рівність усіх учасників. Важливим елементом Кола є Мов-ник (Братина) – це символічний предмет, який передають з рук у руки від одного учасника до іншого, і тим самим дають учаснику право говорити (Розбудова миру, 2016).

Відновні практики є інноваційними для вирішення конфліктів між учасниками освітнього процесу, набувають популярності та засвідчили свою ефективність.

4. *Реалізація тьюторської підтримки в закладі освіти.* Одним із принципів сучасної освіти є дитиноцентризм та індивідуалізація, реалізація яких полягає в розкритті та розвитку здібностей, талантів і можливостей кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками, врахувавши при цьому індивідуальні особливості, потреби учнів та спрямувавши їх на розкриття їхнього потенціалу (Нова українська школа, 2016). Така взаємодія зумовлює безліч суперечностей та розбіжностей. Досвід зарубіжних країн в таких випадках свідчить про необхідність та дієвість тьюторської підтримки, яка спрямована на розвиток особистості з метою розкриття її потенціалу; може бути реалізована через індивідуальну співпрацю пліч-о-пліч та в малих групах;

передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини; здійснюється на засадах персоналізації: здобувач освіти – автор свого освітнього та життєвого шляху, активний учасник планування власної діяльності, який реалізує свій персональний шлях за допомогою тьютора-наставника (Швець, 2021).

Така підтримка для учнівської молоді на думку С. Бойко та Т. Швець обумовлена особливостями даної вікової категорії. Оскільки для них важливим є пошук свого життєвого шляху, власної траєкторії розвитку (освітньої та професійної), набуття автентичного досвіду комунікації, співпраці та діяльності. Однак, варто зауважити, що якими б не були самостійними учні старших класів, вони стикаються з ситуаціями, коли підтримка, а інколи, навіть, допомога дорослого стає необхідною (Бойко, Швець, 2023).

Перевагами тьюторської підтримки є: індивідуальний підхід, що ґрунтується на з'ясуванні тьютором потреб здобувачів освіти, емоцій, інтересів для надання необхідної підтримки здобувачеві освіти з урахуванням його особливостей; онлайн тьюторинг, що дозволяє залишатися здобувачам освіти на зв'язку з тьютором, незалежно від їхнього місцеперебування (Wootton, 2013).

Реалізація тьюторської підтримки в закладі освіти полягає у тому, що тьютор супроводжує здобувачів освіти допомагає під час освітнього процесу, допомагає ефективно використовувати

та розширювати їх попередній досвід, сприяє їх саморозвитку та самовизначення.

Під час співпраці з тьютором здобувачі освіти розвивають критичне мислення та креативні здібності, набувають комунікативних навичок та умінь працювати в команді, формують почуття відповідальності за прийняті рішення.

Висновки. Викладене вище дозволяє нам стверджувати, що профілактика конфліктів серед учнівської молоді в закладах освіти є надзвичайно актуальною, вкрай необхідною, потребує нових підходів та врахування соціально-психологічних та фізіологічних особливостей учасників освітнього процесу. Профілактику конфліктів серед учнівської молоді ми розглядаємо як комплекс заходів, що здійснюються закладом освіти, спрямований на попередження та мінімізацію виникнення конфліктів, сприяння їх конструктивному вирішенню в освітньому середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Соціально-педагогічними умовами профілактики конфліктів серед учнівської молоді в закладі освіти є створення безпечного та комфортного освітнього середовища; формування навичок безконфліктної взаємодії усіх учасників освітнього процесу; застосування відновних практик конструктивного вирішення конфлікту; реалізація тьюторської підтримки в закладі освіти. Подальших наукових розвідок потребує розробка інструментарію впровадження медіації в закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандура А. Теорія соціального навчання. Енглвудські скелі, Нью-Джерсі: Прентіс-Холл, 1977.
2. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtnseredovishche-zakladu-osvti>
3. Бойко С., Швець Т. Інноваційні практики тьюторської підтримки розвитку соціально-особистісних компетентностей учнів старших класів в умовах воєнного стану. *Проблеми освіти*. 2023. Вип. 1(98). С. 92–105. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId /1759542>
4. Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації однолітків / Андрєєнкова В. Левченко К., Матвійчук М., Мотиліук М. Київ, 2024. 132 с.
5. Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти / Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В. та ін. Київ, 2023. 186 с.
6. Карпенко О., Лях Т., Спіріна Т. Особливості профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед здобувачів освіти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 3. С. 36–43. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50816/1/Karpenko_O_H_Liakh_T_L_Spirina_T_P_sptp_3_fpsrso.pdf
7. Князькіна Д.В., Подтикан І.В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я»*. Чернігів, 2019. С. 100–103., с.101.
8. Косьміна М., Лютий В. Програми шкільної медіації в Україні. *Grail of Science*. 2022. Вип. 22. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.12>

9. Курач М.В. Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей. URL: <https://surl.li/dcqxl>
10. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи : ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>.
11. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. Навч.-метод. посібник / ред. кол. Левченко К.Б., Панок В.Г., Трубавіна І.М. та ін. Київ : ФОП Стеценко В.В. 2016. 192 с.
12. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / за ред. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2013. 321 с.
13. Харківська Т. Відновні практики як засіб профілактики та подолання деструктивних конфліктів. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 111–116. DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14>
14. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища. Метод. посіб. К., 2018. 56 с., с.10.
15. Чернета С., Карпінська Н. Медіація як спосіб вирішення соціальних конфліктів. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 4. С. 76–84. DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.10>
16. Швець Т. Е. Тьюторинг: теорія та практики. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 168 с. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2022/3_2022/8.pdf
17. Belkina-Kovalchuk O. V., Durmanenko E. A., Martyniuk T. A., Petruk V. V., Cherneta S. Yu. School Mediation as A Means of Preventing Social Maladjustment of Students from Risk Groups. *JoJournal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 2021, Vol. 9 № 5, P. 546–554. URL: <https://www.lifescienceglobal.com/pms/index.php/jiddt/article/view/8418>
18. Spirina T. P., Lyakh T. L., Popova A. O. Social prevention of teenage bullying. *Modern Tehnologies of Society Development: Collective Scientific Monograph*. Poland: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. P. 82–95.
19. Wootton S. Personal Tutoring for the 21st century. *Further Education Tutorial Network (FETN)*, 2013. 64 p.

REFERENCES:

1. Bandura, A. (1977). *Teoriia sotsialnoho navchannia*. Enhlvudski skeli, [Social Learning Theory. Englewood Cliffs]. Niu-Dzhersi: Prentis-Kholl [In Ukrainian].
2. Bezpechne osvitnie seredovishche zakladu osvity. Portal osvitan Ukrainy [Safe educational environment of an educational institution. Portal of educators of Ukraine]. Retrieved from: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtnseredovishche-zakladu-osvti> [in Ukrainian].
3. Boiko, S., & Shvets, T. (2023). Innovatsiini praktyky tiutorskoi pidtrymky rozvytku sotsialno-osobystnykh kompetentnostei uchniv starshykh klasiv v umovakh voiennoho stanu [Innovative practices of tutoring support for the development of social and personal competencies of high school students in conditions of martial law]. *Problemy osvity*. Vyp. 1(98). S. 92–105. Retrieved from: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1759542>
4. Vyrishennia konfliktiv myrnym shliakhom. Bazovi navychky mediatsii odnolitiv (2024). [Resolving conflicts peacefully. Basic skills of peer mediation] / Andriienkova V. Levchenko K., Matviichuk M., Motyliuk M. Kyiv, 132 s. [in Ukrainian].
5. Vprovadzhennia vidnovnoho pidkhodu, poserednytstva, mediatsii ta praktyky funktsionuvannia sluzhb porozuminnia v zakladakh osvity (2023). [Implementation of the restorative approach, mediation, and practice of functioning of understanding services in educational institutions] / Andriienkova V. L., Baidyk V. V., Voitsiakh T. V. ta in. Kyiv, 186 s. [in Ukrainian].
6. Karpenko, O., Liakh, T., & Spirina, T. (2024). Osoblyvosti profilaktyky bulinhu ta vyrishennia konfliktiv sered zdobuvachiv osvity [Peculiarities of bullying prevention and conflict resolution among students]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*. № 3. S. 36–43. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50816/1/Karpenko_O_H_Liakh_T_L_Spirina_T_P_sptp_3_fpsrso.pdf [in Ukrainian].
7. Kniazkina, D.V., & Podtykan, I.V. (2019). Psykholoho-pedahohichniy suprovit protsesu formuvannia bezpechnoho osvitnoho seredovishcha. [Psychological and pedagogical support of the process of forming a safe educational environment]. *Pedahohika zdorovia: zbirnyk naukovykh prats IX Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Pedahohika zdorovia»*. Chernihiv, S. 100–103., s.101. [in Ukrainian].
8. Kosmina, M., & Liutyi, V. (2022). Prohramy shkilnoi mediatsii v Ukraini. [School mediation programs in Ukraine]. *Grail of Science*. Vyp. 22. S. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.25.11.2022.12> [in Ukrainian].
9. Kurach, M.V. Bezpechne osvitnie seredovishche yak umova zberezhenia psykhichnoho zdorov'ia ditei. [Safe educational environment as a condition for preserving the mental health of children]. Retrieved from: <https://surl.li/dcqxl> [in Ukrainian].
10. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly : ukhvaleno rishenniam Kolehii MON Ukrainy 20.10.2016 p. [New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary School Reform: Adopted

by Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine on 20.10.2016 p.]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

11. Rozbudova myru. (2016). Profilaktyka i vyrishennia konfliktu z vykorystanniam mediatsii: sotsialno-pedahohichnyi aspekt. Navch.-metod. posibnyk [Peacebuilding. Prevention and resolution of conflict using mediation: social and pedagogical aspect. Teaching and methodical manual] / red. kol. Levchenko K.B., Panok V.H., Trubavina I.M. ta in. Kyiv : FOP Stetsenko V.V. 192 s. [in Ukrainian].

12. Sotsialna pedahohika (2013). [Social pedagogy]: navch. posib. / za red. O. V. Bezpalko. Kyiv: Akademvydav, 321 s. [in Ukrainian].

13. Kharkivska, T. (2023). Vidnovni praktyky yak zasib profilaktyky ta podolannia destruktyvnykh konfliktiv [Restorative practices as a means of preventing and overcoming destructive conflicts]. *Vvichlyvist. Humanitas*. № 5. S. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.14> [in Ukrainian].

14. Tsiuman, T.P., & Boichuk, N.I. (2018). Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha [Code of Safe Educational Environment]. Metod. posib. K., 56 s., S.10 [in Ukrainian].

15. Cherneta, S., & Karpinska, N. (2022). Mediatsiia yak sposib vyrishennia sotsialnykh konfliktiv [Mediation as a way of resolving social conflicts]. *Vvichlyvist. Humanitas*. № 4. S. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.10> [in Ukrainian].

16. Shvets, T. E. (2021). Tiutorynh: teoriia ta praktyky [Tutoring: theory and practices]. Kyiv : «Vydavnycha hrupa «Shkilnyi svit», 168 s. Retrieved from: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2022/3_2022/8.pdf [in Ukrainian].

17. Belkina-Kovalchuk, O. V., Durmanenko, E. A., Martyniuk, T. A., Petruk, V. V., & Cherneta, S. Yu. (2021). School Mediation as A Means of Preventing Social Maladjustment of Students from Risk Groups. *JoJournal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, Vol. 9 № 5, P. 546–554. Retrieved from: <https://www.lifescienceglobal.com/pms/index.php/jiddt/article/view/8418>.

18. Spirina, T. P., Lyakh, T. L., & Popova, A. O. (2019). Social prevention of teenage bullying. *Modern Tehnologies of Society Development: Collective Scientific Monograph*. Poland: The Academy of Management and Administration in Opole, P. 82–95.

19. Wootton, S. (2013). Personal Tutoring for the 21st century. *Further Education Tutorial Network (FETN)*, 64 p.

РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 364.013:330.59:338.24(4-672ЄС)(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.14>

Олена ДАНИЛЮК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-1738-1084

Наталія БОБРО

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін навчально-наукового інституту № 4, Харківський національний університет внутрішніх справ, пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0002-8350-3695

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О., Бобро, Н. (2024). Економічні імперативи надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення: впровадження європейського досвіду в українську практику. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 72–80, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.14>

ЕКОНОМІЧНІ ІМПЕРАТИВИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

Метою наукової статті є дослідження економічних імперативів надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення в Україні з урахуванням європейського досвіду. Дослідження фокусується на адаптації соціальної політики України до європейських стандартів, що є важливим етапом у процесі інтеграції країни до Європейського Союзу. В умовах сучасних економічних і соціальних викликів, Україна здійснює реформи в системі соціального захисту, прагнучи підвищити ефективність соціальних послуг і забезпечити належний рівень соціальної підтримки для громадян. Особлива увага приділяється Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка визначає стратегію соціальної політики та зобов'язання України щодо гармонізації законодавства у сфері соціального забезпечення. Особливу увагу приділено економічній доцільності впровадження європейських стандартів, які не лише забезпечують соціальну справедливість, але й підвищують ефективність системи соціального захисту. Впровадження європейських підходів до фінансування та надання соціальних послуг дозволяє оптимізувати ресурси та мінімізувати соціальні ризики. Також акцентується на Європейському стовпі соціальних прав, що містить 20 ключових принципів для забезпечення рівних можливостей і справедливих умов праці. Розгляд цих принципів та нормативних актів, спрямованих на їх реалізацію, є важливим для України на шляху до інтеграції в Європейський Союз. У статті також розглядаються проблеми, що виникають у процесі гармонізації українського законодавства з європейським соціальним *acquis communautaire*, зокрема суперечності між новими законодавчими ініціативами та принципами Європейського стовпа соціальних прав. В результаті дослідження висвітлюються основні напрямки реформування соціальної політики в Україні та визначаються стратегічні кроки для забезпечення належного рівня соціальної допомоги відповідно до європейських стандартів.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальне забезпечення, економічні імперативи, європейський досвід, реформи, Україна.

Olena DANYLIUK

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University, 61 Ohiienko str., Kamyanets-Podilsky, Khmelnytsky region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-1738-1084

Natalia BOBRO

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social and Economic Disciplines, Educational and Scientific Institute № 4, Kharkiv National University of Internal Affairs, 27 Lev Landau pr., Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0002-8350-3695

To cite this article: Danyliuk, O., Bobro, N. (2024). Ekonomichni imperatyvy nadання sotsialnoi dopomohy ta rozvytku sotsialnoho zabezpechennia: vprovadzhennia yevropeiskoho dosvidu v ukrainsku praktyku [Economic imperatives of social assistance and social security development: implementation of European experience in Ukrainian practice]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 72–80, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.14>

ECONOMIC IMPERATIVES OF SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL SECURITY DEVELOPMENT: IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN UKRAINIAN PRACTICE

*The purpose of the article is to study the economic imperatives of social assistance and social security development in Ukraine, taking into account the European experience. The study focuses on the adaptation of Ukraine's social policy to European standards, which is an important step in the country's integration into the European Union. In the face of current economic and social challenges, Ukraine is implementing reforms in the social protection system, seeking to improve the efficiency of social services and ensure an adequate level of social support for citizens. Particular attention is paid to the Association Agreement between Ukraine and the European Union, which defines the strategy of social policy and Ukraine's obligations to harmonize social security legislation. Particular attention is paid to the economic feasibility of implementing European standards, which not only ensure social justice but also increase the efficiency of the social protection system. The introduction of European approaches to financing and providing social services allows us to optimize resources and minimize social risks. It also emphasizes the European Pillar of Social Rights, which contains 20 key principles to ensure equal opportunities and fair working conditions. Consideration of these principles and regulations aimed at their implementation is important for Ukraine on its way to integration into the European Union. The article also discusses the problems arising in the process of harmonization of Ukrainian legislation with the European social *acquis communautaire*, in particular the contradictions between new legislative initiatives and the principles of the European Pillar of Social Rights. The study highlights the main directions of social policy reform in Ukraine and identifies strategic steps to ensure an adequate level of social assistance in line with European standards.*

Key words: social assistance, social security, economic imperatives, European experience, reforms, Ukraine.

Аналіз проблеми. Соціальна допомога та соціальне забезпечення є важливими складовими соціальної політики будь-якої держави, оскільки вони спрямовані на реалізацію права на забезпечення основних потреб громадян, підтримання життєвого рівня та зменшення рівня соціальної нерівності. У сучасних умовах соціальні гарантії стають особливо актуальними, оскільки економічні та політичні зміни, глобалізація, демографічні процеси та інші чинники впливають на рівень якості життя населення. Ефективне функціонування системи соціального забезпечення дозволяє не лише підтримати найбільш уразливі верстви населення, а й забезпечити сталий розвиток суспільства

в цілому. Оскільки соціальна допомога є не лише засобом подолання бідності, але й важливим елементом зміцнення соціальної справедливості та забезпечення добробуту людей будь-якого віку. Тому дослідження питань надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення набуває особливого значення в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окрім питання надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення є предметом досліджень багатьох науковців. Так, Бондар М., Цятковська О. та Цятковська А. стверджують, що національна система соціального забезпечення повинна формуватися та розви-

ватися із залученням міжнародного досвіду. На їхню думку, важливою умовою ефективності такої системи є орієнтація національного законодавства на міжнародні стандарти із врахуванням національних особливостей, менталітету, культурної та політичної спадщини, а також власних соціально-економічних потреб. Науковці наголошують, що ефективні системи соціального забезпечення є ключовими чинниками довгострокового соціального та економічного розвитку держави (Бондар, Цятковська, Цятковська, 2021, с. 103). Заболотна Н. відзначає, що впровадження міжнародних стандартів соціального забезпечення сприяє справедливому розвитку суспільних відносин, забезпеченню рівного доступу до основних соціальних послуг і досягненню гідного рівня життя населення. Науковиця підкреслює, що розробка та формування міжнародних соціальних стандартів є важливим елементом механізму міжнародно-правового регулювання у цій сфері, спрямованого на виконання державою міжнародних зобов'язань. Згідно із Заболотною Н., цей процес проектується у внутрішньодержавний механізм правового регулювання на етапі формування відповідних правових норм, які регулюють суспільні відносини в галузі соціального забезпечення, враховуючи світову практику та міжнародні стандарти. Вчена наголошує, що таке регулювання слід розглядати як добровільно обов'язкове для держави та додаткове до національного законодавства у сфері соціального забезпечення, що базується на ратифікації конвенцій та інших актів міжнародних організацій, учасником яких є Україна (Заболотна, 2024, с. 254–255). Андрієнко І. підкреслює, що інтеграція України у світове співтовариство та європейські структури неможлива без ефективної імплементації норм міжнародного права у сфері соціального захисту із застосуванням узагальненого досвіду європейських держав. Однак однією з основних проблем є те, що більшість виплат у системі соціального забезпечення прив'язані до прожиткового мінімуму, який залишається нижчим від рівня, передбаченого низкою законів. Крім того, Андрієнко І. наголошує, що практика визначення розміру соціальної допомоги залежно від гарантованого мінімуму та бюджетних можливостей суперечить європейським соціальним стандартам і не сприяє подоланню бідності. З огляду

на це, запровадження в Україні системи соціальних стандартів, що відповідатиме європейським вимогам і забезпечуватиме гідний рівень життя, потребує розроблення єдиної концепції соціального розвитку, яка відповідатиме сучасному етапу економічних перетворень (Андрієнко, 2022, с. 146).

Проте, враховуючи дослідження науковців, слід відзначити, що питання економічних імперативів надання соціальної допомоги та розвитку системи соціального забезпечення в Україні на основі впровадження європейського досвіду потребують ґрунтовного вивчення. Особливо актуальним є аналіз можливостей адаптації європейських соціальних стандартів в умовах сучасного економічного стану держави, враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів та необхідність підвищення ефективності соціальних виплат.

Мета дослідження. Метою наукової статті є дослідження економічних імперативів надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення в Україні на основі впровадження європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні імперативи надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення в Україні є важливою частиною процесу адаптації до міжнародних стандартів, зокрема, до європейських практик. У зв'язку з сучасними економічними та соціальними викликами, Україна активно працює над вдосконаленням своєї соціальної політики, прагнучи до інтеграції в європейські структури, що вимагає запровадження новітніх методів та підходів у сфері соціальної допомоги.

Адаптація соціальної політики України до європейських стандартів є одним із ключових пріоритетів державної стратегії, спрямованої на підвищення ефективності системи соціального захисту. Європейський досвід пропонує усталені моделі соціальної допомоги, що забезпечують високий рівень соціальної справедливості та захищеності населення. Впровадження цих моделей вимагає не лише реформування законодавства, а й зміни підходів до надання соціальних послуг, орієнтованих на якісне задоволення потреб громадян. Саме у цьому контексті ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стала важливим етапом закріплення зобов'язань України щодо інтеграції європейських соціальних стандартів.

Так, від 16 вересня 2014 року Україна офіційно ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами (далі Угода про асоціацію) (Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014). З цього часу постало конкретне зобов'язання щодо інтеграції європейського досвіду у сфері соціального захисту та соціального забезпечення в національну практику. Так, Угода про асоціацію визначає стратегічні цілі України у різних галузях, зокрема й у соціальній політиці. Водночас чимало законодавчих актів Європейського Союзу містять лише загальні норми, що вимагає від України створення внутрішніх нормативних актів, які заповнять чинні прогалини у національному законодавстві. Зокрема Глава 21 Угоди про асоціацію встановлює завдання у сферах зайнятості, соціальної політики та забезпечення рівних можливостей. Відповідно до положень цієї глави, Україна зобов'язана гармонізувати своє законодавство з директивами Європейського Союзу, що стосуються зайнятості, соціального захисту та забезпечення рівності можливостей. На підставі цього, сторони погодилися поглиблювати співпрацю та обмін досвідом щодо політики зайнятості, забезпечення гідної праці, умов праці, соціального діалогу, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації (ст. 419 Угоди про асоціацію). Зі свого боку, стаття 420 Угоди про асоціацію визначає конкретні завдання у зазначених напрямках. Водночас Директиви, включені до Додатка XL Угоди, виступають дороговказом для України у процесі адаптації її законодавства до правових норм, стандартів та практик Європейського Союзу. Окрім цього, Угода передбачає, що в процесі реформування та розвитку співпраці між Україною та Європейським Союзом сторони мають сприяти активній участі організацій громадянського суспільства, зокрема у контексті впровадження реформ (ст. 421 Угоди про асоціацію).

З огляду на стратегічну важливість адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу, особлива увага приділяється сферам соціальної допомоги та соціального забезпечення, які є ключовими елементами

загальної системи соціального захисту. У цьому контексті впровадження норм, що відповідають європейським директивам, покликане забезпечити належний рівень соціальних послуг, ефективність системи соціального захисту та підвищення якості життя населення. Водночас цей процес супроводжується необхідністю узгодження нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та залученням широкого кола зацікавлених сторін. Така комплексна гармонізація виступає основою для подальшого інтеграційного поступу України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі.

Варто наголосити, що 28 лютого 2022 року Україна подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз (Treaty on European Union, 1992). Після ретельного заповнення опитувальників, які Європейський Союз надав для оцінки готовності країни до набуття кандидатського статусу, 17 червня 2022 року Європейська Комісія рекомендувала його схвалити. Уже 23 червня 2022 року Україна офіційно отримала статус кандидата в Європейський Союз, що стало важливим політичним кроком у напрямку інтеграції до європейської спільноти (Урядовий портал, 2022). Ця подія закріпила прагнення України до впровадження європейських стандартів, зокрема у сфері соціальної допомоги та соціального забезпечення.

Отримання Україною статусу кандидата в Європейський Союз стало не лише важливим політичним досягненням, а й стимулом для активізації реформ у ключових секторах, серед яких особливе значення має соціальна політика. Європейський Союз наголошує на необхідності адаптації національних систем соціального захисту до європейських стандартів, що є важливою передумовою подальшої інтеграції. Відповідно, виконання взятих на себе зобов'язань у цій сфері є одним із визначальних напрямів євроінтеграційного процесу України.

У Звіті Європейської Комісії щодо України в рамках Пакета розширення (Ukraine 2024 Report), опублікованому 30 жовтня 2024 року, підкреслено, що система соціального захисту та соціальної допомоги в Україні на сьогодні не забезпечує належного рівня підтримки, особливо для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до зобов'язань,

передбачених Планом, Україна має створити державного закупівельника соціальних послуг, який забезпечуватиме співфінансування послуг для соціально вразливих категорій населення. У цьому напрямі вже реалізується пілотний проєкт із закупівлі соціальних послуг на національному рівні. Також необхідно затвердити стратегію та план дій із реформування системи альтернативного догляду за дітьми (реформа «Кращий догляд») і забезпечити її практичне впровадження. У серпні 2023 року було створено Координаційний центр із питань розвитку сімейних форм виховання та догляду за дітьми (Офіс реформи «Better Care»). Крім того, Україна повинна продовжувати розвивати систему соціальних послуг на рівні громад, зокрема послуги підтриманого проживання для осіб з інвалідністю. Законодавство у сфері недискримінації потребує подальшого вдосконалення та гармонізації з європейськими нормами, зокрема з Директивою 2000/78 про рівне ставлення у сфері праці та зайнятості. У вересні 2023 року, з метою подолання гендерного розриву в оплаті праці, було затверджено Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та План заходів з її реалізації (Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки, 2023), що були розроблені за участі відповідних зацікавлених сторін. Додатково, у липні 2023 року було впроваджено зміни, спрямовані на розширення можливостей для декретних відпусток і спрощення доступу до послуг раннього втручання для дітей віком до чотирьох років. Проте військові дії суттєво відвертають увагу від питань забезпечення гендерної рівності як одного з ключових національних пріоритетів.

У контексті дослідження варто зауважити, що впровадження стандартів Європейського Союзу у сфері соціальної допомоги та соціального забезпечення є стратегічно важливим для України не лише з огляду на соціальну справедливість, а й з позиції економічної доцільності. Підвищення ефективності системи соціального захисту, зокрема через використання європейських підходів до фінансування та надання послуг, сприяє оптимальному розподілу ресурсів і мінімізації соціальних ризиків. Водночас,

створення надійної системи соціальної підтримки зміцнює соціальну єдність та забезпечує стабільний економічний розвиток, що особливо важливо в умовах нинішніх викликів, з якими зіштовхується держава.

Так, важливим стандартом Європейського Союзу у сфері соціальної допомоги та соціального забезпечення є Європейський стовп соціальних прав (European Pillar of Social Rights). Цей документ визначає 20 ключових принципів, що охоплюють широкий спектр соціальних прав і гарантій, спрямованих на забезпечення рівних можливостей, доступу до ринку праці, справедливих умов праці та соціального захисту. Основна мета цього стандарту полягає у створенні справедливих і стійких ринків праці та ефективних систем соціальної підтримки, які відповідають потребам сучасного суспільства. Його реалізація передбачає впровадження єдиних підходів до соціальної політики, що є надзвичайно актуальним для України в умовах інтеграційних процесів.

Як зазначає І. Орловська, Європейський стовп соціальних прав та нормативні акти, ухвалені для його реалізації, мають стати орієнтиром для України як держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу. Досвід розвинених країн свідчить, що соціальний діалог, колективні переговори та рівний доступ до соціальних прав і захисту є ключовими чинниками стійкого економічного зростання. Водночас сучасні законодавчі ініціативи в Україні часто суперечать принципам Європейського стовпа соціальних прав і створюють бар'єри для гармонізації з європейським соціальним *acquis communautaire*. Значна частина нових законів і законопроектів потребує суттєвого доопрацювання з метою узгодження з європейськими соціальними стандартами. На думку вченої, спроби лібералізації трудових відносин через пріоритет індивідуальних трудових договорів не відповідають принципам Європейського стовпа соціальних прав, що передбачає забезпечення стабільних умов праці, уникнення зловживань нетиповими формами зайнятості та надання роботодавцям необхідної гнучкості через колективні договори. Нині впровадження принципів Європейського стовпа соціальних прав набуває особливої ваги, оскільки українські громадяни заслуговують на гідний рівень життя, високі соціальні стандарти та належний

захист їхніх прав. Тому досягнення цих цілей можливе лише шляхом подальшого наближення українського законодавства до європейських норм та впровадження європейської соціальної моделі (Орловська, 2022, 44–45).

Водночас Європейська соціальна хартія (переглянута) (The European Social Charter) є також важливим інструментом у сфері соціального захисту, оскільки вона встановлює основні права громадян на доступ до соціальних послуг, гідних умов праці та соціальної допомоги. Документ підкреслює обов'язок держав забезпечувати стабільний рівень соціального забезпечення, що сприяє зміцненню соціальної справедливості та рівності. Відповідно до Європейської соціальної хартії, соціальний захист має бути доступним для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу або умов життя. Це включає право на справедливі умови праці, захист від бідності та соціальну інтеграцію. Впровадження принципів Європейської соціальної хартії в Україні дозволяє розвивати соціальну політику, яка відповідає європейським стандартам, покращує якість життя громадян та забезпечує сталий розвиток соціального забезпечення.

Ратифікація Європейської соціальної хартії (переглянутої) Законом України від 14.09.2006 № 137-V (Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої), 2006) є важливим кроком у забезпеченні відповідності українського законодавства європейським стандартам у сфері соціального захисту. Цей документ закріплює права громадян на соціальний захист, гідні умови праці та соціальну допомогу, що є основою для формування справедливої та стабільної соціальної системи. Ратифікація також сприяє інтеграції України в європейське співтовариство, забезпечуючи додаткові можливості для реформування соціальної політики та соціального забезпечення відповідно до вимог Європейського Союзу.

У контексті дослідження слід зауважити, що Європейський комітет з соціальних прав є основним моніторинговим органом, який діє в рамках Європейської соціальної хартії (переглянутої). Його основна функція полягає у забезпеченні виконання державами-учасниками положень цієї хартії. Комітет здійснює оцінку відповідності національних політик і практик до вимог Європейської соціальної

хартії, зокрема шляхом розгляду національних звітів та прийняття рішень щодо колективних скарг, визначаючи аспекти, які потребують удосконалення для досягнення європейських соціальних стандартів.

Додатково підкреслимо, що Європейський комітет з соціальних прав надає висновки, які є важливими для реалізації Проекту Ради Європи «Посилення соціального захисту в Україні», що впроваджується в межах Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023-2026 роки. Цей проєкт має на меті забезпечити підвищений рівень соціальних прав і соціального захисту для уразливих груп населення, зокрема тих, хто постраждав від війни, сприяючи їх інтеграції в соціальну систему та покращенню якості життя. Тривалість проєкту становить 24 місяці, з початком реалізації з 1 січня 2023 року і терміном завершення 31 грудня 2024 року.

Висновки Європейського комітету з соціальних прав щодо України за 2023 рік охоплюють 23 ситуації, з яких 5 були визнані такими, що відповідають вимогам Європейської соціальної хартії, тоді як у 18 випадках були виявлені невідповідності. Для формулювання цих висновків Європейський комітет з соціальних прав врахував коментарі Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, які вперше були подані у вигляді альтернативного звіту до комітету. Це підкреслює важливість взаємодії національних інституцій з міжнародними механізмами для забезпечення належного соціального захисту та прав людини в Україні (Офіс Ради Європи в Україні, 2024a).

Водночас 27 листопада 2024 року у Києві відбувся підсумковий захід проєкту Ради Європи «Посилення соціального захисту в Україні», під час якого було представлено та обговорено результати дворічної співпраці з національними партнерами. Проєкт виявився важливим етапом у процесі трансформації соціальної сфери України, оскільки старі моделі соціального забезпечення не відповідають викликам, що виникли через війну, а також не відповідають європейським стандартам і стратегічному курсу інтеграції до Європейського Союзу. У межах проєкту надавалась підтримка для вдосконалення законодавчої бази у сфері соціальних та трудових прав згідно з вимогами Європейської соціальної хартії (переглянутої). Окрім того,

було посилено спроможності органів влади у розробці та впровадженні гендерно орієнтованих соціальних політик, а також інклюзивних і сталих соціальних послуг для вразливих категорій населення через дослідження, консультування, навчання та сприяння діалогу для прийняття більш обґрунтованих рішень (Офіс Ради Європи в Україні, 2024б).

Європейський кодекс соціального забезпечення є також важливим документом, що встановлює основні принципи та стандарти для систем соціального забезпечення в країнах-членах Ради Європи. Кодекс сприяє гармонізації національних систем соціального забезпечення з метою забезпечення рівних можливостей і захисту прав усіх громадян. Він охоплює ключові питання, такі як доступ до соціальної допомоги, медичних послуг, пенсійних виплат та інші аспекти соціальної політики, що є необхідними для підтримки соціальної стабільності. Виконання вимог Європейського кодексу соціального забезпечення дозволяє країнам забезпечити соціальний захист, який відповідає європейським стандартам, а також сприяє інтеграції в європейські соціальні структури.

Підкреслимо, що Європейський кодекс соціального забезпечення (Європейський кодекс соціального забезпечення, 1964) був ухвалений Радою Європи у 1964 році як міжнародна угода, що встановлює мінімальні стандарти соціального забезпечення для держав-учасниць. Цей документ охоплює основні напрями соціальної політики, що мають на меті захист громадян у випадках втрати доходу, хвороби, безробіття, старості та інших соціальних ризиків. Україна продемонструвала свою прихильність до європейських стандартів соціального забезпечення, підписавши Європейський кодекс соціального забезпечення 10 листопада 2016 року в м. Страсбурзі (Укрінформ,

2016). Це стало підтвердженням національної політики, спрямованої на дотримання принципів демократії, верховенства права, прав людини та розвитку системи соціального забезпечення на основі соціальної справедливості. Підписання Європейського кодексу соціального забезпечення підтвердило прагнення України впроваджувати європейські соціальні стандарти, відповідно до вимог Європейської соціальної хартії (переглянутої) та Європейського кодексу соціального забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати проведених досліджень дозволили підкреслити, що економічні імперативи надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення в Україні є важливою частиною процесу адаптації до міжнародних стандартів, зокрема, до європейських практик. Адаптація соціальної політики України до європейських стандартів є одним із пріоритетів державної стратегії, спрямованої на підвищення ефективності системи соціального захисту. Європейський досвід пропонує усталені моделі соціальної допомоги, що забезпечують високий рівень соціальної справедливості та захищеності населення. Впровадження цих моделей вимагає не лише реформування законодавства, а й зміни підходів до надання соціальних послуг, орієнтованих на якісне задоволення потреб громадян. Ратифікація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стала важливим етапом закріплення зобов'язань України щодо інтеграції європейських соціальних стандартів. Тому впровадження стандартів Європейського Союзу у сфері соціальної допомоги та соціального забезпечення є стратегічно важливим для України не лише з огляду на соціальну справедливість, а й з позиції економічної доцільності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієнко І. С. Міжнародні стандарти соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, Ч. 1. С. 142–147.
2. Бондар М., Цятковська О., Цятковська А. Соціальне забезпечення: міжнародно-правовий аспект. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 4(64). С. 96–105.
3. Висновки Європейського комітету з соціальних прав щодо України за 2023 рік доступні українською мовою. Офіс Ради Європи в Україні, 2024а. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-conclusions-of-the-european-committee-of-social-rights-regarding-ukraine-for-2023-available-in-ukrainian>
4. Європейський кодекс соціального забезпечення: Рада Європи; Кодекс, Міжнародний документ, Класифікація від 16.04.1964 № ETS N 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text

5. Заболотна Н. Я. Європейські міжнародні стандарти у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення як орієнтир для розбудови української соціальної системи. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2024. № 1. С. 252–255.
6. Орловська І. Г. Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, Ч. 2. С. 40–46.
7. Посилення соціального захисту в Україні: підсумки проекту Ради Європи. Офіс Ради Європи в Україні, 2024б. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/enhanced-social-protection-in-ukraine-results-of-the-council-of-europe-project>
8. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 № 137-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>
9. Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 15.09.2023 № 815-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Урядовий портал, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>
12. Україна підписала Європейський кодекс соціального забезпечення. Укрінформ, 2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2118055-ukrayina-pidpisala-evropejskij-kodeks-socialnogo-zabezpechenna.html>
13. European Pillar of Social Rights. URL: <https://europe-solidarity.eu/documents/social-pillar-goteborg.pdf>
14. Treaty on European Union. URL: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800b2cee>
15. The European Social Charter. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>
16. Ukraine Report 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en

REFERENCES:

1. Andriienko, I. S. (2022). Mizhnarodni standarty sotsialnoho zabezpechennia v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv v Ukraini [International standards of social security in the context of European integration processes in Ukraine]. *Pivdennoukrainskyi pravnychiy chasopys – South Ukrainian Law Journal*, 4(1), 142-147.
2. Bondar, M., Tsiatkovska, O., & Tsiatkovska, A. (2021). Sotsialne zabezpechennia: mizhnarodno-pravovyi aspekt [Social security: international legal aspect]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific Notes of KROK University*, 4(64), 96-105.
3. Council of Europe Office in Ukraine (2024a). Vysnovky Yevropeiskoho komitetu z sotsialnykh prav shchodo Ukrainy za 2023 rik dostupni ukrainskoiu movoiu [Conclusions of the European Committee of Social Rights on Ukraine for 2023 are available in Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-conclusions-of-the-european-committee-of-social-rights-regarding-ukraine-for-2023-available-in-ukrainian>
4. Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia: Rada Yevropy; Kodeks, Mizhnarodnyi dokument, Klasyfikatsiia vid 16.04.1964 № ETS N 48 [European Code of Social Security: Council of Europe; Code, International Document, Classification of 16.04.1964 No. ETS N 48]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text
5. Zabolotna, N. Ya. (2024). Yevropeyski mizhnarodni standarty u sferi sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia naseleennia yak oriientyr dlia rozbudovy ukrainskoi sotsialnoi systemy [European international standards in the field of social protection and social security of the population as a guideline for the development of the Ukrainian social system]. *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal – Legal electronic scientific journal*, 1, 252–255.
6. Orlovska, I. H. (2022). Yevropeyskyi stovp sotsialnykh prav yak oriientyr sotsialnoi polityky Ukrainy v umovakh yevropeiskoho vektora rozvytku [The European Pillar of Social Rights as a Guideline for Ukraine's Social Policy in the Context of the European Vector of Development]. *Pivdennoukrainskyi pravnychiy chasopys – South Ukrainian Law Journal*, 4(2), 40-46.
7. Council of Europe Office in Ukraine (2024b). Posylennia sotsialnoho zakhystu v Ukraini: pidsumky proiektu Rady Yevropy [Strengthening social protection in Ukraine: results of the Council of Europe project]. Retrieved from: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/enhanced-social-protection-in-ukraine-results-of-the-council-of-europe-project>
8. Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi): Zakon Ukrainy vid 14.09.2006 № 137-V [On Ratification of the European Social Charter (Revised): Law of Ukraine of 14.09.2006 No. 137-V]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>

9. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii podolannia hendernoho rozryvu v oplati pratsi na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2023-2025 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy; Stratehiia, Plan, Zakhody vid 15.09.2023 № 815-r. [On Approval of the National Strategy for Overcoming the Gender Pay Gap for the Period up to 2030 and Approval of the Operational Action Plan for its Implementation for 2023-2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Strategy, Plan, Measures of 15.09.2023 No. 815-p.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>

10. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Ukraina, Yevropeyskyi Soiuz, Yevratom [...]; Uhoda, Spysok, Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: Ukraine, the European Union, Euratom [...]; Agreement, List, International Document of 27.06.2014]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

11. Government portal (2022). Ukraina otrymala status kandydata na chlenstvo v YeS [Ukraine received the status of a candidate for EU membership]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

12. Ukrinform (2016). Ukraina pidpysala Yevropeyskyi kodeks sotsialnoho zabezpechennia [Ukraine signed the European Social Security Code]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2118055-ukraina-pidpisala-evropejskij-kodeks-socialnogo-zabezpecenna.html>

13. European Pillar of Social Rights. Retrieved from: <https://europe-solidarity.eu/documents/social-pillar-goteborg.pdf>

14. Treaty on European Union. Retrieved from: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002800b2cee>

15. The European Social Charter. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>

16. Ukraine Report 2024. Retrieved from: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Олена БАЛУХТІНА, Ліна ТАНКУШИНА ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТУ ПОМІЧНИКА ВЕТЕРАНА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	3
Інна ВІТКОВСЬКА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	8
Лідія ГУЦУЛЯК СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ФАКТОР ОЦІНКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ.....	13
Ірина ЄНГАЛИЧЕВА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	18
Аліна ЄФРЕМЕНКО, Павло СТЕГНІЙ, Наталія ЗАДОРЖНА АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ВЗАЄМОДІЇ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ.....	24
Юлія КЛИМЕНКО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ.....	31
Тетяна КОЧУБЕЙ, Марія МОТОРНА ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ЗВО: ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ.....	37
Галина ОЛІЙНИК, Людмила ПЕТРИШИН, Наталія ФІГОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	45
Володимир СЕМЕНОВ, Сергій КОРОЛЬ, Аліна СІРОБАБА МОЖЛИВОСТІ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ НАВИЧОК ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	51
Петро СОКУРЕНКО, Ілона ТАЛАТ, Яна БАГНО ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ГРОМАДИ.....	59
Ірина СУРОВЦЕВА ПСИХОЕДУКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	65
Євгеній НЕДОШОВЕНКО ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У СТУДЕНТІВ.....	72
Світлана ЧЕРНЕТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	79

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Олена ДАНИЛЮК, Наталія БОБРО ЕКОНОМІЧНІ ІМПЕРАТИВИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ.....	89
---	----

CONTENTS

SECTION 1

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL WORK

Olena BALUKHTINA, Lina TANKUSHYNA

INTRODUCTION OF THE VETERAN ASSISTANT INSTITUTE IN UKRAINE
AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT.....3

Inna VITKOVSKA

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN THE DEVELOPMENT OF ADAPTIVE POTENTIAL
OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE.....8

Lidiia HUTSULIAK

SOCIAL FORECASTING AS A FACTOR IN ASSESSING THE VIABILITY OF A SOCIAL PROJECT.....13

Iryna YENGALYCHEVA

FEATURES OF PROVIDING SOCIAL ADAPTATION SERVICES FOR WAR VETERANS
AND THEIR FAMILY MEMBERS IN TERRITORIAL COMMUNITIES.....18

Alina YEFREMENKO, Pavlo STEHNII, Nataliia ZADOROZHNA

CURRENT ASPECTS OF THE PERSONAL AND PROFESSIONAL CHARACTERISTICS
OF A SOCIAL WORKER IN INTERACTION WITH DIFFERENT CATEGORIES OF CLIENTS:
CHALLENGES, STRATEGIES AND EFFECTIVENESS.....24

Yuliya KLYMENKO

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF PERSONALITY.....31

Tetiana KOCHUBEI, Mariia MOTORNA

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE ORGANIZATION OF VOLUNTEER WORK
IN HIGH SCHOOLS: OVERVIEW OF MODERN METHODS.....37

Halyna OLIINYK, Liudmyla PETRYSHYN, Natalia FIGOL

ORGANIZATION OF VOLUNTEER ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF A RURAL COMMUNITY....45

Volodymyr SEMENOV, Serhii KOROL, Alina SIROBABA

PROJECT MANAGEMENT OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING SKILLS
IN ADOLESCENTS TO COMBAT DOMESTIC VIOLENCE.....51

Petro SOKURENKO, Iлона TALAT, Yana BAHNO

THE IMPACT OF VOLUNTEERING ON THE DEVELOPMENT OF COMMUNITY SOCIAL CAPITAL....59

Iryna SUROVTSEVA

PSYCHOEDUCATION AS A TOOL FOR THE EFFECTIVE ACTIVITY OF A SOCIAL WORKER.....65

Yevhenii NEDOSHOVENKO

USE OF SOCIAL ADVERTISING FOR EDUCATION OF ACTIVE CIVIC POSITION IN STUDENTS.....72

Svitlana CHERNETA

SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CONFLICT PREVENTION AMONG STUDENT YOUTH
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....79

SECTION 2

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL SECURITY

Olena DANYLIUK, Natalia BOBRO

ECONOMIC IMPERATIVES OF SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL SECURITY DEVELOPMENT:
IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN UKRAINIAN PRACTICE.....89

Науковий журнал

Ввічливість

Humanitas

Випуск 6

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова
Комп'ютерна верстка • Марина Сергіївна Михальченко

Підписано до друку 23.12.2024
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,62. Замов. № 0325/196. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.